

קובץ גליונות פרשת משפטים

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

מרן ראש הישיבה
הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל

הגאון הצדיק
רבי ישראל אליהו וינטרויב
זצוק"ל

הגאון האדיר
רבי אברהם גנהובסקי זצוק"ל

הגאון הגדול
רבי שלום בן ציון פלמן
זצוק"ל

ויבלחט"א

מרן ראש הישיבה
הגראי"ל שטיינמן שליט"א

מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

מרן פוסק הדור
הגר"נ קרליץ שליט"א

מרן רה"י
הגר"ג אדלשטיין שליט"א

הגאון הגדול
רבי יעקב אדלשטיין שליט"א

דברי שיה

כאיל תערוג

פרי היים

נשיה בחוקיך

גאון יעקב

משנת החפץ היים

פניני דעת

דובב שפתיים

נפשו גחלים תלהט

פנינים משולחן רבינו

שלמים מציון

דרכי החיזוק

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

כרמיאל 052-7166636 (ברוורמן)	בית וגן 02-6449498 (שעיר) הפיסגה 46 (ניתן להשאיר הודעה)	*לדרמן *נאות יוסף *משכנות יעקב *דברי שיר *שם אבותי	אופקים 052-7635246 (סמיד)
מבוא חורון 054-8413562 (פיינר)	בר אילן/נוה צבי 054-8474651	בכוללים: *בית הלל *נחלת משה	בבתי הכנסת: *קיויתי *שיויתי
מודיעין עילית *בכוללים: עטרת שלמה, ישכר באוהליך, הר"ן	גבעת שאול 052-7159755 (גינזבורג)	אצל הנציגים בישיבות: אורחות תורה בית מאיר בית מדרש עליון גאון יעקב משך חכמה פונוביז' קהילות יעקב קרית מלך שערי תורה תפארת ציון	אלעד 054-8415551 (הופנר) ישיבת בני ראובן
כפציבה 052-7143196 (דרמר) ישיבת כנסת יצחק	הר נוף בבתי הכנסת: *אמרי שפר *קהילת בני תורה	כנסת 054-8429113 (גרוס)	אשדוד רובע ג' - קרית חרדים 058-3231891 (שוורץ)
ברכפלד ישיבת מיר 050-4128779 (דרדק)	מאה שערים בבית הכנסת תפארת בחורים (הישן)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	רובע ז' 052-7668323 (מונק)
נאות הפסגה 052-7608620	נוה יעקב 052-7677676 (לוי)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	אשקלון 050-4181543 (לוי)
מעלה אדומים *בבית הכנסת תלמידי הכתב סופר	סורוצקין בבתי הכנסת: *אהבת תורה *באר שמואל	כנסת 054-8429113 (גרוס)	באר יעקב ישיבת גרודנא באר יעקב
נתיבות 054-8454356 (טרבלסי)	סנהדריה 052-7171376 מקוה פאג"י	כנסת 054-8429113 (גרוס)	באר שבע 052-7628911 (היקלי)
פתח תקוה ישיבת אור ישראל הקטנה	סנהדריה המורחבת 052-7612078 (כהן)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	בית שמש קריה 02-9910398 (פינקלשטיין)
גני הדר *מקוה בעש"ט	עזרת תורה 054-8474651 (אלקין) *בית הכנסת בית ישראל	כנסת 054-8429113 (גרוס)	רמא א' ישיבת נתיבות התורה-תפרח 052-7138967 (אמרון)
צפת כולל בראשות הרב קפלן שליט"א 054-8454791	קרית יובל 052-7639488	כנסת 054-8429113 (גרוס)	רמא ג' *ביהכנ"ס אהבת תורה 02-9920797 כולל עטרת שלמה
קרית אתא ישיבת מעוז חיים 052-7129279	רוממה *בית כנסת חניכי הישיבות	כנסת 054-8429113 (גרוס)	ביתר גבעה A *ביהכנ"ס זכור לאברהם
ראש העין ישיבת בית הלוי בראשות הגה"צ ר' אבנר עפג'ין רח' חפץ חיים 6	רמת שלמה 02-5710175 (לופר)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	בית חלקיה 054-8413562 (פיינר)
רחובות 050-4101805 ישיבת מאור התלמוד	בבתי הכנסת: חזון איש לומדי תורה	כנסת 054-8429113 (גרוס)	בני ברק *שכון ג' / יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)
רכסים גבעה א' 052-7606491	רמות א' 054-8408719 (גולדשטוף)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	*דסלר/כולל ברסלב 052-7159869 (בן אריה)
גבעה ג' 052-7171992 (פרקש)	רמות ג' *ביהכנ"ס חניכי הישיבות צא"י 053-3120780 (גליקסברג)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	ויזניץ 050-4192923 (טסלר)
תפרח 08-9924520	רמות פולין *ביהכנ"ס אוהל יוסף 053-3180324 (דורוני)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	בבתי הכנסת: *ביהכנ"ס הגדול החדש (בכניסה לכולל גרטלר) *הליכות חיים *המרכזי - רמת אלחנן
	שערי חסד 054-8498969 (קירט)	כנסת 054-8429113 (גרוס)	

הזמנות במוקדים עד יום שלישי בערב. [*ללא הזמנה מראש]

המעוניינים להפיץ באזור מגוריהם יפנו ל: 053-3145900

ניתן לקבל קובץ זה בכתובת מייל: k.gilyonot@gmail.com

להנצחות ע"ג הקובץ ניתן לפנות ל: 053-3145900

גיליון זה יוצא לע"נ
אברהם אלתר בן אפרים פישל ז"ל
נלב"ע ט"ז שבט תשע"ד
תנצב"ה

דברי שי"ח

ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

דבר העורך

"הרי היא אלמנה".

בפרשת השבוע "כל אלמנה ויתום לא תענון" (כ"ב, כ"א).

וסיפר הגאון ר' אלי' מן שליט"א לרבינו שליט"א מה שסיפר לו א' ממקורביו של מרן הגרא"מ שך זצ"ל, שפעם פגשו בכותל המערבי בתשעה באב והיה נראה חלוש מאד, וביקשו הנ"ל שכבר יסע לביתו, ואמר לו מרן ז"ל שצריך להכנס לאיזה אשה אלמנה. כשנשאל וכי מוכרח כעת, ענה: איך לא תזכור מה שאמרתי לך מה שאמר לי הגר"ח זצ"ל, שפעם לא הבין כך אבל היום מבין שלעזור לאלמנה חשוב יותר מכל ספר "אחיעזר".

עוד שמעתי מהגר"י גלינסקי זצ"ל שסיפר לו הגר"ר מאיר קרליץ זצ"ל כי פ"א היתה אסיפת רבנים בבית הגר"ח זצ"ל, כולם כבר המתו ורח"ע אינו מגיע. נכנס הגר"מ קרליץ לחדר הפנימי לתהות על העיכוב, וראה כי אשה אחת מתווכחת עם הגר"ח זצ"ל, הוא אמר שיתן לה כך וכך כסף והיא טענה שצריכה יותר... רצה הגר"מ לגרשה מן החדר, כי כולם ממתינים בחדר השני, אמר לו רח"ע: תזהר, היא אלמנה! וחש כאילו נפלה עליו פצצה.

וסיפר רבינו שליט"א: פ"א הלכתי עם אבא זצ"ל לראות אתרוגים אצל אלמנה אחת, והיא טענה שהפלנו אתרוג ושנשלם עליו, וזה היה שקר. אבא ז"ל הרים את מקלו להפחידה שלא תתבע, ולאחר שהלכנו אמר לי שאלך לשלם: היא הרי אלמנה! אבא ז"ל לא חזר בו, והיה צריך לקיים שניהם כדי ללמדה שזה גזילה!

בסבת סבת
בסבת סבת

פשט על הפרשה

"לכלב תשליכון אותו" (כב, ל)

צריך טעם למה כתיב תשליכון ולא תשליכו. וי"ל שבא לרמז מ"ש בשילי שבת אורח ארעא למישדי אומצא לכלבא וה"מ בדברא אבל במתא לא דאתי למסרך בתרי' ותנן בב"ב כ"ה א' מרחיקין את הנבלות מן העיר נ' אמה ולזה כתיב תשליכון דהיינו שתשליכו לו את הנבלה ברחוק נ' אמה מן העיר דלא ליתי למסרך בתרי' (ש"מ בבעה"ט נ' יתירא רמז למ"ש מרחיקין כו' נ' אמה אבל לא הביא הא דשבת).

(טעמא דקרא)

עלי שי"ח

יא"צ של המגיד מישרים הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל

בשבוע החולף (כ"ב בשבט) חל יום היא"צ של הצדיק הנודע, המגיד מישרים הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל משיירי כנסת הגדולה שבעיר המוסר נובהרדוק, וממקימי עולה של תורה בארץ הקודש, הוא היה מאותם השרידים לדור דעה שלמדו באותם שנים עם קדוש ישראל מרן בעל קהילות יעקב זי"ע, ומכאן היתה היכרותו העמוקה עם להב"ח מרן שליט"א.

כמעט בכל שמחה משפחתית שהיה מוזמן בה הגאון זצ"ל, היה מגיע במיוחד לכבודו של מרן שליט"א, והיה נושא מדברותיו, כשמרן לא גורע את עיניו כל משך הדרשה. גם כשזמנו של מרן היה לחוץ וקצר במיוחד, לא ויתר וישב לכבד אותו והאזין לאמרותיו. (ידוע כי פעם אמר הגאון הנ"ל בדרך צחות, כי יודע הוא שברכותיו שלו מתקיימות יותר משל רבי חיים שליט"א... והראיה, 'אני בירכתי אותו אחרי שמסיים את הש"ס בערב פסח, שיזכה כן גם לשנה הבאה, וענה לעומתי אמן וכן למר, והנה, לשנה הבאה, הוא סיים שוב את הש"ס כמו שבירכתי אותו, אבל אני לא סיימתי... הרי שבירכתי גדולה יותר...').

פעם אחת כששהה רבינו בבית חולים, הזכיר ששמע פעם באחד מהדרשות את רבי יענקל'ה גלינסקי שנשאל על ידי רופא מה שנאמר בחז"ל, 'טוב שברופאים לגיהנום' מה הכוונה, וכוונת אותו רופא היתה על עצמו, איך אמרו עליו חז"ל דבר כזה, הלא רופא מומחה הוא... ענה לו רבי יענקל'ה, לא הכוונה אליך... (אתה לא 'טוב שברופאים') והוסיף רבינו הפשט האמיתי, טוב שברופאים לגיהנום - כיוון שסומך רק על עצמו ואינו מתייעץ עם אחרים, כמו שכתבו המפרשים.

בשנותיו האחרונות היתה השמיעה קשה מאוד עליו, אם כל זאת לא ויתר והיה קובע מקומו בתפילה סמוך לשליח ציבור, שישמע היטב כל ברכה וכל אמן. כשרבינו שליט"א היה צריך לגשת לפני העמוד לי"א, הקפיד כל משך התפילה לברר שאכן הוא מתפלל מספיק בקול כדי שרבי יעקב זצ"ל ישמע אותו היטב.

נוסף כאן עוד, שני הוראות לא ידועות שהורה מרן בזמן פטירתו: הגאון רבי יעקב זצ"ל נלב"ע לפני שנתיים בשעות אחרי הצהרים, ובני המשפחה הסתפקו אם לערוך את הלוייה בשעות הערב, או להמתין למחרת, היות ויש לו משפחה גדולה מאוד בלי עין הרע, ומתגוררים בכל רחבי הארץ, ואם יערכו את הלוייה כעת לא יספיקו כל צאצאיו להשתתף בהלוייה, רבינו שליט"א שקל את הדברים והכריע שלא יעשו מיד אלא בהמשך הערב, אך לא לא לדחות למחר. ואכן קבעו את הלוייה לקראת השעה 10 בערב, הוראה נוספת היתה בנוגע לכתיבת התוארים שעל המודעה, כי הוא ציוה לא להפריז בתוארים, רבינו הורה כי 'הגאון הצדיק' ניתן לכתוב עליו ללא חשש. יהיו הדברים לעילוי נשמתו.

ענייני השבת אבידה

רבינו בחן לאחד על מסכת בבא קמא ושאלו רבינו האם דבר שהוא מסוכן ומסכן אנשים האם יש בזה מצות השבת אבידה, השיב הנ"ל לרבינו שאין בזה מצוה וזה נאמר על חתול לבן, בגמ' דף פ' ב', שרבי דרש שאין בזה משום השבת אבידה, אמר רבינו יפה זכרת.

זכיתי לראות המחזה המרהיב, כיצד רבינו מסדר וממייין את המכתבים קודם שמשיב עליהם, הסביר רבינו שמסדר ע"פ סדר הא' ב', כדי שיהיה יותר קל למצוא אח"כ את הכפולים כלומר: מספר מכתבים מאותו שולח, ואז מוציא המכתב ומניחו במעטפה, (הקודמת ששלח השולח) וזורק המעטפה המיותרת. והסביר הטעם שעושה כן, שכן עונה שני מכתבים במעטפה אחת וחוסך לשולח בול, ויש בזה ממצוות השבת אבידה.

סיפר מו"ח, שזכורני שפעם אחת היו לו בכיס שטרות דולרים, ובאמצע הדרך הוציא דבר מהכיס והכיס נמשך לחוץ ולא הבחין בזה, וכך כל הדרך נפלו לו שטרות של דולרים, באמצע הדרך שם לב בכך והצטער על אובדן הכסף, אמנם לא להרבה זמן... התברר שאחד הילדים שלמד במוסדות פוניבז' לילדים ראה לפתע "שביל" של דולרים והחליט לאסוף את כל השטרות, והגיע עם זה למוסד שלמד וסיפר את זה, אמרו לו בודאי זה אבד למישהו והלה מאוד הצטער על כך, הילד החליט לעשות השבת אבידה, הלכו וביררו של מי זה יכול להיות ומי עובר בשעה זו ומתי זה היה וכו' עד שהגיעו אל רבינו שאמר שאכן נאבד לו. רבינו מאוד שמח. הגב' מונק, שניהלה אז את בתי אבות פוניבז' [שהם מוסדות לילדים]. והיתה ידועה כמחנכת החליטה לעשות "עסק" מהמצוה הגדולה שילד הזה קיים, הן סך הכל לא קל לקיים מצוה כזו, עשתה מסיבה שלימה "מסיבת מצות השבת אבידה" ואף הזמינה את רבינו שהשתתף שם.

רבינו למד הגמ' בכתובות נ"ב ב' 'מבשרך אל תתעלם' סיפר על הגרעק"א שפעם אחת בא לעיר אחת והלך לבקר שם את דודתו (כמדומה אלמנה) ובני העיר שראוהו הולך, סברו שאין זה כבוד התורה שילך לבד ובאו ללוותו אמר להם הגרעק"א, אמנם בהשבת אבידה מצינו דזקן ואינו לפי כבודו פטור, ברם, זה משום דאיכא סתירה בין הפסוקים, דמחד כתוב, לא תוכל להתעלם, ומאידך כתיב, והתעלמת, על כן דורשים פעמים שאתה מתעלם. משא"כ בנידון דידן הלא כתוב ומבשרך אל תתעלם, ולא כתוב, והתעלמת, אלמא שאפילו זקן ואינו לפי כבודו מחויב בזה.

(מנחת תודה)

שו"ת בענין חיפוש אבידה בשבת

- ש. האם מותר לחפש אבידה בשבת, אולי זה עובדא דחול, אך בחזו"א כתב שמעצמינו אין יכולים לגזור עובדא דחול.
- ת. בגמרא מבואר שחיפוש אבידה בשבת, עיין עירובין (ל"ט א) "חמרא אירכס ליה", וברש"י שם "ואזיל לעיוני".
- ש. ראה אבידה עם סימן ברחוב בב"ב, במקום שיש שם עירוב טוב, אם מה שמהדר על עצמו שלא מטלטל דוחה איסור תורה של "לא תוכל להתעלם"?
- ת. המ"ב ב"ביאור הלכה" (סוף סי' רס"ו) דן אם להתיר איסור מוקצה בשביל השבת אבידה, וגם כאן זה ספק ואי אפשר לחייבו.
- שאלו פעם את החזו"א יש חולה שצריך לאכול, ויש ברירה או יבשלו לו או שיטלטלו בשבילו, וענה: זה אותו דבר.
- ש. במוצ"ש, אם חייב לילך לאבידה מדין לא תוכל להתעלם?
- ת. אם היה ודאי חייב, אבל בספק אינו מחויב.
- ש. כה"ג שיודע שיש אבידה במקום פלוני ולא ראה, אפשר שבלא ראה אינו נקרא "מתעלם"?
- ת. אפשר גם זה מתעלם מקרי, ויודע דינו כמו ראה.
- ש. ובשבת, אם חייב לכסות האבידה שהיא מוקצה מדין מצות השבת שלא יטלוה אחרים לעצמן?
- ת. אפשר שחייב, וקיי"ל דלא כר"י וכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, וא"כ אף במוקצה יכסה.

(דרך שיחה)

גם כשהניזק הרויח - המזיק חייב!

"מיטב שדהו ומיטב כרמו יושלם" (כב, ד)

מובא בספר "דרך שיחה": לפני רבי חיים קניבסקי שליט"א הובאה השאלה הבאה:

ישנם אנשים שאוספים בולים. בול ישן ערכו רב כי אין רבים כמוהו. כך גם אם ארעה טעות בהדפסה, דבר זה מיקר מאד את הבול, עקב היותו נדיר. לאספן גדול היו שני עותקים יחידים בעולם של בול מסוים, ושוי של כל אחד מהם היה מאה אלף דולר. בא מישהו וקרע לו את אחד מהם. כתוצאה מכך, הוכפל שווי של הבול שנשאר, וכיום עומד הוא על מאתיים אלף דולר... אומר אפוא המזיק לניזק: "לא הזקתי לך, שהרי נשאר בידך בול בשוי מאתיים אלף דולר, כערך שני הבולים יחד, לפני שקרעתי אחד מהם..." והלה טוען: "לא, עליך לשלם את שוי הבול שקרעת". עם מי הצדק?

אמר רבי חיים: "ודאי שהמזיק חייב לשלם. לא משנה לנו מה הניזק הרויח, הוא הזיק - עליו לשלם לניזק את אותם מאה אלף דולר ששילם בקניית הבול שעתה קרע".

(ומתוך האור)

באיך תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענייני דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א

להערות, הארות והוספות על העניינים הנכתבים בעלון, לתרומות והוצאות, נא למנות ל: 0527680034@okmail.co.il
או ל: 0527680034 בין הסדרים. או בת.ד. 5397 ירושלים, או בפקס 0722164414
ולציין עבור מערכת עלון כאיל תערוג

פניני הפרשה

ומה שכתבו דשמה חירם מלך צור גר תושב היה, משמע דסגי אם הוא עצמו גר תושב, אף על פי שכל עמו אינם גרי תושב, דהא לא משמע כוונתם דרוב אנשי צור היו גירי תושב. ואם כן יוצא דאסור כריתת ברית אינו תלוי בהעם אלא בהמלך, וצריך עיון קצת. (אילת השחר יבמות דף כ"ג ע"א תוד"ה ההוא בז' אומות)

מצאות

כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו. (משפטים כג, ד)
החזון איש היה מורה לגבי "מצאות" שמוצאים תמידים כסדרן ולא מוצאים את בעליהם שאפשר ליקח לעצמו וכשיבוא בעליו יתן לו דמיו. [וכן מורה רבנו שליט"א שירשמו כמה זה שוה ושואם יבוא בעליו, או כשאליו יורה להם ליתן, יחזירו דמיו].

מצאת מעות

העיד רבנו שליט"א בשם מרן החזון איש: גם בזמנינו נשאר דינא דגמ"ב כ"א, ב שהמוצא מעות הרי אלו שלו לאלתר ואע"פ שאין אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה ובפרט בכסף קטן.
ומרן הגר"ח שליט"א הוסיף: אני שמעתי שאמר שאפילו שבזמנינו לא ממששים, בכל זאת זה הפקר בית דין ומותר לקחת אחרי שחכמים התירו את הדבר, כך רשום אצלי ששאל הגר"ד דב לנדו וכך ענה לו עכ"ד.
(אעלה בתמר מתורת החזון איש)

כסף כשר

שח לנו הרה"ג ר' חיים שולביץ שליט"א: בערך ג' שנים הלכתי עם מו"ר הגראי"ל יום יום בצהרים מהישיבה לביתו, כידוע, בכל עת היה ראשו כפוף למטה, ועיניו בארץ...

לפיכך היו מציאותיו דרך קבע עט, עפרון, שעון וכו' וכו', בכל עת שראה מציאה היה נעצר, עד שהרמתי, כדין זקן ואינה לפי כבודו.

פעם אחת ראה על הקרקע שטר של עשרה שקלים, והזדרז להרימו, שאלתיו בדרך צחות "לא מגיע לי פעם אחת להרויח?"

והשיב, "זה הכסף הכי כשר, זו פרנסה שנשלחה מהשמים"

והוסיף, כל כסף שמקבלים על עבודה, יש בו חשש גזל, שמא העבודה לא היתה מושלמת, חוץ מכסף של שידוך ושל מציאה, שבהם אין חשש,

תשלום השידוך אינו על העבודה, אלא על התוצאה,

וכסף המציאה אף הוא אינו שכר, אלא שהתורה קבעה שניתן לקחתו. ומה שנהגו לתתו לצדקה, אין זה מחמת חשש שמא אין לקחתו, אלא

אדרבא, כיון שהוא כסף כשר ודאי, כדאי לקיים בו מצוה בהידור.

וסיפר לי, שמרן הגראי"מ שך זצ"ל סיפר לו שבפדיון הבן של נכדו, רכש חתנו הגרמ"צ ברגמן את המטבעות לפדיון אצל החזו"א, והחזו"א

אמר לו שאחר הפדיון יקנם בחזרה מהכהן, וישיבם לו, אך שלא יאמר לכהן שזו מתנה ע"מ להחזיר.

מכיון שאחר הפדיון היתה צפיפות בבית הגראי"מ, נעלם לו הכהן - היה זה ר' אברהם מרדכי כהן אביו של הגאון ר' אהרן כהן מחברו.

כשחזר הכהן לסעודה, בקש רמ"צ לקנות המעות.

אמר לו הכהן, חבל שלא אמרת לי מראש, כבר הלכתי לביתי [- היה שכן של הגראי"מ -] וחלקתם לקופות צדקה.

שאל רמ"צ מה הענין לתת דוקא אותם, וכ"כ מהר.

אמר לו "כסף פדיון הוא ודאי כסף כשר, ולכן כדאי להשתמש בו לצדקה". כששמע החזו"א את המעשה, אמר: שכך היא הנהגת א

ארלכער איד.

זהירות מגזל

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. (משפטים כא, א)
כתב הרמב"ם (פכ"ב מאיסו"ב הי"ח) וז"ל אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם אלא לפרוש מן העריות וכו' ואמרו חז"ל גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן וכו' אמרו חכמים רובן בגזל ומיעוט בעריות והכל באבק לשה"ר עכ"ל.

וקשה כיון שבתחילת דבריו כתב הרמב"ם שיעה"ר הכי גדול הוא על העריות, א"כ לכאורה צריך להיות רובם בעריות ומיעוט בגזל כיון שקל יותר לכבוש את היצה"ר על גזילה.

ואמר רבנו ד"ל כיון שעריות הוא חמור בעיני אנשים לכן כובש עצמו נגד יצרו ותאותו לא לעבור על איסורים, משא"כ בענייני ממונות אנשים מורים היתר בכל מיני תירוצים, ולכן אפ"י שהיה"ר לא גדול כ"כ מ"מ עובר על איסור גזל. (הגר"א דינר שליט"א קר שאלות מצויות)

איסורי הנאה שיעורם בכזית או בפרוטה

סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי (משפטים כא, כח).
תנו רבנן, ממשמע שנאמר סקל יסקל השור, איני יודע שנבילה היא ונבילה אסורה באכילה, מה תלמוד לומר לא יאכל את בשרו, מגיד לך הכתוב שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה. בהנאה מנין, תלמוד לומר ובעל השור נקי וכו'. ואי סלקא דעתך האי לא יאכל את בשרו איסור הנאה הוא, נכתוב רחמנא לא יהנה וכו' (בבא קמא דף מ"א ע"א).

בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן ק"צ) כתב: דגם איסור הנאה דנלמד מלשון אכילה, מכל מקום שיעורו בפרוטה. והוכיח כן מדפריך נכתוב רחמנא לא יהנה, ואם שיעורו בכזית מאי פריך, הא איכא נפקא מינה טובא, דאי הוי כתיב לא יהנה, היה שיעורו בפרוטה, לכן כתב לא יאכל לאשמועינן ששיעורו בכזית.

והנה מרבינן בסוגיא מיאת בשרו, את הטפל לבשרו דהיינו עורו, ובודאי עורו שיעורו בהנאת פרוטה, דשיעור כזית מצינו רק במידי דאכילה¹. ואם כן יש להוסיף ראה להגאון רבי עקיבא איגר, דאי איסור הנאה הכתוב בלשון אכילה שיעורו בכזית, האיך מרבינן מאותו פסוק עורו, דמשמע דהוי כבשרו, והא בשרו אינו אלא בכזית, ולא בפרוטה, וזה יהיה בפרוטה².

ודבריו גם מוכרחין בסברא, דאיסור אכילה בכזית אינו שיעור בהחפצא, אלא שיעור באכילת הגברא, דצריך לאכול כזית, דהא לא מהני מה שהדבר הוא כזית, רק מה "שאוכל כזית", ולכן שיעור כזית שייך באכילה ולא בהנאה, דבהנאה שייך רק דנהנה מכזית, אבל לא דנהנה כזית, ועל כרחק דהשיעור הוא בפרוטה. ושמעתי שהעירו מזה. אילת

השחר בבא קמא דף מ"א ע"א ד"ה נכתוב רחמנא לא יהנה

כריתת ברית עם עכו"ם

לא תכרת להם ולאליהם ברית. (משפטים כג, לב)

כתבו התוס' ביבמות דף כ"ג ע"א ד"ה ההוא: ואם תאמר, והיכי כרת ברית שלמה עם חירם מלך צור, דכתיב ויכרתו שניהם ברית, והכתיב לא תכרות להם ברית ולא תחנם, ובכל האומות עובדי עבודת כוכבים איירי כמו לא תחנם, ויש לומר, דשמה לא אסר אלא כריתת ברית לשם עבודה זרה, כדכתיב באידך קרא לא תכרות להם ולאליהם ברית, או שמה חירם מלך צור גר תושב היה עכ"ד.

וצריך בירור בתירוצם הראשון, ד"שמה לא אסר אלא כריתת ברית לשם עבודה זרה", וצ"ב מה נקרא כריתת ברית לשם עבודה זרה.

¹ ואע"ג דמצינו שיעור כזית לטומאה, כגון כזית מן המת או אבן המנוגע (נגעים פ"ג מ"ג), זה רק שהדבר צריך להיות כזית, אבל להשתמש בכזית לא מצינו רק באכילה. [המשך מדברי רבינו כאן].

ענין בפרשה – אמת

מדבר שקר תרחק. (משפטים כג, ז)

הנה בדורנו נתרגלו טובא בהפלת הלשון ואין שמים לב כלל לסגנון הדברים האם הוא מתאים באמת או לא, והאם כל מליצה ראוי להשתמש בה על כל אחד, וכדומה, ורבנו שליט"א זהיר כל ימיו בזהירות ונקיות הלשון, וממשמש ומפשפש בכל ביטוי האם נכון וראוי הוא, כידוע לכל שמי בא בצל קורתו [ועיין גיטין פ"ז ע"ב שנקיי הדעת שבירושלם היתה לשונם קצרה ולכן חתמו פב"פ ולא כתבו עד], ובהרבה מקרים מתאונן ומתריע על כך, וכמובן דלאו כל מוחא סביל דא לשקול בפלס מזוקק כל תיבה ותיבה, אך עכ"ז בחרנו להביא כאן דוגמאות מספר להעיר הלבבות לבקשת האמת, ישמע חכם ויוסף לקח.

זהירות בדיבור

ולדוגמא: א' ביקש ממנו ברכה לשידוכים.

תפס את ידו ואמר לו: לא. אומרים ל"שידוך", ולא אומרים לשידוכים... ופעם השיב בשאלה למבקש ברכה זו: למה אתה מדבר על שידוכים? והלה אמר, כי הנני נזקק לברכה זו. אמר לו: אינך נזקק לברכה על שידוכים, רק על השידוך היחיד והאמיתי...

ונביא כאן עוד מקצת דמקצת דוגמאות ועובדות בענין זה

מהו מסירות נפש

היה פעם ת"ח שנפטר, וכתבו מכתב לסייע לבני המשפחה והוזכר בתוך הדברים על האבא שהיה לו 'מסירות נפש', אמר רבינו מסירות נפש? זה נאמר רק אצל אברהם אבינו.

והוסיף היום אנשים רגילים לומר מסירות נפש, הוא מקבל משכורת טובה ושמנה, ואח"כ עוד אומר מסי"נ. (צדיק כתמר יפרח)

ברעדה

כידוע כמה רבינו סולד מגוזמאות ושקרים, וחנופה, ושמעתי מרבינו: יש שכותבים "ברעדה" וכי זה אמת? או שיש כותבים שמשתתפים באבלו, וכי זה נכון? או שכותבים משתתפים בשמחתו, וכי זה נכון, הרי יש שהמוזמן היה מוותר על ההזמנה, והמזמין הי' מוותר שלא יבוא.

הגאון החסיד

פעם הביא את המעשה עם הגר"א (מובא בהקדמה למעשה רב) **ששמע שאומרים עליו "חסיד" והצטער מאד**, ואמר שמי שמקיים כל השו"ע נקרא בשם ישראל כשר, ורק מכאן ואילך יתכן להיות צדיק וכו'. ומי היום מקיים כל השו"ע? (צדיק כתמר יפרח)

תוארים

יש שכותבים תואר "הגאון האמיתי", מה כוונתם בזה וכי יש גאון שקרי ויש גאון אמיתי? וכן מה כותבים הגאון המובהק יש לו סימן מובהק? וכן הגאון המפורסם מה מעלה בכך שהוא גאון מפורסם, אדרבה מפורסם זה לא מעלה, זה חסרון. (צדיק כתמר יפרח)

אינו חותם

בחידוד מסויים בקשו מרבינו שיצטרף למה שהם כתבו לילדים ברכה להצלחתם במבחן, ואמר רבינו שאינו יכול לחתום עד שיראה בעצמו שידועים, ובאו להיבחן אצלו, ורק אח"כ כתב להם. (צדיק כתמר יפרח)

זהירות במילים

בהאי ענינא ידוע כמה מקפיד רבינו על דיוק הדברים, וכל פעם כשמספר איזה מעשה חוזר על הדברים בדיוק נמרץ, בלא שינוי כמלא הנימא. ולאחרונה היה דבר מבהיל, שסיפר רבינו שלפני שנים רבות איקלע פעם לרופא מסוים בירושלים, וחיכו הרבה אנשים בתור, וכשהגיע תורו, היה נראה לרופא שיש לרבינו טרזניה עליו [ובאמת לא היה כן, רק היות שזה היה ביום הראשון של סליחות, והיה שרוי רבינו בתענית, וכן הטלטול מכפר סבא לירושלים, כל זה הביא שרבינו היה נראה לא טוב, ולכן חשב הרופא שכועס עליו] והתנצל הרופא ואמר אני עושה כל מה שאני יכול, וכי אני מלאך? כך סיפר רבינו, ולפתע נשתתק כמה רגעים, וחזר אמר "אינני בטוח שאמר – וכי אני מלאך – אבל זה בודאי אמר שאני עושה כל מה שאני יכול.

והיה הדבר מפליא ביותר לראות האין נזהר רבינו שלא לומר בשם

איזה רופא חילוני מלים שהוא לא בטוח שאמרם, וע"ז חשב כמה דקות אם אמרם הרופא או לא, לימוד גדול עד היכן הזהירות.

ובאותו מעמד סיפר רבינו שחיכה שם בתור ביחד עם כולם, גם מרן הגרי"ז זצוק"ל, וכשטענו לרופא למה נותן לו לחכות יחד עם כולם? אמר וכי אני יודע מיהו הרב מבריסק? [שבאותו זמן עדיין לא היה מוכר מרן הגרי"ז זצ"ל]

זהירות בסיפורים

ומרגלא בפומיה דרבנו שאי אפשר להאמין כלל לשמועות וסיפורים שאנשים אומרים, הרבה פעמים כל הסיפור בדוי מעיקרו, ואף אם אינו בדוי מ"מ אינו מדויק, ואף אם הוא מדויק מ"מ אינו עם כל הפרטים, ולכן כשמספרים מעשה לפני רבנו, רגיל לשאול האם היית שם? האם ראית זאת בעצמך? והרבה פעמים מוכיח רבנו מינייה וביה שלא יתכן שהמעשה היה בצורה זו כפי שנאמר.

אינם ראויים לברכה

אחד ממחזירי התשובה בארץ ישראל (הרב יו. ל) לקח קבוצה של אנשים מקיבוץ להראות להם את העיר בני ברק, הראה להם את הישיבות בתי הכנסת ועוד מקומות שונים.

ובמהלך הסיוור הכניסם לבית רבנו שליט"א, והראה להם את הבית בפשטותו, ובהמשך הכניסם לרבנו, וסיפר לרבנו מי הם, ובסוף ביקש מרבנו שיברך אותם.

ורבנו שליט"א אמר לו 'לא אני לא מסכים לברך, הם לא ראויים לברכה הם מחללי שבת, ואיני יכול לברך', הלה ניסה שוב ושוב אך רבנו לא הסכים בשום אופן.

וכך חזרו אח"כ לביתם, ואחרי כמה ימים שאל אותו המדריך מאיזה נקודה הם הכי התרשמו בעיר בני ברק, ואמרו כולם פה אחד, מכך שרבנו לא הסכים לברכם, שראו כאן שאפילו בדור חנפן ושקרן כל כך שכל אחד מנסה לרמות את השני ולשקר עליו, וכאן יש איש אמת שאינו חושש לומר מה שדעתו האמיתית עליהם בפניהם, זה הדבר שהכי התפעלו ממנו.

אבל מיד ביקשו שיביא להם אברך לשבת שילמדו אותם דרכי הנהגה לשבת קודש. (ברכי נפשי דברים עמ' קלג)

בדומה לזה אירע בשנה שעברה, לאחד המוסדות באר"י היה יהודי מסורתי שהיה תורם להם סכום גדול כל חודש, ובאחד הימים קרא בעיתונות החילונית על רבנו שליט"א, וביקש ממנהלי המוסדות שרוצה ליכנס ולראות אותו.

נסעו עמו אותם מנהלים לבית רבנו, וכשנכנס רבנו השפיל עיניו בריצפה, והם סיפרו לו שיש כאן יהודי שתורם הרבה כסף והוא רוצה ברכה, ורבנו כשעדיין עיניו מושפלות שואל את היהודי 'האם אתה שומר שבת' והלה החל לגמגם, ורבנו נפרד ממנו לשלום ולא הסכים לברכם. כל הדרך חזרו שתק הנדיב ושתקו המנהלים, הם הרגישו שהם נפלו כאן לבוץ והתחרטו על כך שהגיעו בכלל.

כשהגיעו למחוז חפצם פנה אליהם הנדיב ואמר להם 'תדעו לך האיש הזה שהייתי אצלו הוא אוהב אותי באמת, יש כאלו שאוהבים את הכסף שלי וכדו' ובשביל זה לא יעירו לי על דברים מסוימים וכדו' כדי שלא יפסידו, אבל כאן זה אחרת.

מקצת ציוני דברים בענייני אמת ושקר מספרי אילת-השחר על התורה

נערך ע"י תלמידו - העומד לימינו בעל עת - הרה"ג ריצ"ר שליט"א

לעד אחר. איתא בגמ' בשבועות ל: עד היודע בחברו שהוא גזלן, אסור להצטרף עמו שנאמר מדבר שקר תרחק. והנה שם מייירי אפילו בידוע שהוא גזלן מענין אחר, וכל שכן בידוע שהוא עד שקר בעדות זו.

ריחוק משקר, כי זהו מכשול מצוי

משפטים כג, ז. מדבר שקר תרחק. היינו מ"דיבור" שקר, כי שקר עצמו אין בו מציאות.

לא מצינו שהתורה מפרשת במיוחד להתרחק מכל שאר איסור. ואולי, כי בעבירת שקר מצוי מכשול מאד. לכן צריך להתרחק ממכשול המצוי.

יש מצוה לדבר אמת,

ומצוה גוררת מצוה בתנאי שיש "שאיפה" להרבות

שלח יג, כז. וגם זאת חלב ודבש הוא. פרש"י, כל דבר-שקר שאין אומרים בו קצת-אמת בתחילתו, אין מתקיים בסופו.

ואע"פ שמצוה גוררת מצוה, ואין מלדבר אמת מגיעים לשקר? הרי מצוה גוררת מצוה. והרי החרדים (פר' יב כו) כתב, מצות עשה לדבר אמת אפילו במילי דעלמא דליכא בהו דררא דמונא, שנאמר מדבר שקר תרחק.

אבל זה דוקא כשאדם רוצה "להרבות" במצוות ובמעשים טובים, אבל ללא "שאיפה" זאת, היא לא תגרור מצוה אחרת. לכן המדבר קצת אמת כדי לדבר אחר כך שקר, המצוה שקיים באמירת האמת, זה לא יגרור.

שקר וטפשות להתרים לפני המקום

בלק כב, לד. ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי. פרש"י, להתרים נגד המקום היא תשובה זו. א"ל, הוא בעצמו צוני ללכת, ואתה מלאך מבטל דבריו. והנה ה' לא אמר לו "ללכת", אלא: אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם.

וזה שקר וטפשות, שאומר שהוא הצדיק, וה' חזר בו. וכי הוא אמיתי יותר ממנו, הרי הוא ידע היטב את מטרות הליכתו.

דברי שקר של הגוים יכולים להשפיע עלינו

פנחס כו, ה. ראובן בכור ישראל בני ראובן חנוך משפחת החנכי לפלוא משפחת הפלאי. דברי-גוים, גם שאנחנו יודעים את האמת, יכולים דבריהם להשפיע עלינו, לכן התורה מעידה בפנינו, שדבריהם שקר. ופירש רש"י, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה, ויו"ד מצד זה. לומר, מעיד אני עליהם. ... ולהלן כתוב: אלה משפחת הראובני. וצ"ב, כיון שלא היה משפחת שנקראת "הראובני", היה לכתוב: משפחת "ראובן" ?

וצ"ב, למי מיועד הטלת שם ה' עליהם ? עם-ישראל ידעו שטענתם לא נכונה. וכי זה נכתב בשביל העכו"ם, הרי לא יתפעלו מהכתוב בתורה. וצ"ל, שדיבורי-העכו"ם יכולים להשפיע "עלינו". ומאחר שערערו עלינו, התורה מעידה שזה שקר.

חייבה התורה לערוך חשבון במצוה, להנצל מחטא, כדי שלא יעז

לשקר

תוכחה גלויה, להזהר בלשונו בתפילות

כי תבא כו, יג. ואמרת לפני ה' אלקיך. רשב"ם (כאן) כתב, כך ציוה הקב"ה, כדי שלא יאחר אדם לעכב מעשרותיו לשקר לפני הקב"ה. איתא בגמ' ב"ב פב. הקונה ב' אילנות אינו קורא, מספק דשמה חייב, ומחזי כשיקרא. פרש"ם (שם), שמא לאו בקרקע שלו גדלו, וקא משקר. וכתבי: דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. עכ"ל.

נמצא, דחייבה התורה להודות באמירה זו אשר היא לפני ה' ככתוב בפסוק, רק כדי להזכירו ולעשות חשבון עם-עצמו, האם קיים המצוות כראוי, וממילא להינצל מחטא מחמת ההנחה, דודאי לא יעז לשקר.

ומכאן תוכחת מגולה על מה שאין אנו בושים באמירתנו בתפילות, דברים שלא קיימנו, או שלבנו אינו במדרגה זאת. ואנו ח"ו כמשקרים. וכגון מה שאומרים במערי: "כי הם חיינו ... ובהם נהגה יומם ולילה". (ושמעת, דבסידור רב עמרם מבואר, שזה 'תפלה' שנזכה להגות בהם יומם ולילה. שהוא גורס: ותן בלבנו וכו'. אבל על כל פנים, אם אין בלבנו "שאיפה" לזה, אנו כדוברי שקרים).

עוד עניינים מרבנו בענייני אמת ראה גליון פר' שופטים תשע"ד

סבך העבירה, מסבך האדם אפילו בשקר לפני ה'

בראשית ד, ט. ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי. מפרש רש"י, נעשה כגונב דעת העליונה. באמת, זהו טפשות. אבל זאת רואים, ששייך שאדם משקר לה'. כי דרך בני-אדם הנתפסים באיזה עוון, לחפש לצאת מהסבך בכל דרך שהיא, אפילו על ידי שקר.

שקר, צורך לעולם

נח ו, יט. כותב דעת-זקנים, השקר רצה להיכנס לתוך התיבה, א"ל נח: הבא את בת זוגך. ומשמע שזה היה מתכלה עם כל חורבן-העולם, אילולי נכנס.

וכנראה שיש צורך לעולם בהם. והחפץ-חיים (בספרו שפת-תמים פרק ב בהגה) מביא על זה דברי המדרש וביאור המהר"ל שמצא בן זוג והוא הפחתא, המתחברים לחיבור שיש בו קיום כמו זו"ג.

גם לבני נח יש איסור שקר, כי זה דבר שהשכל מחייב

וירא כא, כג. המשנה-למלך (הלכות מלכים י, ז) כתב שבני נח מוזהרין על השבועה. באילת השחר (קדושיין סא, ב) כתבנו על דין קיום שבועה אצל בן נח, שזה דבר שהשכל מחייב. שאסור לשקר. ומכח הימנעות מהשקר, יש להם חיוב בשבועה.

אם יבינו שינוי מדבריו, זה מעין שקר

חיי שרה כד, מז. ואשאל אתה ואמר ... מפרש רש"י, הוא שינה מכפי שהיה, שקודם נתן ואח"כ שאלה כדי שלא יאמרו האין נתת ... למדנו מזה, כאשר אדם מדבר באופן שבינו שינוי מדבריו, גם זה מעין-שקר (עין פטריי הדינים בשערי תשובה לרבו יונה שער ג, אותיות קפא-קפו). אלא, שאליעזר דיבר כך לצורך.

תיקוני-לשון אם לא מעבירים דברים בדקדוק

תולדות כז, ו. ורבה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר. מפרש אור-החיים מה שכתוב תיבת "לאמר", כדי שלא להוציא דבר שקר מפי רבה, כי לא אמרה הדברים בדקדוק, כיציאתם מפיו של יצחק. לזה אמרה: לאמר הביאה וגו'. פי', מה ש"נתכוין" באמירתו, הוא זה. וזולת "לאמר" יהיה נשמע, כי אומרת דבריו "בדקדוק". וצ"ב, למה באמת רבה לא מסרה הדברים בדקדוק.

יעקב נזהר משקר אפילו שהיה מותר

בספר משכיל-לדוד מפרש, עשו אמר לאליפז אם לא ירהגו, יהיה נפשו-תחת-נפשו. ובן נח לא נצטווה על קידוש-ה'. ויעקב לא רצה לומר לו דבר-שקר אף שמוותר מן הדין כדי להציל נפשו. שרצה ללמד לו שיטול ממונו, ועני חשוב כמת ואז יוכל לומר שהרגו.

איך מותר לשקר

וישב לו, כ. ועתה לכו ונהרגנו ונשלכנו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתנו. צ"ב, איך הותר לשקר? וי"ל, דחשש מפני פיקוח נפש אם יספרו האמת והוכרחו לשנות. (ולסברתם, יוסף היה חייב מיתה מצד הדין) וכתב האור-החיים, שעל ידי שישליכוהו בבור, יאכלוהו חיות המצויות בבור, ובזה נוכל לומר חיה רעה אכלתה לא שיאמרו הרגנוהו, ובזה אין מוציאים דבר שקר.

ספק שקר, שקר

ויגש מד, כ. ואחיו מת. פרש"י, מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו. אמר, אם אומר שהוא קיים, יאמר הביאוהו אצלי. לכאורה, זה היה ספק שקר ולא דבר-שקר. ואולי כי יש לאדם חזקת-חי, אז זה יותר מספק. עוד יתכן, שגם ספק שקר, נקרא שקר, (ובמקום שעל פי ההלכה צריך לשנות דבורו, אין להחמיר).

כל דיבור נמאס ונתעב נקרא שקר

משפטים כג, א. לא תשא שמע שוא. פרש"י כתרומו לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע. החפץ-חיים (כלל א, א) אומר, שיש איסור לשוה"ר גם על אמת. והיד הקטנה כתב, שכל דיבור הנמאס והנתעב, אע"פ שהוא אמת, נקרא 'שוא' ו'שקר'.

הצטרפות לרשע, זהו מדבר שקר תרחק

משפטים כג, א. אל תשת ידך עם רשע. פרש"י הטוען את חברו תביעת שקר שהבטיחוהו להיות לו עד חמס. וביאר השפתי-חכמים, המצטרף

השלמות - יום הארציט של הגאון הגדול רבי ישראל יוסף ישראלזון זצ"ל נלב"ע י' שבט תשס"ט

כראש הכולל

הגאון רבי יוסף ישראלזון זצ"ל סיפר לידידו יבדלח"ט הרה"ג ר' מרדכי ריינהולד שליט"א, שהוא ידע היטיב שרבו לא מתאים לשיבה קטנה, על אף שהוא מקטין את עצמו שזה הדבר היחיד שהיה מתאים לו... שמה, אז בחכמתו ביקש הגר"י מהרב זצ"ל להכניסו לכהן כראש כולל, ושם הוא היה מאד ראוי, כי ידע איך להעיר בלא להעיר, לחזק באמונה ובטחון הנצרכים לאברכים מאד, וללמד בדברים שנלמדים בין-הסדרים... לעודד את המתמידים, בני העלייה, לעומת לימודי השיגרה, שהיה אומר שיעורי פתיחה בענוותנותו, בלא להיות מחייב. ממש כפי דרכו החינוכית. (מפי בנו הרה"ג ר' יוסף צבי ריינהולד שליט"א)

גלות אמריקה

סיפר הגאון רבי יוסף שהיו מאנשי ראדן שהיגרו לאמריקה בשל בעיות הכלכליות, אחד מהם היה השוחט של העיירה והתפרסם שירד מדרגתו הרוחנית באמריקה. מרן החפץ חיים זצוק"ל קרא את בני העיירה לבית הכנסת והיה אצלם לפלא הזימון הזה, משנתכנסו עלה מרן החפץ חיים על הבימה והכריז: מה שדברנו מאז ומתמיד על האיסור לנסוע לאמריקה עומד בעינו, **הדבר טרף! טרף! טרף!** וירד מהבימה אחד השומעים היה יהודי תלמיד חכם שלאחר שנים רבות בתום מלחמת העולם השנייה רצה לעזוב את אירופה, והוצע לו תפקיד באמריקה, אך הוא סירב ונשאר שנים בצרפת ולאחר מכן עלה לארץ ישראל כאשר שאלו אותו על סירובו להצעה, סיפר את מה ששמע ממרן החפץ חיים שכאשר אמרו לו שהמצב באמריקה נשתנה לטובה בריבוי מקומות של תורה ויראת שמים הגיב: שבגמרא בכל מקום שמוזכר איכשר דרא הוא בלשון בתמיהה והוסיף הגאון זצ"ל שסיפר את הדברים להגאון הגדול רבי אהרן לייב שטיינמן שליט"א ואמר לו: **שבאמת יש שם אהבת תורה אבל יש שם גם אהבת עולם הזה.**

הנסיעה לצרפת

הגר"י היה מספר שהרבנית שטיינמן ע"ה סיפרה ששאלה את בעלה רבנו שיבדלח"ט א קודם נסיעתו לחו"ל איך לא חושש לבריאותו במאמץ הכרוך בנסיעה. ואמר לה ראש הישיבה שליט"א **שאם ישנם שני יהודים שיתחזקו מהנסיעה ואני אתרשל וועט מען מיר שמייסען און שמייסען, ילקו אותי ויחזור וילקו אותי.**

והוסיף הגר"י זצ"ל שכך אמר מי שכל ימיו תורה ויראת שמים הרבצת תורה ועשות משפט וחסד ואנן מה נענה!

יצר הרע של ממון

סיפר הגר"י ישראלזון, שפ"א היה פיצוץ בצינור של הבנין בצד שלהם [הגר"י היה גר מעל רבנו] וכשהגיע הגר"י לרבנו ואמר לו שצריך לשלם את התיקון, ואמר לו שיתכן שגם הדיירים מצד השני צריכים לשלם כי זה חלק מהבנין, ואמר לו רבנו, דבר זה צריך לברר אצל הגר"י סילמן שליט"א, אבל אני ישלם כאן את הכל, פעם היה לי יצר הרע לכסף, היום אין לי יצה"ר לכסף, ולכן לא אכפת לי לשלם הכל.

להוריד את החבלים

בכל שנה בערב סוכות היה עולה רבנו לביתם ומבקש שאמנם מן הדין אי"צ להסיר את חוטי הכביסה שלהם שהם מעל סוכתו, אולם אם אפשר להוריד יותר טוב, ואם אתם מסכימים אני אעשה בעצמי את הורדת החבלים, ולמעשה היה הגר"י זצ"ל עושה את זה. (מפי הרב משה סחייק שליט"א) א"ה וראה הליכות שלמה מועדים א עמוד קמ"ג.

בעניני ברכות

הנה נפסק להלכה (או"ח סי' ר"ו סעי' א) "ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא". ושאל הגאון ר' יוסף ישראלזון זצ"ל לרבנו שליט"א אם אמר בטעות שהכל על פרי, ונזכר בתוך כדי דיבור, אם צריך לתקן ולומר מיד בורא פרי העץ, או כיון שיצא בשהכל, ישאר בזה. והשיב לו רבינו דבדואי עדיף שיתקן, כיון דמה שיוצא בשהכל הוא רק בדיעבד. (פרי חיים)

השלמות - יום הארציט של הגאון הגדול רבי בן ציון פלמן זצ"ל נלב"ע י"ב שבט תשע"ה

לא בשמים

פ"א נסע הגרב"צ עם קבוצת תלמידי חכמים מב"ב לקבר הרשב"י שבמירון בשליחות אחד מגדולי הדור, וראו שם כהן שנכנס לקבר, ונסתפקו הת"ח אם הם מחוייבים למחות בו. ואחרי שהכריעו דלהלכה ק"ל דקברי צדיקים מטמאים, דנו מצד אחר, דאפשר שכל מה שנודע ששם הקבר הוא ע"פ מה שגילה לנו האריז"ל ברוח הקודש, וא"כ אפשר דלא סמכין ע"פ רוח"ק למעשה דלא בשמים היא, ואף דראוי לחוש לחומרא אבל למחות באחריני אינו חייב. **וכשאמר ד"ז להגרא"ל שליט"א אמר,** שהכל לא בשמים היא נאמרה רק בדבר הנוגע להלכות ודינים, שמלאך לא יכול לבוא לחדש דין להלכה, אבל דבר שנוגע למציאות (אם רשב"י שם או לא) ודאי שנאמן לברר הדבר, אף שממילא אח"כ יהיה נוגע ד"ז לדינא לגבי כהן מ"מ עיקר הנידון הוא בדבר הנוגע למציאות ולא להלכה. והראה שיסוד זה כבר כתב המהר"ץ חיות בשבת דף קח ע"א, עיי"ש.

ניקוי הפרוכת

הנה יש הרבה שרוקמים על המפה של שבת פסוקים, כמו 'זכור את יום השבת לקדשו וכדו' ומפעם לפעם המפה מתלכלכת וצריך לכבסה ובדרך כלל לא כבסים את המפה לבד, אלא מכניסים את זה למכונה יחד עם עוד כביסה מלוכלכת. ויש להסתפק אם יש בזה חשש של בזיון כתבי הקודש בזה שהמפה מונחת במכונת כביסה יחד עם שאר הכביסה המלוכלכת, וממילא יצטרך לכבס את המפה הזו לבדה. או שאין לחוש. **והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר,** שכיון שלא מכבסים את זה עם צואה ממש אין בזה חשש של בזיון כתבי הקודש, שעצם הדבר שזה מונח במכונה עם עוד בגדים הטעונים כיבוס זה לא נחשב לבזיון.

סגולה להשבת אבידה

סיפר הגרב"צ: ידועה ומפרסמת הסגולה למציאת אבידה, לתת פרוטה לצדקה ולומר ג' פעמים את דברי המדרש (פר' נ"ג או' יד) אמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם שנאמר ויפקח אלוקים את עיניה ותרא באר מים. וזה בדוק ומנוסה. פעם הייתי בביתו של הגרא"ל שטיינמן שליט"א והיו תלויים על הדלת בתוך הבית דברי המדרש הללו, ואמרו להגרא"ל שדברי המדרש הם סגולה למצוא אבידה, ושאלני מהו המקור לזה. [א"ה ובס' אשכנתיא דרבי ח"ב בית רבי עמי קפ"ב הביא שכך יעץ מרן הסטפלער]

בכל ענין

הגר"ב צ' למד בחברותא עם הרה"ג ר' אפרים ליבוביץ זצ"ל הל' דעות לרמב"ם וכל שאלה הנוגעת למעשה הלכו לרבנו שליט"א שיכריע להם.

נשיח בחוקיר

עלון שבועי על פרשת השבוע ועניני השעה
מתורתו של מרן פוסק הדור רבינו **נסים קרליץ** שליט"א
גליון מס' 104 • משפטים תשע"ו

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד (כא, ב)

א. אדם מישראל אסור למכור עצמו לעבד אא"כ מכרוהו בית דין בגנבתו או אדם שהוא מן דוקא בזמן שהיובל נוהג. וה"ה דאסור לאדם מישראל להשכיר עצמו לבעל הבית באופן קבוע שנא' עבדי הם ולא עבדים לעבדים. ונראה דאין זה רק איסור, אלא שאף אם אדם השכיר עצמו באופן האסור, אין למכירה הזו תוקף ואין המכירה חלה.
ב. פועל שמשכיר עצמו באופן המותר, מותר לו לחזור בו אף באמצע היום, ואף אם עשה קנין עם בעה"ב שלא יוכל לחזור בו, והכל מטעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים.
ג. קבלן אינו יכול לחזור בו באמצע היום, אם עשה קנין עם בעל הבית, והיינו דכיון דאין הקבלן משועבד לבעה"ב על עצם העבודה אלא על התוצאה שקיבל על עצמו לעשות כגון לבנות בית ומשועבד שיהיה בית ואינו משועבד מתי לבנות הבית, לכן אינו דומה לעבד שמשועבד לאדונו ואינו בכלל "ולא עבדים לעבדים".
ד. פועל שחוזר בו באמצע היום, צריך בעל הבית לשלם לו כפי מה שסיכמו ביניהם בתחילת העבודה, בין הוקר בין הוזל שכר דמי שכירות הפועלים באמצע היום, ואף אם שילם כבר בעה"ב לפועל בתחילת העבודה על כל היום, צריך הפועל להחזיר לו לפי חישוב זמן העבודה כפי מה שסיכמו ביניהם. (חוט שני, מילי דנזקין)

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגונב מבית האיש (כב, ו)

שאלה: מעשה בזוג צעיר שבאו לשבות אצל הוריהם לשבת, ובזמן שאף אדם לא היה בבית נכנסו גנבים לבית וגנבו את תכשיטי הבת הנשואה. ושואל אביה שהוא בעל הבית, מכיון שזה היה בפשיעתו שנכנסו הגנבים ע"י שהניח את מפתח הבית בארון החשמל באופן שזה פשיעה מצידו, האם מוטל עליו לשלם לבתו ערך תכשיטיה מדין שומר שפשע, או דלמא כיון שלא קיבל עליו את שמירת חפציהם, הוי רק חיוב מדין מזיק, והוי גרמא בנזיקין שחייב לצאת ידי שמים, או אף פחות מגרמא ואז יהיה פטור אף מלצאת ידי שמים?
תשובה: זה ודאי שאין לבעל הבית דין שומר כיון שלא קיבל עליו שמירה. ואם זה גרמא או פחות מגרמא, צריך לדון לפי הענין, ועכ"פ לחייב בדין, ודאי שאי אפשר. (שם)

שמירת כספים בזמנינו

בפרק המפקיד (ב"מ מ"ב). גרסינן, אמר רבי יצחק, לעולם ישליש אדם את מעותיו שליש בקרקע ושלש בפרקמטיא ושלש תחת ידו, ופרש"י תחת ידו, להיות מזומן לו לצורך ריוח הבא פתאום.
עוד בגמ' שם, אמר שמואל, כספים אין להם שמירה אלא בקרקע.
ובדבר הזהירות בשמירת הכספים, עיין מה שהביא בסמ"ע (ס"ק ל"א) מהמהרי"ק וז"ל, ראובן שכר את שמעון לילך אחר סחורה, ונתן מעותיו לשמעון, והניח אותן המעות אצל מעותיו, ובדרך שכב בחדר ונגנב ממנו, ופסק דהשליח חייב לשלם, דהוי פשיעה שהניח הכיס בחדר דהו"ל להניח תחת מראשותיו או לקשרן תחת זרועותיו, עיי"ש.
א. בזמנינו אין נוהגין לשמור כספים בקרקע, ושמירתם הם במקום בטוח כמו הפקדתם בבנק, ובנק היינו הלואה, א"כ דרך שמירתם הוא ע"י הלואה, אלא דבעינן הלואה בטוחה, על כן הלואה לגמ"ח בטוח והוי כמו בנק.
ב. ואף אם הופקד אצלו כספים בסכומים מועטים, אמנם הן האדם עצמו בכספו משאיר את זה בביתו, אבל כלפי כסף של אחרים לא סגי בשמירתו בבית אלא צריך להפקידו בבנק או בגמ"ח בטוח.
ג. ואמנם אם יש אומדנא דמוכח שמסר לו לפקדון שלא על מנת להפקיד בבנק, כגון שמוסר לשכנו כסף כשנוסע לשבת, או שמוסר הכסף לתלמיד חכם גדול שודאי דעתו שלא לילך לבנק להפקיד את כספי הפקדונות, סגי בשמירה זו בביתו, אבל בסתמא צריך שמירה מעולה וכו"ל.
ד. על חפצים ותכשיטים לא נאמר אין להם שמירה אלא בקרקע, ואפשר דהטעם הוא משום דגנבים מחפשים יותר ממון מאשר תכשיטים. (חוט שני, מילי דנזקין)

אומן שקלקל

מכבסה שכבסה הרבה חולצות, ובחולצה אחת מהם היה עט, ונתקלקלו על ידי זה כל החולצות, הדעת נוטה דהאומן חייב לשלם, דצריך לבדוק כל כה"ג, והא הוי שומר שכר. ואף על העט יש לדון לחייבו. (שם)

עד האלקים יבא דבר שניהם (כב, ח)

דרשו חז"ל (ברכות ו ע"א): "מניין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם – שנאמר: 'בקרב אלקים ישפט'. הקב"ה נמצא בבית דין שדנים בו על פי דין תורה.

שח הגה"צ רבי ראובן קרלנשטיין זצוק"ל: אני הייתי נוכח כששאלו את הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א, האם זה נכון מה שאומרים שדיינים בשעת הדין מרגישים את הסיעתא דשמיא של ה"שכינה עמהם"?

ענה רבי נסים: "אכן לפעמים מרגישים". כלומר, ה"שכינה עמהם" זה תמיד, זו גמרא מפורשת, אלא שלא תמיד מרגישים זאת. יש פעמים שגם הדיינים עצמם מרגישים את הסיעתא דשמיא הזו של ה"שכינה עמהם". מעצמם לא היו מגיעים לכאלה רעיונות וכאלה מחשבות, לתפוס את החייב, לתפוס את המזיק, רק בזכות ששכינה עמהם, רק מחמת שיש להם סיעתא דשמיא מיוחדת, הם מגיעים גם לדברים שאינם על פי שכל. (יחי ראובן)

וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים (כב, כ)

הגרים מוסיפים זכויות כלל ישראל

רבנו ראה בהתעסקותו בענין הגרים זכות עצומה. שנה אחת בשבוע שלפני יום כיפור באו לבית הדין כמה גרים שכבר אחזו לאחר כל שלבי הברור הסופיים.

רבנו התאמץ מאוד לקים את הגירות לפני יום כפור, אע"פ שהיה שומר על כוחותיו לפני יום כפור. דיני בית הדין הגאונים שליט"א שאלו את רבנו, מדוע מתאמץ כל כך, הרי אפשר להמתין ולגירם גם לאחר יום כפור!

נענה רבנו והשיב בהתרגשות רבה כשדמעות בעיניו וקולו נשנק: "הרי כלל ישראל זקוק כעת לזכויות, והרי גרים אלו הם בלי חטא! כמה זכויות זה מוסיף לכלל ישראל..."

*

נשאל רבנו: האם במנין שבו מתפלל מוהל שמל גרים אומרים תחנון? טען אחד הרבנים בפני רבנו: הרי כל זמן שלא התגיר הוא עדיין גוי והוא כבהמה...

הגיב רבנו ואמר: "כיון שבא להתגיר הוא לא בהמה!"

*

היה דבר פלא בתקופת האינתיפאדה, שערבים פוצצו אוטובוסים ברחובות ירושלים, והיו הרוגים רבים – מאידך התרבה מספר הגרים שהתגירו.

באחת הפעמים שהיה רבנו בדרכו לגרות, פנה אל הגאון רבי ישראל ויזל שליט"א, מדיני בית הדין לגירות, ואמר: "תראה מה קורה, מצד אחד עם ישראל סובל כל כך הרבה צרות, ומצד שני מתרבים עוד ועוד גרים מכל קצוות תבל שרוצים להצטרף אל עם ה', הלא דבר הוא!"

*

גם כשהפסיק רבנו לבוא לבית הדין עקב חולשתו, לא ויתר על השתתפותו הפעילה במושבי הגרות של בית הדין. ואף כשהיה חלש מאוד התאמץ מאוד לומר בעצמו את ענין קבלת המצוות ושכר ועונש.

כששאלוהו מדוע מתאמץ כל כך בענין זה, הגיב: "חשוב מאוד שהגרים יראו אדם מבוגר..."

ואכן, התרגשותם של הגרים מנוכחותו של רבנו בשעת קבלת המצוות היתה עצומה.

גר אחד התבטא ואמר בהתרגשות תקופה קצרה אחרי שהתגיר: "אני 'נולדתי' בבני ברק... אני כבר בן 'שלשה שבועות'".

*

מעשה היה בגיורת אחת שלפני שהתגירה היתה נשואה עשר שנים והרופאים אמרו לה שלא תוכל ללדת ילדים. לאחר שהתגירה אצל רבנו בקשה ברכה. אמר לה רבנו: "הרי על גר נאמר כקטן שנולד דמי. אם כן כל הבעיות שהיו קודם אינן שיכות לעכשיו", וברכה שיהיו לה ילדים. כעבור שנה נולד לה ילד, והיא באה אתו לקבל ברכה מרבנו.

*

פעם ביקש רבנו באופן חריג להבהיר לגיורת אחת לפני שהתגירה, שתדע שיתכן שבשידוכים יהיו לה קשיים עקב היותה גיורת. הגאון רבי יוסף מאיר שליט"א, שתרגם לה את הדברים לצרפתית, התפלג מדוע רבנו מתעקש לומר לה כך, ושמר את הדברים בלב.

כעבור שנים נודע לו שאכן נערה זו היו קשיים גדולים מאוד, ולא נשאה גם כעבור שנים רבות, והדבר הפליא אותו שכבר אז ראה זאת רבנו...

*

רבנו נוהג לעשות בעצמו את ה"מי שברך" וקריאת השם לגרים. פעם קרה שגיורת אחת התאחרה, ורבנו המתין לה עד שתגיע. ניסו לשכנעו שהפעם יעשה ד"ן אחר את ה"מי שברך", כיון שרבנו מיהר מאוד. אך רבנו התעקש להמתין, והסביר: "אם יודע לה שלכולם עשיתי מי שברך ולה לא, תהיה לה מזה חלישות הדעת".

*

פעמים רבות במעמד ה"מי שברך" וקריאת השם אמרו הגרים שהם עדין לא החליטו איזה שם הם רוצים, וביקשו מרבנו שיחליט עבורם. כשאמר את הצעתו, התפלאו הגרים ומלויהם לגלות שזה בדיק השם שהם חשבו לבחור. [הליכות שני]

גליון זה יוצא לרפואת הרב מיכאל בן רבקה לרפו"ש בתוך שאר חולי ישראל

מִי יֵדָע

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

שבט תשע"ו

שאלות המצוות

גליון 280

התלכות נפרצו פ"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהמ"ד "דברי שיר" ב"ב

לע"נ חמותי

מרת חיה בת ר' שמשון וינקלר ע"ה,
נלב"ע י"ב באייר תשע"ה

נפילת טלית בשעת הקפות

שאלה: בשמחת תורה בשעת ההקפות, ישנם אנשים שהטלית נופלת להם מידי פעם, האם צריכים לחזור ולברך כל פעם?
תשובה: איתא בשו"ע (סי' ח' סעיף ט"ו) אם נפלה טלית שלא במתכוון וחוזר ומתעטף צריך לברך והוא שנפלה כולה, ומפרש המש"ב כיון שנפלה בלא דעת אזדא לה המצוה, ע"י שם. ומסתבר שבשעת ההקפות שמצוי שנופלת וחוזר וקורה כמה פעמים, הוי כמו דעת, ואין צריך לברך (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

דברים שבכתב אסור בעל פה

שאלה: בתלמוד תורה של ילדים, הרבי עשה מבצע ללמוד את החומש והמשניות בעל פה, וכולם לומדים הרבה יותר טוב, האם יש בזה איסור משום "דברים שבכתב אסור לומר בעל פה"?
תשובה: כתב הדב"ז? אין למחות במי שקורא הפרשה בעל פה בשעה שהשי"ץ קורא, דיש הרבה פוסקים שסוברים שהאיסור הוא דוקא אם מוציא אחרים ידי חובתם. (משנ"ב, סי' מ"ט ס"ק ב', וכן יש שאומרים ספר תהילים בעל פה, כיון שהוא לעורר רחמי ד' ה"ל כתפילה, ועוד דעת ה"עטרת זקנים" והגר"א כהפוסקים דדוקא להוציא רבים ידי חובתם אסור (משנ"ב ב' שם).

ולפי"ז במוסדות חינוך שמלמדים לפעמים דברים שכתובים בעל פה, סמכו על טעם הנ"ל שאין בדעתם להוציא ידי אחרים (ספר "תפילה כהלכתה" פרק ד' סעיף כ"ו בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל), ולכן בנד"ד שהרבי רואה תועלת בלימוד הילדים בדרך בעל פה מותר לעשות כן (הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א).
וכעין זה מצינו דאיתא במשנה (סוטה מ':) כהן גדול ביה"כ קרא פרשת פנחס בעל פה, וכתב תוספות ישנים (יומא ע'). בשם רבו, וכן תוספות הרא"ש (שם), אע"פ שדברים שבכתב אי אפשר לומר בעל פה, אבל התירו משום כבוד הציבור שלא ימתינו עד שיגלגלו את ספר התורה, ע"י שם. ובריטב"א (שם) כתב רק קריאה של חיוב אסור אבל הקורא בתורה לשינון בעלמא או כעין תפילה מותר, ע"י שם.

התחילו בעשרה ויצאו מקצת

שאלה: אני רופא, ומתפלל במנין מצומצם בבית החולים, ומצוי באמצע התפילה שקצת מן החולים מוכרחים לחזור למיטתם או לטיפולים, מה מותר לנו להמשיך ולהתפלל?
תשובה:

א. אם התחילו בעשרה "ישתבח" בשחרית או "אשרי" במנחה, ויצאו באמצע "ישתבח" או "אשרי", אי"א לומר את החצי קדיש (משנ"ב סי' נ"ה ס"ק ו').
ב. אם יצאו באמצע כל סוגי הקדיש, גומרים אותו הקדיש (שו"ע שם סעיף ב').
ג. אם יצאו באמצע החצי קדיש שלאחר "ישתבח" אפשר לומר גם "ברכו" שזה כולו ענין אחד (משנ"ב שם ס"ק ט').
ד. אם התחילו בעשרה תפילת לחש בשחרית או במנחה ויצאו באמצע הלחש, אי"א להתחיל חזרת השי"ץ ("ביאור הלכה" שם סעיף ג' ד"ה ותפילה).

ה. אם התחילו חזרת השי"ץ בעשרה ויצאו מקצת מעשרה אפילו באמצע ברכת אבות, יכול השי"ץ לומר קדושה, כל חזרת השי"ץ, וגם חצי קדיש, וקדיש תתקבל בסוף התפילה, ולא יאמרו הכהנים נשיאת כפים, שזה ענין אחר, אבל החזן יאמר תפילה "אלוקינו... ברכנו בברכה..." (משנ"ב שם ס"ק י').

ו. התחילו "עלינו" ויצאו מעשרה באמצע "עלינו" לא יאמרו הקדיש לאחריו (משנ"ב שם ס"ק כ').
אמרו "ברכו" בתפילת ערבית או התחילו ברכות ק"ש ושוב יצאו מעשרה, יאמרו חצי קדיש שקודם התפילה שזה שייך לברכת ק"ש, אולם לא יאמרו קדיש תתקבל לאחר שמו"ע (משנ"ב שם ס"ק כ"ב).

ז. התחילו להתפלל תפילת לחש בערבית ושוב יצא מקצת מעשרה, יש לומר קדיש תתקבל לאחר שמו"ע אפילו אין עכשיו עשרה, שזה שייך לתפילת לחש (משנ"ב שם ס"ק כ"ב, וביאור הלכה" ד"ה ותפילת ערבית).

ח. אם התחילו קריאת התורה ("ברכו" לבד לא הוי התחלה רק התחילו הברכה), ביום חול יגמרו כל השלושה קרואים, וביו"ט חמישה, ובשבת כל הקרואים, אבל לא יוסיפו על זה, ואומרים קדיש שלאחר הקריאה, אבל מפטיר לא יקרא דהוא ענין אחר. ויש שכתבו שמי"מ יאמר ההפטרה בלי ברכותיה (שו"ע סי' קמ"ג ס"א, משנ"ב ס"ק ו').

ט. בתענית ציבור אם יצאו עשרה באמצע חזרת השי"ץ לפני שהתחילו ברכת "ענונו" לא יאמר השי"ץ ברכה בפני עצמה רק יאמר "ענונו" ביישמע קולנו" (משנ"ב סי' קי"ט ס"ק י"ח).

י. ולכל האופנים לעיל אין צריך שישארו רוב המינכר, דהיינו שבעה אלא אפילו נשארו רק ששה אנשים יכול לגמור (שו"ע סי' נ"ה ב', משנ"ב ס"ק י"א).

להתפלל בעזרת נשים

שאלה: המגיע מאחר לתפילה, ומתפלל בעזרת נשים, האם יש שם דין של תפילה בציבור?

תשובה: כתב הרמ"א (או"ח סי' נ"ה סעי' י"ד) גגין ועלויות אינן בכלל בית, והעומד עליהם אינו מצטרף, ע"י שם. נמצא שמי שמתפלל בעזרת נשים לא נחשב שמתפלל במנין, אך עדיין יש לו מעלה של יבשעה שהציבור מתפללים.

אולם ע"י במשנ"ב (סי' ק"ב) שכתב שכל זה אם לא רואים זה את זה, אבל אם רואים אלו את אלו אז מצטרפים אפילו בבי' בתים, ואפילו יש רק אחד העומד בעזרת נשים ורואה למטה, ממילא כולם נחשבים ומצטרפים למנין, ע"י שם, וכן מבואר במשנ"ב (שם נ"ז), ומ"מ אם יכול בנקל לרדת לבית הכנסת, עדיף שירד ויתפלל שם כיון שיש החולקים על דין זה (ע"י משנ"ב שם).

תפילה בציבור או ק"ש פעם שניה

שאלה: מי שקרא ק"ש לפני תפילה, ועכשיו חוזר וקוראה לכתחילה בפעם שניה כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה (כמבואר במשנ"ב סי' ס' ס"ק ד'), אם עי"ז יפסיד תפילה בציבור, מה עדיף?
תשובה: מכיון שכבר יצא ידי ק"ש וכל הטעם שקורא פעם שניה הוא כדי לעמוד בתפילה, בזה אמרינן עדיפה מעלת תפילה בציבור ("שיח הלכה" סי' נ"ב ס"ק ד' בשם הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל).

ברכות ק"ש לאחר זמן ק"ש

שאלה: התעורר כמה דקות לפני סוף זמן ק"ש, ומיד אמר ק"ש, האם יכול לומר ברכות ק"ש גם לאחר זמן ק"ש?

תשובה: כתב בשו"ע (סי' ס' סעיף ב') מי שקרא ק"ש בלא הברכות, אח"כ כשחזר ואומר ברכות ק"ש מעיקר הדין יכול לומר ברכות ק"ש בלי ק"ש פעם שנית, כיון שאין אלו נחשבות לברכות על ק"ש, שאין מברך "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו..." וכמבואר במשנ"ב (שם ס"ק ג').

ולכן זמן ק"ש הוא עד ג' שעות, אבל זמן ברכות ק"ש הוא כמו זמן תפילה שהוא עד ארבע שעות (משנ"ב סי' נ"ה ס"ק כ"ה), וע"ע "ביאור הלכה" (סי' רל"ט ס"א ד"ה ואין) שכתב ברכת קריאת שמע בשחרית וערבית זה כאילו אמר "אשר קדשנו..." וצוונו לקרוא קריאת שמע" ויל"ע.

נטילה לכהן או עניית אמן

שאלה: נוהגים שלוי נוטל ידי כהנים לצורך ברכת כהנים (שו"ע סי' קכ"ח סעיף ו'), באופן שצריך לצאת מבית הכנסת ליטול ידי הכהנים, והלוי ע"י זה מפסיד עניית אמן של השי"ץ, מה עדיף?
תשובה: זוהי המצוה המוטלת עליו כעת, ואפילו באופן שיפסיד עניית אמן עדיין יש לו לצאת וליטול ידי הכהנים (הגר"נ קרליץ שליט"א, והגר"ח קניבסקי שליט"א).

ברכת כהנים

שאלה: במנין א' יש ב' כהנים, ובאותו זמן במנין ב' אין להם כהנים כלל, והם מבקשים שיבוא כהן אחד לברכה, מה עליו לעשות?

יסוד השאלה שרק בבי' כהנים קוראים להם 'כהנים' מכיון שכתוב: "אמור להם" (כמבואר בשו"ע סי' קכ"ח סעיף י' ומשנ"ב סי' ל"ג), ויש סוברים שרק בבי' כהנים הוא מצוה דאורייתא (עי' משנ"ב סי' קכ"ח סי' ל"ט). וא"כ שמא עדיף לכתן להישאר במנין הראשון שיש לו מצוה דאורייתא ביחד עם השני, ולא לישא כפיו לבדו במנין השני שהוא רק דרבנן.

תשובה: מסתבר שזכות הרבים עדיף, שעל ידו מתברך עוד מנין, וילך וישא כפיו לבד במנין השני (הגרא"ל שטיינמן שליט"א).

שני יוסף בן שמעון בבית כנסת אחד

שאלה: בבית כנסת אחד יש שני אנשים שקוראים להם הרב נתן בן הרב אליעזר (ובפעם האחרונה שניהם באו ביחד לקבל עליהם לתורה), האם לקרוא סתם או שהגבאי יקרא את השם ויסמן בידו לזה שהוא מתכוון אליו?

תשובה: לכתחילה יקרא משולשין, שיאמר: ר' נתן בן ר' אליעזר בן ראובן. (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ברכת "שהחיינו" על ש"ס

שאלה: חתן המקבל מתנה ש"ס לאחר האירוסין, האם צריך לברך עליו ברכת "שהחיינו", וכמו כלים חדשים וכמבואר בשו"ע (סי' רכ"ג)?

תשובה: אם יש לו שמחה גדולה בזה, יש לו לברך "שהחיינו" (הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א) וכן כשיצא לאור חלק נוסף של "חוט שני" (חשון תשע"ו), אמר רבינו שזה שכתבו והוציאו יברך, ויוציא את רבינו (הגר"נ קרליץ שליט"א).

סידור הבית כשלא נמצא בביתו בשבת

שאלה: מי שנוסע לשבת ולא נמצא בביתו, האם יש ענין שביתו יהיה מסודר לכבוד שבת, או מכיון שהוא לא שם אין צורך לסדר?

תשובה: יש לסדר ביתו אפילו אם לא נמצא שם דסו"ס כל זה הוא ענין של כבוד שבת קודש, והשכינה היא בכל מקום (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ליל שבת בלי סידור

שאלה: בעל תשובה נמצא בבית חולים בלי סידור, וידוע רק את תפילת חול בעל פה, מה עליו לעשות?

תשובה: איתא בשו"ע (סי' רס"ח סעי' ב') מי שהתפלל תפילה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת לא יצא, ואם הזכיר של שבת בתוך השמונה עשרה, אע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא, ע"י שם. ולפי"ז אין לך בדיעבד גדולה מזה, ויש לו להתפלל תפילת חול עם הזכרה של שבת באמצע (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

שיר של יום בשבת ר"ח

שאלה: יש בית כנסת שבשבת בבוקר לאחר תפילת שחרית (נוסח אשכנז) אומרים מיד שיר של יום "מזמור שיר ליום השבת"... מתי יש לומר "ברכי נפשך" כשחל ר"ח בשבת?

תשובה: כל שבת בתמיד של שחר אמרו הלויים שירת "מזמור שיר ליום השבת", לכן יש שנוהגים לומר מיד לאחר שחרית "מזמור שיר ליום השבת", אבל "ברכי נפשך" הוא שיר של יום של מוסף דר"ח, ולכן אין זה שייך לאחר שחרית אלא רק לאחר מוסף.

קטן שהגדיל במוצש"ק

שאלה: קטן שהגדיל במוצש"ק, האם חייב הבדלה כמו כל גדול או לא?

תשובה: כיון שבשבת היה עדיין קטן, לא שייך אצלו חיוב להבדיל "בין קודש לחול", כיון שאצלו לא היה קודש של חיוב, ורק מדין חינוך עדיין חייב להבדיל. לכן לכתחילה לא יוציא גדול בהבדלה כיון שחיובו הוא בדרגה פחותה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

טבילת ידיה הכלי

שאלה: פירק מסכין את ידיה הפלסטיק, וטבל את הסכין כמות שהוא, האם צריך לטבול גם את הידית?

תשובה: כל זמן שהידית מחוברת לכלי, נחשב לכלי אחד, וחייב לטבולו (שו"ע, יו"ד סי' ק"כ סעיף י"ב), ואם יש עליו חציצה מעכב לטבילת הכלי ("ידרכי תשובה" שם סי' צ"ו). אבל אם מפרקים את הידית, אינו חייב טבילה מצד עצמו, שהרי הוא לא נוגע במאכל, רק משום שהוא טפל לכלי, וכיון שהכלי עצמו כבר עבר טבילה, אין צורך לטבול את הידית.

נפל כלי למקוה

שאלה: נפל כלי למקוה, האם לאחר שמוציאו אפשר עדיין לברך עליו "על טבילת כלי"?

תשובה: ברכת המצוות מברכים רק עובר לעשייתן, שהוא לפני המצוה, אבל לאחר המצוה אי אפשר לברך ברכת המצוות (עי' משנ"ב סי' תרע"ו סי' ד'), ומיד כשנפל הכלי לתוך המים כבר חל עליו טהרת הכלי, ולכן אחר כך אי אפשר לברך (ולפי הכס"מ, אבות הטומאה פי"ו הל' ט"ו, שרק ביציאה מהמים נעשה טהור, שפיר אפשר לברך לפני שמוציאו, ע"י שו"ת "פרי יצחק" ח"ב סי' ל"ה, "אבני נזר" ח"ימ סי' ע"ב, "שערים מצוינים להלכה" סי' ע"ב סי' ל"ב ו"דבר אברהם" ח"ב בהשמטות שבמפתחות סי' ט"ו).

האם מותר לומר "אני גוי"

שאלה: באחד הפיגועים, ערבי פגש יהודי ושאלו האם הוא יהודי. כשענה בחיוב מיד רצחו, הי"ד. מה הדין, האם מותר לשנות במקרה זה ולומר שהוא אינו יהודי?

תשובה: איתא בשו"ע (יו"ד סי' קנ"ז ב') אסור לאדם לומר שהוא עובד כוכבים כדי שלא יהרגוהו, אבל אם כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי משנה מלבושו בשעת גזירה מותר, כיון שאינו אומר שהוא עובד כוכבים. ועי' רמ"א שכתב שיוכל לומר להם לשון שמשמע לשני צדדים, והגוי יבין שהוא גוי והוא יכוון לדבר אחר, ע"י שם.

והנה כל זה שאסור לומר להם, היינו משום שע"י מודה לדתם, כמו שכתב הרא"ש בפסחים, והיינו שאומר להם שהוא 'עובד כוכבים', שהוא עובד ע"י שלהם, אבל אם אומר להם "אני גוי", אין זה שייך לע"ז, וכן כשאומר להם "אני לא יהודי", הרי יש הרבה גויים שלא עובדים עבודה זרה, וזה מותר, אבל עדיין צ"ע מה לעשות למעשה (ועי' "בצל החכמה" ח"א סי' נ"א).

(מובא בכתבי הגה"צ רבי שלמה בלאך זצ"ל, ששאל לה"חפץ חיים" זצ"ל איך אנו אומרים בבוקר "שלא עשני גוי", הרי כתוב בהדיא בפסוק: "ומי גוי גדול אשר לו אלוקים", הרי שגם לעם ישראל קוראים "גוי").

כתיבת אותיות בספר תורה ע"י בן י"ג

שאלה: מעשה בכתיבת אותיות בספר תורה, ולאחר שגמרו התברר שגדול בן י"ג כתב אות אחת, ואין להם מושג איזו אות זו היתה. האם אפשר להכשיר את ספר התורה לקריאת פרשת זכור?

יסוד השאלה הוא, כיון שגדול מן התורה הוא רק י"ג שנים עם סימנים, ובלי סימנים מן התורה הוא קטן (שו"ע סי' נ"ה סעיף ט'), ומשנ"ב סי' ס"ק מ'), נמצא שאות אחת כתב קטן, ולא שייך כאן ביטול ברוב באותיות, וא"כ כל ספר התורה פסול.

תשובה: קטן שהגיע לשנים שיש חזקה דרבא, הוא ספק דשמוא אין לו סימנים, ועי' "ביאור הלכה" (סי' ל"ט סי"א ד"ה או קטן) בשם הנו"ב והפמ"ג, שאם כתב נער בר מצוה, ואין לפניו לבדוקו, שפיר יש להכשיר ספר התורה (דק שחזק לפניו לכתחילה יש לבדוקו ולא לסמוך על חזקה), והגרע"א ו"בישועות יעקב" מחמיר.

ועוד יש לצרף כאן דיש סוברים בקטן מועיל גדול עומד על גביו (עי' משנ"ב סי' נ"ז סי' כ"ג שמשמע שמהני לכתחילה, וכ"כ משנ"ב סי' י"ד סי' ד'). אולם ב"ביאור הלכה" סי' י"ד סעיף א' ד"ה וטוב, משמע שאין לסמוך עליו לכתחילה. וא"כ בנד"ד שתמיד הסופר עומד שם בשעת כתיבת האותיות, וכן יש פתק גדול שכתוב שיש לכתוב לשם קדושת ספר תורה, יש להכשיר את ספר התורה ולקרוך בו.

פינוי חפצים ממקלט

שאלה: העירייה פנתה לדיירים שיפנו את החפצים מהמקלט, האם מותר להם להסיר את המזוזה מהמקלט שהרי ידוע שאסור להסיר מזוזת הבית?

תשובה: מקלט ריק פטור ממזוזה, כיון שאין זה "ביתך", רק כשיש שם חפצים ומשמש כבית האוצר חייב במזוזה, ובה שפינו את החפצים וגם אינו עומד להשתמש בעתיד בבית דירה או 'בית האוצר', מכיון שכתחילה אסור להניח שם חפצים, וכל ייעודו להישאר ריק, מותר בכ"ז להסיר ממנו את המזוזה (הגר"ש אלישיב זצ"ל, מובא בספר "חשוקי חמד" סנהדרין ע"א).

והרי זה כאילו סילק הגג מהבית שמותר להוריד אז את המזוזה, כיון שבטל ממנו שם בית (שם).

החזרת כסף ללקוח

שאלה: קנה בגד 'במבצע' במחיר עשרים שקלים, לאחר חודש החזירו וקיבל זיכוי על שלושים שקלים (שזה המחיר לפני המבצע), האם חייב להגיד למוכר שהוא שילם רק עשרים שקלים?

תשובה: זה ברור שאם המוכר היה יודע שהלקוח שילם רק עשרים שקלים לא היה מחזיר את מלוא הסכום של שלושים שקלים, משום שכוונת המוכר היתה להחזיר רק את הסכום ששילם הלקוח, ובפרט שמעיקר הדין לא היה צריך להחזיר כסף ועשה כן לפניו משורת הדין, וא"כ בודאי חייב לומר למוכר כמה הוא שילם על הבגד.

אמא יהודיה ואבא גוי לכהונה

שאלה: האם כהן או כהנת מותרים להתחתן עם מי שאמו יהודיה ואביו גוי?

תשובה: איתא בשו"ע (אה"ע סי' ד' סעיף י"ט) עכו"ם שבא על בת ישראל בין פנויה בין אשת איש הוולד כשר ופגום לכהונה, ע"י שם. ולפי"ז בנד"ד בודאי אין להתחתן עם כהן.

לענין גירות המנהג להקל שאין צריך גירות כלל (הגר"נ קרליץ שליט"א, ועי' בהגה"ת "חכמת שלמה" שם וכן ב"פתחי תשובה" סי' ק"א, שהאריכו בזה, ובדעת הנתנה"מ שצריך גירות עפ"י שיטת רש"י שהולד כשר היינו כותי, ע"י שם).

אולם בת כהנים לא מזהרת כלל על כל פסולי כהונה ומותרת לכתחילה להתחתן עם איש שאמו יהודיה ואביו גוי (שו"ע אה"ע סי' ז' סעיף כ"ב).

ספרים שו"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקדים

הפרשה "במחיצת החפץ חיים" – משפטים. גליון מס' 49

בס"ד

"חברה רעה"

לא תהיה אחרי רבים לרעת (כג, ב)

אף שפסוק זה מתפרש כפשוטו, שהדין מצווה שלא לנטות אחרי רשעים רבים המטים משפט (רש"י), רבנו (נדחי ישראל פ"א) אומר, שהוא מרמז גם על החיוב להתרחק מהרשעים. החיוב להתרחק מהם, אינו רק לא להשתתף איתם במעשיהם הרעים, אנו חייבים גם לא ללכת איתם כלל, כפי שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים א, א) "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב", ודרשו חז"ל (ע"ז יח, ב) 'אם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישוב ואם יושב סופו ללוץ'. ומבואר, שהדרך של היצר הרע להגיע למטרתו הסופית - להחטיא את האדם, היא ע"י שמחברו לחברים רעים, ואח"כ לאט לאט הוא מתרגל לעשות עבירות כפי שהם עושים.

ומוסיף רבנו (שם פכ"ב), שרוב החטאים שהיצר מחטיא את האדם, הוא מחטיאו ע"י חברים רעים. וזה מה שאמר חז"ל (סוטה ז, א) 'הרבה חברים רעים עושים'. שלאחר שהיצר הרע קבע את שבתו בבית אנשים רעים אלו, הוא שולח אותם להחטיא את חביריהם. ולכן צריך להתרחק מחברתם לגמרי, אף אם הם מפתים רק ללכת איתם יחד ולא לעשות כמעשיהם, מפני שחברותם לבד היא עצת היצר, שהמתחבר לרשעים ונמצא בחברתם, לא ירחק היום וממילא ילכד במצודתו של היצר הרע. ולכן, צריך האדם להתרחק מחברתם כאדם הבורח ממדורת אש. ועל זה הזהיר שלמה המלך ע"ה במשלי (א, י-יא) "בני אם יפתוך חטאים אל תאבה אם יאמרו לכה אתנו" וגו'.

רבנו (נפוצות ישראל פ"א) מביא את דברי הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"א) המבארים מדוע האדם נגרר אחרי חבריו, וז"ל: 'דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך צריך אדם להתחבר עם צדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם'. ולכן, הדר במקום שתושביו הולכים בדרך שאינה ישרה, עליו לעזוב את מקום מגוריו ולעבור למקום שדרים בו צדיקים. ואם אין באפשרותו ללכת למדינה שהנהגת תושביה טובה יותר ממדינתו, ישב בדד וידום ולא יתחבר עם שכניו. ואם שכניו רעים כל כך, עד שאינם מאפשרים לו להתבודד ולהתרחק מהם, ומחייבים אותו להתחבר אליהם ולהתנהג כמותם, עליו לברוח ממקום מגוריו למדבריות והמערות, והעיקר שלא יתנהג כדרך הרשעים.

עוד מוסיף הרמב"ם במאמר קידוש ה', שאף אם יש ב' מדינות שבשתיהן דרים יהודים כשרים המקיימים מצוות, אלא שבאחת מהן נוהגים יותר בדרך הישרה ומדקדקים המצוות יותר, מצוה על האדם לעבור דירה למדינה הטובה יותר.

אורחות חיים במחיצת רבינו אצל מר אבא ז"ל היו כל מצוות התורה שוות, לא היה אדוק באחת יותר מבחברתה. אמנם שבמצוות שהעם מזלזלים בהם התחזק בהן ביותר אומץ, והיה משנן כמה פעמים דברי ספר החסידים (סי' רסא) שמצוה שאין לה עוסקים היא בדמיון מת מצוה שהיא דוחה הכל, ולפיכך הרחיב והעמיק כל כך במצוות שבין אדם לחבירו שבני אדם מקילים בהם ביותר, ועוד יותר בחלק 'סור מרע' שבהם [כי בחלק 'עשה טוב' בבין אדם לחבירו עומדים אנו תמיד במעלה יתר מכל משפחות האדמה כידוע]. אמנם לימוד התורה היה שקולה בעיניו כנגד כל המצוות [וכלשון המשנה (פאה פ"א מ"א) 'ותלמוד תורה כנגד כולם'], בייחוד להפיץ תורה בישראל.

ביד הלשון "במחיצת החפץ חיים"

בסיעתא דשמיא, יצא לאור הספר החשוב, ובו מאות שאלות ותשובות בעניני שמירת הלשון ולשון הרע, הספר מחולק לארבעה חלקים. שו"ת עם ציטוט התשובה מתוך הספר חפץ חיים. השו"ת הקצר ובו מאות שו"ת. מאמרי שמירת הלשון. ומאמרים ערוכים מהספר ח"ח חיינו ופעלו. הפצה ראשית: יפה נוף

ספרים ש"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקשים

פניני הפרשה "במחיצת החפץ חיים"

בס"ד

פרשת משפטים

לא תשא שמע שוא.

ועובר נמי המספר או המקבל בלאו ד"לא תשא שמע שוא" וקרי ביה נמי 'לא תשיא', וא"כ לאו זה כולל לשניהם.

(ח"ח פתיחה, לאוין)

כשם שאסור לקבל לשון הרע מן התורה, כך אסור לקבל רכילות מן התורה, שגם היא בכלל לשון הרע, דהיינו, שלא יאמין בלבו שמה שסיפר לו שכך וכך עשה לו פלוני, או דיבר עליו פלוני, הוא אמת. והמקבל עובר בלא-תעשה שנאמר "לא תשא שמע שוא", לבד שאר לאוין ועשין המצטרפין לזה, כמבואר לעיל בפתיחה,

ואמרו חז"ל, שלשה לשון הרע הורגתן, האומרו, והמקבלו, ומי שנאמר עליו [כמו שידוע מענין דואג שנטרד מעולם הבא בסיבת הרכילות, ונהרגה נוב עיר הכהנים אשר נאמר עליהם הרכילות, ונהרג שאול אחר כך עבור שקיבל את הרכילות], והמקבלו יותר מן האומרו. ואמרו חז"ל שכל המספר לשון הרע והמקבל לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר "לא תשא שמע שוא" וסמך ליה "לכלב תשליכון אותו".

(ח"ח ה' איסורי רכילות כלל ה)

אמרו חז"ל (פסחים קיח): כל המספר לשון הרע וכו', ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר "לא תשא שמע שוא", וקרי ביה "לא תשיא שמע שוא", וסמך ליה "לכלב תשליכון אותו". ופשוטו הוא, כי דרכו של כלב תמיד להגביה קולו ולהבעית, ולפעמים גם לנשוק למי שעובר לפניו, אפילו אם אותו האיש הולך לפי תומו, כן דרך בעל לשון הרע לקלקל בקולו על הכל, על כולם הוא מוצא עוולות ומבזה אותם, ועל כן ראוי הוא שיושלך לפני הכלבים ויבעיתוהו וינשכוהו כמידתו. וטעם הדבר, נראה כמו שכתב המהר"ל מפראג, כי הכלבים היו שומרים את עצמן בעת הצורך מלחרוץ לשונם, כמו שכתוב (שמות יא, ז) "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", והאדם אשר חלק לו ה' בינה ודעת, ואינו יכול לעצור ברוחו ולכבוש את יצרו מזה, לכן הוא גרוע ממנו במדריגתו.

(שמירת הלשון ח"ב פ"ד)

עצה להינצל מן הקטרוגים: הנהר מלקבל לשה"ר, מלבד שהוא מקיים מה שכתוב בתורה "לא תשא שמע שוא", כדאיתא בגמ' (פסחים קיח), עוד יתנהג עמו הקב"ה מדה במדה, שאין מקבלים קטרוגים עליו, כמו שמצינו שבא אמציה כהן בית-אל לפני ירבעם בן יואש המלך, ואמר "קשר עליך עמוס", שאמר "בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו", השיב לו ירבעם: לא אמר אותו צדיק כך, ואם אמר - לא מפי עצמו אמר, אלא מפי הקב"ה, ואמר הקב"ה, הדור עובדי עבודה זרה הם, וראש הדור עובד עבודה זרה, אך בעבור שלא קיבל לשה"ר, לכן אותן העיירות שלא כבש יהושע בן נון אמסור תחת ידו, וכמו שכתוב (מלכים ב' יד, כד) "הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת" וגו', ומזה יבין כל אדם שיהיה זהיר בימי חייו מלשה"ר.

(כבוד שמים פ"א)

אם כסף תלוה את עמי.

ידעתי שיחשוב הקורא בנפשו, מה לי להפריש על גמ"ח ולהלוות בפרוטרוט כדרך גמ"ח הנעשה בכל עיר, יותר טוב שאלוה לפי כוחי לבע"ב גבוהים סך גדול בבת אחת שגם זו היא מצוה כידוע, שגמ"ח הוא לעניים ולעשירים. אבל באמת הוא טעות. אחד, שמצוה יותר להלוות לעני מלהלוות לעשיר, כמו שאמרו חז"ל על הפסוק: "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", עני ועשיר - עני קודם, וכיון שזה האיש לא השיג ידו רק להפריש מאה רובל-כסף מממונו על גמ"ח, אם ילווה זה המאה רובל-כסף לעשירים, לא יהיה לו עוד מה להלוות לעניים. ועוד, כבר אמר הכתוב: "אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין יראת ה'", וידוע הוא מענין המסחר שפדיון שהוא לאחדים, כשתקבץ למאה רובל-כסף עולה הריווח הרבה יותר מפדיון מאה רובל-כסף בפעם אחת. ואף כאן בענייננו, כשיעשה גמ"ח מאלו המעות וילווה לכל אחד מעט מעט מזה כנהוג, יכול לקיים באלו המעות כמה וכמה מאות מצוות עשה דאורייתא בכל שנה. משא"כ אם ילווה סך גדול לאחד, לא יתקבץ בהמשך הזמן רק איזה מצוות.

(אהבת חסד ח"ב פ"ג)

דובב שפתיים

מתורתו של רבינו מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה דוד זללה"ה

שבט (2) תשע"ו

גליון מס' 124

דברי מוסר והתעוררות

כל הנהגת הקב"ה בעולם הוא כפי צורך טובת הכלל ישראל

כשאנחנו לומדים את פרשיות התורה על כל הווית הכלל ישראל עד היותם לעם, ירדת יעקב אבינו והשבטים [שהם הכלל ישראל] לגלות מצרים, הרי לפנינו שכל הנהגת הקב"ה עם כל העולם בהנהגת רעב היה כדי שירדו למצרים ויתקיים דבר ד' לאברהם אבינו בברית בין הבתרים על שיעבודם בגלות מצרים. ובכדי שלא ירדו ח"ו בשלשלאות של ברזל אלא יירדו מתוך כבוד, לכך סיבב הקב"ה את כל ענין הרעב. כי גזירת הגלות והשיעבוד היה צריך להתקיים, אבל אופן הירידה לא היה מוכרח שיירדו על כרחם, ולכן היה רעב בכל העולם, בשביל ישראל. נורא! איך שכל הנהגת העולם מנהיג הקב"ה כפי הצורך לטובת הכלל ישראל.

ואחרי שפרעה הרשע שיעבד את הכלל ישראל ועינה אותם באכזריות קשה, ובא הקב"ה לגואלם על ידי משה רבינו ואהרן הכהן, כל ההנהגה הניסית שהיה בעשרת המכות וקריעת ים סוף היה בשביל הכלל ישראל, כי הלא היו יכולים לצאת מעצמם בימי החושך שהרי היה אור במושבם, ובכלל היה הקב"ה יכול להוציאם בלי כל המכות, אלא הכל היה צריך להתקיים כרצונו ית' שנהג בפרעה במכות גדולות באותות ומופתים בכדי שייצא כבוד שמים וילמדו אמונה בהש"ת ובהשגחתו הפרטית שתעמוד להם לישראל לאות ולמופת לכל הדורות, עד שהביא הקב"ה את ישראל לדרגת אמונה חושית שהצביעו והראו זה קלי ואנוהו. כי זה תכלית כל הבריאה כולה שיראו את הש"ת שאין עוד מלבדו.

הגאולה העתידה תהיה באותו האופן של גאולת מצרים

כתוב ברבינו בחיי סוף פרשת שמות. דע, שבאותו האופן איך שאנחנו לומדים בתורה את הענין של גלות הראשון במצרים, באותו האופן יש לנו להבין וללמוד את ענין גלותינו האחרון שאנו עומדים בו בשיעבוד ויסורים, ואנו מצפים לישועת ד' ית', כמו שאמר דוד המלך ע"ה על העניין הזה בתהילים פ' ק"ל 'נפשי לד' משומרים לבוקר שומרים לבוקר' הכלל ישראל ממתין ומחכה, וחוזרים וממתנים בציפיה לישועת הכלל ישראל, מתעייפים מתוך הצרות והגלות, מתוך הסבל מתוך היסורים ושוב מחכים, 'בכל יום אחכה לו' ואם נתאחר הגאולה לבוא, כמו שאנחנו חיים בתקופה הזאת, שהגלות מתארכת והחושך יכסה ארץ, הכל להוסיף לנו שכר טוב! צריכים לדעת ולהבין שכל הסבל של הכלל ישראל הוא להוסיף פורעניות ועונש לאותם המשתעבדים בנו.

וכשם שמצינו שנדחקה להם השעה במצרים, שהרי מעת בוא הגואל הראשון לפני פרעה, שנכנס משה רבינו ע"ה לפני פרעה באופן ניסי שנפתחו לפניו כל השערים, ואמר לו בשם ד' 'שלח את עמי ויעבדוני' ולאור זאת נעשה הגלות והעבודה חמורה ממה שהיה עד כעת, ונתעוררה אליהם השנאה. כן בגאולתינו העתידה, בהגלות הגואל האחרון, תתעורר השנאה מן העכו"ם לישראל, שכן מצינו בגאולת מצרים שכבדה עליהם עול השיעבוד והצרות עד שזקני ישראל אמרו למשה רבינו: ידא ד' וישפוט וגו' על אשר הבאשת את ריחינו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו.

במשך שנות הגלות יהיו סימנים של גאולה והלב יתרון כי הנה מגיע עת גאולתנו, ושוב יהיה הגואל מתכסה

וכן יהיה הגואל נגלה וחוזר ונכסה, יהיו זמנים שיראו בהם סימני גאולה, הנה הנה כבר הגאולה בפתח, ותיכף יהיה הגואל חוזר ונכסה, שלא יראו שום פתח של תקוה לבוא הגאולה. וסיבת הנהגה זו כתב שם רבינו בחיי, היא כדי להטעות את העכו"ם ולהקשות את לבם, שכן מצינו בגאולת מצרים, שנגלה להם משה וחזר ונכסה מהם. וכן דרשו במדרש עה"פ בשיר השירים 'דומה דודי לצבי' מה צבי זה הוא נראה ונכסה וחוזר ונראה, הצבי יכול להגדיל את עצמו ויכול להעביר עצמו, כך גואל הראשון נראה להם ומיד חזר ונתכסה מהם, כן תהיה אופן הגאולה העתידה בב"א.

רואים מצבים של ימים ושל חודשים, של סימני פקידה וגאולה, והלב מתרונן ומתרגש לקראת בוא משיח צדקינו, לראות מהרה בתפארת עוזיך, ושוב רואים ממש ההיפך. כשמסתכלים על מהלך השנים של הגלות בה אנחנו חיים, ג"כ היה תקופות שהכלל ישראל עמד ואמר הוי! הוי! הנה, הנה, וחזר ונכסה, ושוב באו ימי חושך ואפילה בגלות ויסורים.

התגברות הצרות היא סיבה לצפות לישועת ד' שתצמח מהרה, ולא ח"ו לבוא לידי ייאוש

אמנם תוקף הצרות אינם סיבות שנתייאש ח"ו מן הגאולה עליה אנחנו מצפים, כי כאשר יתקרב הקץ תהיינה צרות רבות ומתחזקות, אין יום שאין קללתו מרובה מחברתה (כאן ציין הכותב: דברים אלו נאמרו מפי רבינו בבכיה גדולה), וזה הסימן לישועת ישראל. וכן אמרו במדרש על הפסוק בישעי' – כי יבוא כנהר שוטף במהירות – 'צר רוח ד' נוססה בו', דרשו על כך חז"ל הק', אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו.

התגברות הצרות היא סיבה לקוות ולחכות לישועת ד' כי תצמח מהרה.

חיים, חיים, מה לך כי תשב כאן, הרי כל בני העיר יצאו לקראת משיח צדקינו

ובגמרא שבת ל"א אמרו שאחד השאלות ששואלים לאדם לאחר פטירתו, האם ציפית לישועה? הלשון ציפיה פירושה שמחכה וממתין לישועה. השאלה היא לא על האמונה בביאת המשיח, אלא האם היה במצב של ציפיה לרגע הזה של גאולת ישראל. ולדוגמא: האבא נסע למרחקים והבנים מתגעגעים לראות אותו, הם שומעים מפעם לפעם ממצבו שם, אבל לא רואים אותו, והנה באה הידיעה שביום פלוני הוא יבוא, ההתרגשות גדולה ומייחלים ומצפים ליום הזה ולרגע שיפגשו את האבא, כך צריכה להיות הציפיה למשיח צדקינו שיכול לבוא בכל עת, כמאמר הכתוב 'פתאום יבוא אל היכלו האדון'.

ואמר רבינו בעל הנפש החיים ז"ל ע שהפתאומיות תהיה עד כדי כך שאני יושב בחדרי ואעסוק בתלמודי, והרבנית תיכנס הביתה מיציאה לרחובה של עיר לקנות משהו, ותדפוק על דלת חדרי, ותקרא בקול, חיים, חיים, מה לך כי תשב כאן, הרי כל בני העיר יצאו לקראת משיח צדקינו. ומכיון שכך יהיה אופן ביאת המשיח, לכן כל הזמן צריך להיות בהרגשת ציפיה לרגע המיוחל שיכול להתרחש בכל רגע.

צריך לצפות ולחכות לביאת המשיח ולא רק להאמין שיבוא, ובזה תלוי הזכייה לראות בביאתו

והמשיח זצ"ל [מובא באור יחזקאל – אמונה] אמר: שמעתי שלאחרונה בעת שהרב מבריסק זצ"ל היה פה בבני ברק (לרגל שמחת שבת שבע ברכות לבנו שליט"א) הירבה לתבוע ולדבר מענין הציפיה למשיח, וכלשון 'לישועתך קוינו כל היום' אשרי המחכה לו'. והביא את דברי הרמב"ם בהל' מלכים שכתב... וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו--לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו.

(היה גם תקופה שהרב מבריסק גר כאן בבני ברק בישיבת תפארת ציון, וזכינו לראות אותו זמן מרובה. ובאותה תקופה בליל שמחת תורה הגיע החזן איש לבקר את הרב מבריסק, הם ישבו ואף אחד לא פתח את הפה, המעמד היה נורא נוראות, האווירה שם והמראה הוד של שניהם ישובים ורק מסתכלים אחד על השני בלי להוציא הגה מהפה, עד שהחזן איש אמר גוט יום טוב וקם ללכת).

גם שמעתי מהגאון מפוניבז' זצ"ל [שהיה כהן] איך שהחפץ חיים זצוק"ל תבע אותו על כך שצריך לעסוק בעניני קדשים, כי במהרה יבוא משיח צדקינו ויבנה בית המקדש, ויצטרכו כהנים לסדר העבודה והקרבת הקרבנות, לכן צריך שתהיה ידיעה ברורה בכל דיני עבודת המקדש.

וכל מי שלא יאמין ויצפה לבואו לא יזכה לראות בביאתו. כמו שאנו לומדים ביציאת מצרים שיצאו אחד מחמישה וי"א אחד מחמישים, ומובא במדרש (שמו"ר יד) שאחד הטעמים לשלשת ימי אפילה במכת חושך, היה מכיון שהקב"ה בוחן לב וחוקר כליות וראה שאלו מבין הכלל ישראל שהיה להם שררות

במצרים, לא רצו לצאת ממצרים, לכן מתו בג' ימי החושך ולא זכו לצאת ממצרים, ובכדי שהמצרים לא יראו במיתתם, לכן עשה הקב"ה ימי חושך ואפילה, ובאותם הימים הם מתו וקברו אותם. וכך הם הדברים אף בגאולה העתידה, שאלה המאמינים והמחכים לגאולה הם יזכו לגאולה, וח"ו אחרת מי יודע מה?!

כפי שנתחזק באמונה ביציאת מצרים כן תתחזק אצלינו האמונה בגאולה שאנחנו מחכים עליה

כמה שנתחזק באמונה ביציאת מצרים, על ידי הלימוד של פרשיות אלו, ותהא האמונה מבוססת וחזקה, אף האמונה בגאולה העתידה שאנו עומדים ומחכים עליה, תתחזק ותתאמץ. ולכן עלינו להמשיך תמיד בהתבוננות בפרשיות אלו של יציאת מצרים שכל המצוות שהם זכר ליציאת מצרים, יהיו זכרון לחוזק וגודל האמונה בהנהגת ד' בבריאה והשגחתו הפרטית, ובאמונה לישועת ישראל מתוך חשכת הגלות הנוראה ה"י.

והביא שם את דברי רבינו סעדיה גאון על הפסוק 'ואת הגוי אשר יעבדו דן אנוכי', שבכדי לקיים שתי מילים אלו של 'דן אנוכי' תבע הקב"ה מאת המצרים ונקם בהם והענישם לאין שיעור. וכן מצינו בקריעת ים סוף שנא' 'טובעו בים סוף' והענישן שיחושו בעת טביעתם כאילו טובעים בטיט, תמורת מה שהם שיעבדו את ישראל בחומר ובלבנים, כך נפרע להם הקב"ה מדה כנגד מדה. וכך תהיה הגאולה העתידה שיפרע הקב"ה מהגויים על כל פרט מהצרות והעינויים שעינו והרעו לכלל ישראל במשך כל שנות הגלות.

אנחנו עומדים כעת ממש על סף הגאולה, והגאולה תלויה באמונה, לכן עלינו להתחזק ולהתעמק בגאולת מצרים, והיא הדרך להגיע לידי מצב של ציפיה לישועה. וכותב הסמ"ק בביאור מ"ע דאנוכי ד' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, שבזה תלוי מה שאמרו חז"ל ששואלים לאדם לאחר מיתתו בשעת דינו האם ציפת לישועה, והיכן כתוב מצוה זו באמונה בהנהגת ד' בבריאה וממשלתו, אלא כשם שאני רוצה שתאמין בי שאני הוצאתי אתכם ממצרים, כך אני רוצה שתאמין בי שאני ד' אלוקיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם, וכן יושיענו ברחמי שנית.

עלינו להתבונן בתפילת שמונה עשרה שהרבה מברכותיה עוסקות בבקשת הגאולה

כן הדרך להתחזקות בזה הוא על ידי התבוננות בתפילה, שהרבה מן ברכות שמו"ע עוסקים בגאולה העתידה, וזה צריך להשריש ולחזק את יסודי האמונה בגאולה העתידה. וצריך להתחיל בכוונת המילות, לשמוע מה שאומרים, לדעת שמדברים עם הקב"ה ומבקשים ממנו. וכל חיזוק בתורה, אהבת הבריות ואהבת חסד מרומם את נפש האדם.

שהקב"ה יעזור לנו שלא נסיח דעת מהמהלך של גאולת מצרים ולהאמין ולחכות לגאולה העתידה, ונזכה לגאולה השלימה בב"א.

(שיחת רבינו בהיכל הישיבה יום ד' לס' משפטים כ"ב שבט תשנ"ח. נערך מתוך

כתבי הרה"ג ר' אברהם כגן שליט"א).

מעשה רב

קצת הנהגות ועובדות ממה שעולה כעת בזיכרון

השתתפות בשמחת השני

כשהייתי חתן חזרתי מתל אביב מלחנות חוזה על דירה ופגשתי לרבינו בשעות אחר הצהריים ובישרתי לו על כך, לאחר מכן שמעתי מא' מבני הבית, שביליה כשרבינו שב הביתה מהישיבה, סיפר בשמחה "מנחם קנה דירה", זה היה כח ההשתתפות שלו בשמחת זולתו. (מבעל המעשה).

הויתור עבור בית לד'

החצי מגרש שצמוד לבית רבינו עמד למכירה ושקל רבינו את ההצעה לרכוש את זה, אולם כאשר יום אחד סיפרו לו שרוצים למכור את הבנין לישיבה, מיד ויתר על המחשבה לרכוש את הבית, ולא רק שלא הרויח מכך אלא גם הפסיד בזה שהצמידו לו לביתו ישיבה. (מהרה"ג ר' שלום ברוך אינפלד שליט"א).

קיבל על עצמו לנהוג בהנהגה, כדי שהצעיר ינהג כך, ולא יבוא להקל

כשרבינו כבר הגיע לשנות הגבורות נכנס יום אחד אברך, ומשיח לפני רבינו, שהוא עצמו נוהג ללבוש מעיל עליון בברכת המזון, וכך היה רוצה שגם בנו נער צעיר ינהג, אולם בנו טוען שרבינו אינו נוהג בזה ורק נוהג ללבוש מגבעתו, ולכן היה רוצה שרבינו יורה לנער שינהג כמנהג אביו. [א.ה. אינני יודע מה היה מחשבתו של רבינו, אולי נחרד מעצם הענין שלומדים גם מהנהגתו בתוך ביתו, או שרצה שהנער יחשיב את הדבר ולא יתמרמר בקיום רצונו של האב, ואולי חשבוניות אחרים]. ואמר רבינו לאב תאמר לבן שינהג במנהג הידור זה של לבישת מעיל העליון, וגם אני אנהג כך מהיום. ואכן הקפיד רבינו על כך במשך שנים, מאותו היום עד סעודתו האחרונה בשב"ק כ"ג סיון תשע"א, ולא ויתר על כך גם כשהדבר היה כרוך במאמץ רב ומתוך יסורים.

נשא על ליבו מצב של בני נוער מתמודדים, והדריך בדרכי טיפול

[בגליון 82 הבאנו דברים מהגר"צ לבקוביץ שליט"א ר"י ישיח יצחק ומראשי י"ב שומע, ונביא כאן עוד כמה הוספות].

הייתי בא להתיעץ עם רבינו לעיתים תכופות, הוא תמיד הינהג ודאג על מצבם של הנערים שנמשכים לפיתויי הרחוב, היו צעירים שנכנסו לכל פרטי מצבם, ויכל ללוות את הענין במושך תקופה ארוכה מאוד, וגם כעבור שנה עוד לשאול אותי מה קורה עם בחור פלוני, והיו הרבה כאלו. ראו את האיכפתיות שלו בצורה בולטת מאוד.

היה לי קשר עם בחור יתום מאבא, בן למשפחה מכובדת שהתדרדר רח"ל, השקיעו הרבה בכל מיני קירוב ולא הועיל עד שהתגייס לצבא, יום אחד מתקשר אלי אותו בחור, ואומר לי שהוא רוצה לעבור תהליך של חייל בודד, (בזה הוא רוכש הרבה זכויות והטבות מהצבא), ולצורך כך מסר בצבא שהיה מתגורר אצלי כי אמו זרקה אותו מהבית, וכדי לאשר זאת, אחת עובדת סוציאלית מטעם הצבא תבוא אלי בימים הקרובים הביתה לבדוק את נכונות הדברים, וביקש שאשתף פעולה כדי לתת לו להשיג את מטרותיו, (לא היה כבר אפשרות באותה עת להוציא אותו מהצבא). מכיון שידעתי שבזה שאני תומך בכיוון הזה אני רק גורם לו למצב יותר גרוע, אמנם מצד שני לא ידעתי אם כדאי שבעקבות כך שלא אשתף עמו פעולה ינותק כל קשר בינינו. באתי לרבינו שאלתינו, ולא הגיב. אמרתי, הרה"י מה אני עושה, היא צריכה לבוא אלי הביתה? אמר לי אל תדבר כלום. אמרתי שוב, הראש ישיבה איך שייך, היא מגיע אלי והיא תשאל אותי פרטים מה אני עושה? ואז הרהר קצת וענה לי בבטחון, 'היא לא תבוא אליך', ואכן היא לא הגיעה. (אמנם למרבה הצער אישרו לו, והדבר גרם לו להיטמע שם יותר).

פעמים לא רצה להכריע לי על שאלות מסוימות, והיה שולח אותי שאשאל את מרן הגרא"ל שליט"א, על אף שידע שיש דברים שהם מנוגדים באופן דרכי החינוך והטיפול.

היה פעמים ששמע שהבן שהתדרדר מוזק באופן וודאי בהימצאותו בבית על אחיו הצעירים, היה מורה בנחרצות להוציא מהבית, על אף שהדבר היה קשה להורים לבצע.

היה מקבל באופן אישי הרבה הורים של נערים כאלו, היה שומע אותם בקשב ומשתתף אתם במצבם, ומורה להם באופן בהיר וברור את הדרך ילכון בה. היו דברים שהורה לי לא לשתף את ההורים, באם אפשר להתמודד ולפתור בלעדי ההורים היה מעדיף כך, כי יכול להיות שהלחץ שלהם רק יפריע. אבל במקום שהיה צריך שמירה על הנער היה מורה לשתף את ההורים.

הדון איך החשיב רבינו תלמידיו ונערים צעירים כבני 16

היו כמה ימים של רפיון שלא הקשבתי בשיעורים, ובתפילות ישבתי מול רבינו, לאחר אחת התפילות פנה אלי רבינו ושאל אותי איך אני מבין את השיעורים האחרונים? ענית לו 'היום הבנתי מצוין' (זה היה לאחר שבאותו יום חזרתי להקשיב), וחיך למשמע תשובתי שענית על היום.

פעם לא חשתי בטוב והחסרתי כמה ימים כששבתי לישיבה התעניין בשלומי והוסיף שהיה מורגש חסרוני בשיעור ממה שאני מוסיף בדיבור ובהקשבה.

החשיב את התלמידים מאוד, וזכרני שאחר כמה שנים אמר לאבי שליט"א עלי שיש לי בהירות. זה נתן הרבה עידוד וחיזוק. (מא' התלמידים שנת תשס"ג)

הוראות והדרכות

לימוד ההלכות ישפיע להרגיש רוממות המצוה וערכה

תמיד ידעו שהנהגת ומסורת הישיבות מסורה ביד רבינו, ולכן לפני עשרות שנים כשנוסדה ישיבת בית שמעי' (היו בזמן הראשון לפתיחת הישיבה קבוצה של ח"י תלמידים), וכשהיינו צריכים להודיע לתלמידים על תאריך פתיחת הזמן השני לאחר בין הזמנים, דיבר עמי הגר"ש אנגלנדר שליט"א שאגש לרבינו לשואלו מתי צריך להתחיל את הזמן, ואמר לי בשם מרן החזון איש זצ"ל 'שיעלה ויבוא הראשון של ראש חודש (תפילת מעריב ליל ר"ח) צריך לומר בישיבה' (מפי הגר"ע פרישמן שליט"א ר"מ דישיבת בית שמעי' מעת היווסדה).

מכון תלמיד שלא הצליח בלימוד הגפ"ת שישקיע בחלק ההלכה

בעת שלמדתי אצל רבינו לפני יותר מיובל שנים, היה בחור שלא הצליח כ"כ בלימודו, ורבינו תמיד היה מעודד אותו שישקיע בלימוד הלכה. (מהגאון הנ"ל)

חידו"ת לכבוד שבת

עוד זכורני, שפעם בשבוע היה אומר לנו בשיעור איזה מערכה לכבוד שבת, המערכה היה שטיקל משנה למלך וכד'.

להסביר לתלמידים סיבת הנהגתו

מאחורי מקום רבינו בשיעור, היו שני חלונות מעץ כבדים, פעם בחור סגר את החלונות וכנראה לא סגר באופן הראוי, והיה רוח והחלונות נפתחו בחזקה ובנס לא פגע ברבינו, רבינו העיר על חוסר אחריות. והוסיף ואמר עכשיו תבינו מה שאתם רואים שלפעמים אני מתקדם ומתרחק מהחלון קצת, זה לא בתור עצבנות (נערווין), אלא מחוסר תשומת לב של אחרים, אני רואה צורך לכך. ראינו שראה צורך להצדיק את הנהגתו כי היה תמיד מחושב מאוד, וחשש שהתלמידים לא יתפסו את זה בצורה הנכונה. (עי' לעיל במדור מעשה רב כמה חשש שילמדו ממנו). [מהג"ר יצחק קרייסמן שליט"א]

להמשיך בהרבצת תורה גם כשיש קושי עם התלמידים

פעם כשחשבתי לעזוב את הרבצת תורה כי היה לי קשה עם תלמידים, וכשבאתי אליו להתייעץ על כך, לא הסכים בשום פנים שאעשה צעד זה, ואמר, גם לי שנה שעברה היה שנה של סבל ועגמת נפש עם תלמידים.

כשבחור מתאמץ בהתמדה, המבחן האם הנהגתו מתאימה לו, לבדוק אם אוכל וישן טוב

היה אומר: באם בחור אוכל וישן טוב לא למנוע בעדו בהתמדת הלימוד ולא לדרוש ממנו שיפחית מלימודו, וזה הדברים שצריכים לעקוב על בחורים לראות שהם לא עוברים את הגבול.

בשביל אי נעימות מפסידים את החיים?!

פעם כשלמדתי בישיבה גדולה קבעתי חברותא עם בחור בטלן, רבינו ששמע על כך והכיר את החברותא גער בי איך עושים כזה דבר. ואמר אם ההוא היה מתאמץ להשתפר, ואתה בזה שקבעת אתו חברותא היית עוזר לו מילא, אבל במצב שהוא אינו משתפר ואתה ניזוק למה עשית את זה, וכי בשביל שלחץ עליך מפסידים את החיים.

חסר היום מתיקות התורה

שעת צהרים וקרן הרחובות וילקומירר, הלפרין, סעדיה גאון, עמוסה בנערים, בחורים, ואברכים, הנוהרים מבית תלמודם, רבינו צעד באותה עת עם אברך ת"ח, אותו אברך שאל את רבינו האם היה כזה מצב בכלל ישראל של כל כך הרבה עוסקי תורה. אמר רבינו כזה ריבוי תורה לא היה בדורות האחרונים, אבל היה מתיקות התורה, מה שהיום חסר...

הוראות והנהגות בבחינת תלמידים

שאלתי את רבינו איך בוחנים תלמידים? אמר לי שהחזו"א היה בוחן רש"י ותוס', והקפיד גם לשאול מה יוצא לדינא.

וסיפר פעם כשהגיע החזון איש לבחון את התלמידים, רציתי להראות שהתלמידים ברמה ושאלתי אחד התלמידים שאלה חזקה באיזהו נשך, והעיר לי החזו"א שאיני בוחן טוב, ולא נתן לי לשאול כך. ואמר לי אני אראה לך איך לבחון, הוא נתן לאחד התלמידים לקרוא את הגמרא ואם ראה שידוע ומסביר טוב שאל אותו עוד שאלה יותר עמוקה זו צורת הבחינה.

עוד שאלתי: כשאני בוחן בכיתות הת"ת ואני מבחין בכיתה אחת שהמחנך אינו מלמד בצורה הנכונה מה עלי לעשות?. אמר לי אל תאמר לו שום דבר כדי שלא יהיה נגדך ואז לא תצליח בתור בוחן, ולכן תן לו שיראה מעצמו שצריך לשפר ולנסות. [מפי הרב אי"ש לורין]

אחד התלמידים שמשמש כבר שנים רבות בתור ראש ישיבה מתאר בפנינו כדלהלן: עוד כשהיינו תלמידים בשיעור א' היינו נבחנים פעם בשש שבועות אצל רבינו, המחזור של שיעור א' היה מחולק לשש קבוצות שכל שבוע היתה נבחנת קבוצה אחרת, ומלבד עצם המבחן הרי היינו לומדים שם איך צריך לגשת לסוגיא, העריכת שפתיים של רבינו והבהירות בכל שאלה ושאלה, זה לא היה רק מטרה לבחינה אלא ללמד אותנו איך ניגשים לסוגיא ובאיזו צורה מעמידים את הדברים. היה הרבה עידוד אבל מידת האמת איך הדרך בלימוד, היה מכניס את החשיבה מה הנקודה המרכזית של הסוגיא, והיה אומר על דברים מסוימים שזה לא הנקודה כאן אלא נקודה צדדית בסוגיא זו. וכבר קיבלו את החינוך הזה עוד לפני שהתחילו ללמוד אצל רבינו בשיעור ג'.

יהיה ניתן בס"ד להשיג הגליון בבית מרן זללה"ה.

להערות והארות אפשר להתקשר לטל: 036180849 או בפלאפון 0504114770 [להשאיר חודעה בתא קולי] או דרך

פקס 036186624.

נפשו גחלים תלהט

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל
גליון 81 משפטים תשע"ו

העלון יוצא ללא מטרת רווח וניתנת
רשות לצלמו למטרת זכויהם בלבד.
לתרומות והנצחות, חספת מעיים, חצונות וחצרות
יש לפנות בטלפון: 0527-69-79-44
או בדוא"ל shneiderav1@gmail.com

דבר המערכת

בגליון זה אנו מגישים מאמר עמוק בותר אודות מהות חודש העיבור והקשר להארכת ימי השובבי"ם בשנה זו. זאת למודעי שהדברים עברו עיבוד מחודש מחמת קושי המאמר וכן השמטנו חלקים רבים. הרוצה לעיין במקור הוא בסוד ישרים ש"ק משפטים ור"ח אדר הראשון תשנ"ז.

בשבועות הבאים נגיש סדרת מאמרים אודות דמות היהודי המקורי כפי שמשקפת במשנת רבנו זצ"ל. לא זכינו להציעם בפני רבינו זצ"ל אך מושתתים הם על משנתו. נישא תפילה שלא תצא תקלה תחת ידינו.

הבהרה: מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתו של רבינו זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על עקבתא דמשיחא שי"ל בעדו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק בעורך. נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

למצב שבו היא טפילה אליו ית"ש (עדמ"ש וכי ימכור איש את בתו לאמה). גם במהלכי חמה ולבנה מצאנו ג' מהלכים אלו. מהלך ב' מאורות הגדולים [לפני קטרוג הלבנה] הוא מצב של ההשתוות ביניהם. ויש מהלך של מאור הגדול והקטן, שזהו בעת שהיא טפלה אליו. המצב של אמי יש ג"כ, וקבלנו שיהיה זה בתכלית האחרון. וכן מצינו באדם ביחס שבינו לבין חוה. לפני חטא עה"ד היו אדם ואשתו שוים זל"ז, כמו ב' מאורות הגדולים. לאחר החטא ירדה להיות טפלה אליו כמו בלבנה שאחרי קטרוגה שיש לה מעין הקבלה לזה ירדה להיות טפלה להשמש ולקבל ממנו אורה, ישנו גם מהלך של אמי אך אכמ"ל.

ע"י חטא עה"ד והעגל היתה חזרה למצב מיתה. וכח התשובה גם במצב זה

אחרי שראינו ההקבלה שבין מהלכי המאורות לבין מהלכי כנס"י ביחסיה עם הקב"ה, נתעמק באחד מההלכים המשמעותיים ביותר בתולדות כלל ישראל – חטא העגל וכפרת יוה"כ, לאחר מכן נשוב להקבלת הענין למאורות.

הנה האדם הראשון בחטא עץ הדעת הפך כל סדרי הבריאה להנהגה אחרת לגמרי ממה שהיה לפני החטא. אח"כ במתן תורה, ישראל [א.ה.] שהיו המהדורא בתרא של אדם הראשון אחרי שהתבססה שלמותם ע"י ג' האבות והזיוכך של שיעבוד מצרים] כשעמדו רגליהם על הר סיני פסקה זוהמתם [א.ה.] היינו פסקה בהם זוהמת הנחש שהוטלה בחוה ובכל יוצאי חלציה ויכלו לחיות לעולם כמו אדם הראשון כי התנקו לחלוטין מזוהמת הנחש שהיא שורש המיתה. ואח"כ במכשול העגל עם שבירת הלחות שוב הסתלקו מהם החיים הנצחיים. חזון סילוק זה התראה בגוף הלחות שירדו למצב של שבירה, אבל באותיות לא חל סילוק החיים אלא רק נעלמו מלהתגלות (כמ"ש חז"ל שהאותיות פרחו באויר). אבל

ענין חודש העיבור (והארכת ימי השובבי"ם אז)

חמה ולבנה — זו"נ

עומדים עתה בתחלת חדש העיבור. ננסה לבאר ענין זה לערכינו. כבר נודע שהאדם הוא צורת כל הבריאה כולה [א.ה.] כפי שהאריך בזה נפה"ח ש"א] ויסוד מציאות האדם הוא הרכבה של זכר ונקבה כמ"ש זכר ונקבה בראם ויקרא שם אדם וכו'. זה פשר מה שאמרו חז"ל (ב"ב פ"ה) כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם היינו שכל הנבראים נכללים במהלך זה של "זכר ונקבה בראם", כי כאמור זו צורת האדם וממילא זו צורת הבריאה. אחת מתופעות הטבע בהם נראה ביחוד מהלך זה של זכר ונקבה [להלן בקיצור זו"נ] הוא מציאות ב' המאורות החמה והלבנה ויחסם זה לזה. וביותר שישנה שייכות מיוחדת בין ב' המאורות הנ"ל ובין האדם שהרי עפ"י הילוכי החמה והלבנה נקבעים המועדים (וכפי שזכר בפסוק "והיו לאותות ולמועדים) ובמועדים מתבלט ה"אתם קרוים אדם" בבריאה (שהרי בהם אומרים "אתה בחרתנו"), אם כן ע"כ שישנו קשר פנימי בין מהלכיהם לבין מהלכי גילוי קומת אדם [בסו"י כי תשא תשנ"ג] (ויותר בעומק כי עצם הזמן [התלוי במאורות] התהווה במאמר בראשית וכמ"ש הגר"א ז"ל ריש אד"א. ועומק צורת האדם נמצאת גם במאמר ה"בראשית" וכמ"ש בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית).

מהלך אימי, אחותי, בתי — בכנס"י, בחמה ולבנה, ובאדם וחווה

נמחיש ענין זה של הקבלת מהלכי החמה והלבנה להילוכי האדם וכן למהלכי היחס בין כנס"י [בחינת לבנה - מקבל] והקב"ה [בחינת חמה - משפיע]. השי"ת מכנה את כללות כנס"י בשם אמי, אחותי, ובתי וכמ"ש במדרש שה"ש (וע"ע ברמב"ן ריש פ' חיי שרה). בטוים אלו מבטאים ג' מהלכים ביחס שביניהם [א.ה.] לא נכנס לבאר עומק הענין רק צורת הדברים]. יש מהלך שבו נמשלה כנס"י לאמי, זהו הציור הסופי והתכליתי שהקב"ה קוראה בשם אמי, שהיא כביכול גבוהה ממנו כי היא הביאה את הכל לתכלית האחרון בעבודתה. כינוי אחותי מתייחס כביכול לציור שהיא בשוה אליו ית"ש (תמתי תאומתי). וכינוי בתי מתייחס

חודש העיבור — מהלך ההשתוות

והנה בהיות שר"ה ויוהכ"פ שניהם מהלך של ראשית השנה כנ"ל, על כן גם הימים שיש ביניהם הם ימי ר"ה. וממילא גם בהם מתראה ענין זה של התכללות החדש בשנה [א.ה. על דרך שנאמר למעלה בשם הגר"א רק באופן אחר] כי מיורד הימים הללו, שהם הימים שבהם סיבוב החמה עורך על הלבנה יורד ימים, מקיבוצם בג' שנים נהיה חודש העיבור (כ"כ הגר"א ז"ל) ובזה החדש [חודש העיבור] נכלל בשנה היינו בימים הנ"ל שהם כולם בחינת ראש השנה. ובזה משתווה מהלך החמה עם מהלך הלבנה. הגם שהלבנה לא השתווה לגמרי עם אור החמה עדיין, עכ"פ במהלך משך הסיבוב שלהם מגיעים לגדר השתוות.

אם נחזור למש"כ לעיל שמהלך הלבנה חסר מחמת קטרוגה ומהלך החמה הוא כפי השלמות שהיתה לפני קטרוג הלבנה ממילא השתוותם היא בחינת מהלך התשובה של חזרת מהלך הדברים למה שהיה לפני החטא. והוא נעשה ע"י קיבוצם של ימים שזו כל מהותם וכנ"ל.

עומק ההשתוות — הפיכת פש"ע לשפ"ע

הי"ג מידות הרחמים שנתגלו ביוהכ"פ הראשון של כנס"י היו אופנים שונים של מדת הסליחה וזה פשוט שבאופן כללי המדה הי"ג הנקראת "ונקה" שייכת אל יוה"כ במיוחד, שהרי בו כתיב "לפני ה' תטהרו" היינו נקיון – "ונקה". חז"ל גילו לנו במדרשם שאותן מדות הנזכרות במיכה (מי ק"ל כמוך וכו') עד מימי קדם - בקריאת מנחה (דיוהכ"פ) הם התוכן והפירוש על אותן הי"ג מידות שאמר משה בפ' כי תשא. המדה הג' בפ' כי תשא היא "חנון", ותוכן פירושה (שם) הוא "ועובר על פשע". ואמרו שעובר פירושו שמהפך אותיות פש"ע לשפ"ע. וכתב הגר"א ז"ל שמדה זו במיוחד היא בתקפה ביוהכ"פ, והוא שיא כחו דיוהכ"פ עכ"ה. ביאור הדברים, כי עומק מהלך ההשתוות [א.ה. היינו שהכל חוזר לשורשו ומשתווה למקור שזהו עומק התשובה וכנ"ל] הנמצא ביוהכ"פ אינו רק סילוק החטא, אלא היפוך הפש"ע לשפ"ע ובזה מתבטלות כל החלוקות שהיו בין המצב שאחר החטא אל המצב שהיה קודם החטא. וזהו חנון, כי חן הוא מלשון חנם כידוע. וכאן, הגם דיש מדות של סליחה להעביר החטא, זהו במהלך של מדה כנגד מדה לעבודת התשובה בחרטה על החטא. אבל היפוך זה של הפש"ע לשפ"ע הוא לפני משורת הדין של מידה כנגד מידה.

הוי"ה, הוי"ה — השתוות — סוד ב' מאורות הגדולים

והנה התורה הקדימה לגילוי הי"ג מידות הרחמים את קריאת ה' ה' וכו'. ופירשו חז"ל [בר"ה דף י"ז ע"ב] ה' קודם שיחטא, וה' אחר שיחטא וישוב. כל השמות הקדושים שאינם נמחקים מלבד שם הוי"ה מורים על הנהגות שהם בנות שינוי (וראיה שיכולים לשמש בקדש ובחול כידוע) ורק השם המיוחד, הוי"ה, כתיב

כפי שיעור ירידת גוף הלוחות, כך במהלך ישראל ואו' חד, חל שינוי בירידת הגוף אל מקום המיתה, (דהיינו שלא יורגש בו זוהר הנשמת חיים השורה עליו), ותו לא יחזור עד תח"מ שאז יחזור גם הלחות. נמצא שעכ"פ נקודת החיים התעלמה עתה מהם. אבל למרות כך, על אף הירידה נשאר להם עדיין מהלך התשובה. ובזה נשארה אפשרות חזרה במדה מסוימת אל המצב הקודם, הגם שלאותה דרגה שהיתה מקודם ממש, לא חזרו. זוהי הירידה ממדרגת עץ החיים [תורה] אל מדרגת תשובה בלבד.

מער"ח אלול עד יו"כ, ימי רצון ובהם ימי רצון ביותר

והנה אז כאשר העביר משה שופר במחנה [כמבואר בפרקי דר"א הובא בטור ריש סימן תקפ"א] היו הימים שבין ער"ח אלול עד יוהכ"פ ימי רצון. אמנם יעויין בר"ן (ר"ה דף טז) שמוסיף כאן עוד נקודה. הר"ן מקשה מדוע לר"י שבניסן נברא העולם האדם נידון בר"ה (ומה שלר"א דבתשרי נברא העולם נחא, יעו"ש הטעם) ותירץ הר"ן דהיות שבמ' ימי הרצון הנ"ל היו היורד אחרונים ימי רצון ביותר על כן רצה הקב"ה לדונם אז ועי"ז יזכו בדין ע"כ. ולא נתפרש בדבריו מהו ענין ימי רצון ביותר. ננסה להבינו.

החודש נכלל בשנה

אמרו חז"ל (עירובין מ') שאין צריך להזכיר של ר"ח בר"ה כי זכרון א' עולה לכאן ולכאן. ובאדרת אליהו (פ' בראשית במע"ב דיום ד') ביאר כונתם **שהחדש נכלל בשנה**. היינו כיון שנתכלל החדש בשנה מספיקה הזכרת השנה לבד. וכן עד"ז מבאר מ"ש ויהי ערב ויהי בקר יום א' הגם שהחושך שולט על הלילה, והאור על היום, מ"מ נכלל הערב במהלך הבקר ונקרא הכל על שם היום יעו"ש. נבין דבריו עפ"י מש"כ הרמב"ן (פ' אמור) שבהיות ויוהכ"פ הוא ביום תשרי על כן נהיה יום הדין בר"ה ע"כ. כוונתו שיוהכ"פ הוא ר"ה דיובל ותכונתו הוא חזרת ענינים שנתרחקו משרשם בחזרה אל שרשם - החזרת עבדים למשפחותם וחזרת הקרקעות לבעליהן. ועל ידי השפעתו (של היו"כ) על ר"ה נהיה גם ר"ה יום של חזרה [א.ה. היינו יום של החזרת העולם לישראל ע"י הדין שנעשה בו]. ולכן גם יוה"כ הוא התחלת השנה (ובו היא החתימה). אחרי שהראנו שמהות יום ר"ה הוא יום של חזרה וכפי שקיבל כח זה מיוה"כ כדברי הרמב"ן, זהו מה שבר"ה יש מהלך שהחדש נכלל בשנה, היינו חזרת הפרט אל הכלל.

זהו גם מה שנעשו יורד ימים הללו לימי חזרה אל המצב שקודם החטא [א.ה. היינו שזו מציאותם בעצם וממילא מתאפשרת בהם חזרה בתשובה בנקל ולכן נקראים עשרת ימי תשובה]. וביוהכ"פ, שהוא זמן קץ מחילה וסליחה, ולפני ה' תטהרו, יש בו גילוי מהלך זה בפועל.

בו אני הוי"ה לא שניתני וכו'. כי מורה שם זה עליו ית"ש ביותר (היה הוה ויהיה בב"א, טוא"ח סי' ה') והמצאו ית"ש לא ניתן לגדר שינוי ח"ו. א"כ הרי כאן בב' שמות הוי"ה שקשורים עם סליחת עון וקודמים אליו, יש מהלך שלא נשתנה היחס שלאחר הקטרוג ליחס שלפני הקטרוג. א"כ כאן הוא העומק בדברים דלעיל שביוהכ"פ מתגלית במיוחד מדת עובר על פשע.

מצב זה של השתוות היחס בין לפני החטא ובין לאחריו מקביל אל מצב החמה ולבנה בעת שהיו ב' מאורות הגדולים. כי בב' מאורות הגדולים חוזר הכל לשפע על אף שהיתה ירידה לפני זה, וכאמור לעיל זה נעשה בשנה מעוברת כאשר מוסיפים את חודש העיבור. והגענו בזה להבין שרש התהוותו של החודש הי"ג. ונבין ג"כ עתה מדתו המיוחדת בין כל החדשים שהיא **ולכפרת פשע** [א.ה. כפי שנוהגים להוסיף בתפילת מוסף דר"ח בשנת העיבור], שהרי יוצא מתקפו של יוהכ"פ שהחדש נכלל בשנה כנ"ל.

הארכת ימי השובבי"ם בשנת העיבור. יצי"מ מסטרא דיובלא

מקובל הוא שבשנת העיבור נמשכים ימי השובבי"ם גם בפרשיות תרומה ותצוה. הענין אינו מובן. יעויין ברמב"ן בפתחה לספר שמות שביציאה ממצרים

עדיין לא נגמרה גאולתם כי היו במדבר שהוא ארץ לא להם. ורק בבנין המשכן, שאז היתה שכינה על אהליהם וחזרו למעלת אבותיהם, אז היו גאולים יעו"ש.

וצריך לדעת כי משונה היתה יצ"מ מכל שאר הגאולות. כי בשאר הגלויות היינו בעיקר רק בשבי אצל האומות, אבל במצרים היה מצב של עבדים בעצם "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". מהלך הפקעת עבדות מקביל להנהגת החירות למעלה. מהלך זה נקרא שנפתחה הנהגת היובל המחזיר עבדים למשפחתם. וכן אמרו במדרש הזוה"ק "שהוא מסטרא דיובלא". ומשם והלאה התפתח מהלך זה עד מת"ת שאז חזרו למצב שקודם החטא דעה"ד. אבל אח"כ בעגל התערער מהלך זה כי ירדו למצב של אחר החטא. ואז ביוהכ"פ הראשון שהיתה סליחת החטא נצטוה אז משה על עשיית המשכן (עיין רש"י פ' תשא). ויצא המשכן ממהלך אותו יוהכ"פ. וכיון דמהלך יוהכ"פ היה ענין ההשתוות, (כמשנ"ת באורך) על כן גם במהות המשכן התראה ענין זה. על כן, בשנת העיבור דאז הוא הנהגת ההשתוות, אז נמשכים ימי השובבי"ם וכוללים בהם גם המשך ההשתוות דפרשיות עשית המשכן שיצא מהיוהכ"פ וכו"ל. ובחדש של הנהגת ולכפרת פשע ניתן סייעתא משמית להמשיך השובבי"ם לעומק תיקונם.

תפקידם המרומם של הבני תורה [עיני ישראל ח"א קנ"ז]

והוא הענין במצבנו אנו. המון העם אינו אשם כלל, שהרי חונך בראיה שטחית, וכמ"ש ולבית יעקב חטאתם, אבל כדי שהציבור לא יחשב כציבור השייך חלילה למצבי בלבול וטשטוש, ערער חלילה באמונה ובטחון בו יתברך, מוטל על עולם התורה לברר ולהוציא לאור הפנים המאירות דכלל ישראל. אף שאנו במצב הנראה קשה ביותר, מ"מ הרי אנו במנוחת הנפש בדוקא, מכיון שאנו בידיו יתברך. כל הסימנים מבחוץ הם רק סימנים מב"ד של מעלה, ויש להתפייס בתשובה וכו'. הכרה כזאת הרי היא ממש לימוד זכות על כל הציבור דכלל ישראל בא"י, ולא עתה יבוש יעקב וכו'. תפקיד מוטל עלינו בני תורה, מכיון שכך חונכנו מרבתינו, בהכרה ברורה שכזו. מהמון העם א"א לתבוע כ"ז, ורק מאיתנו ועלינו התביעה.

והנה בד"כ כל דעביד איניש, אדעתא דנפשיה עביד. וכ"ז בענייניו הפרטיים של האדם, אבל בזמן שכל הציבור נמצא בצרה גדולה למאד, היחיד מאבד את יחודו, וכל מעשיו נוקפים לכיוון הציבור. ולפי"ז בכל מעשינו ותורתנו יש לשתף את כל כלל ישראל, וכן בתפילתנו הכל יש לזכות לצבור. אין די בכך שמספר בני תורה נבדלו מהציבור והצילו לנפשם, אני את נפשי הצלתי, אלא הכל שייך לציבור, וה"ה כאילו כל הציבור דכלל ישראל בא"י, כולו שייך ומשתייך לתורה ולתפילה, וזהו כל ישראל ערבים זה בזה. אין ענינו רק ערבות מבחוץ, אלא מעורב וקשור אחד בשני, ולכך מעשהו של כל יחיד ויחיד משתייך ומתקשר לכל הציבור ממש. וכשהאדם חושב רק על עצמו ה"ה עושה עצמו ליחיד. אבל כשהוא בתוך הציבור, והגזרה על כל הציבור וגם עליו בתוכם בבחינת פרעה הקריב, צריך לתת לכל הציבור זכויות. **אין אנו יודעים להעריך חשיבות גודל העמל בתורה בפינה צנועה בביהמ"ד, עמל בהבנת דברי הרשב"א וכו'.** ומכאן, אף שנפלים מרחוק טילים וכדו' אין פרץ ואין צווחה ממש כפשוטו, והטיל נופל במקום דאין בו בנ"א ולא מזיק לאיש בגופו כלל. **והכל מכאן אותו עמל בצניעה בדברי תורה"ק בעמלה של תורה,** ולא חלילה משום שאותו גוי מרחוק לא הצליח לכונן למקום. הכל אך ורק בכח אותו עמל טהור לשמה בדברי הרשב"א, שהגן על כל אנשי א"י.

ידוע בשם החזו"א, שאמר, שבזמן שהגרמנים ימ"ש פלשו למדינת פולין, היו ב' עיירות שנכנסו אליהן, ולא פגעו בשום יהודי כלל, והיה הדבר לפלא ולנס, כידוע. האחת היתה קמניץ, והשניה גרודנא. אמר החזו"א, שכל זה היה בזכות ב' יהודים, בזכות העמל והיגיעה של הגרב"ד זצ"ל בקמניץ, ובזכות העמל והיגיעה של הגרש"ש זצ"ל בגרודנא, דהיו ידועים במידה מופלאה של עמל בתורה ויגיעה בה, ובכח זה נתקיים מ"ש ונשאתי לכל המקום בעבורם, עד כדי כך, שאפילו את המשחית העמלקי הצליח לעכב ולמנוע הגזרה בינתיים, והכל בזכות העמל והיגיעה בתורה. אלו הם פני הדברים. כשיושבים כאן בישיבה ועמלים בתורה, אין בכח שום טיל לפגוע בשום מקום בא"י, וזהו מכח חשבונות וזכויות כלל הציבור דכלל ישראל. ונשאתי לכל המקום בעבורם, כל מה דנאחו ונתלה בהציבור, ה"ה עוזר ומגין על כולם. והכל, כל מעשינו ותפילתנו ותורתנו, הכל לזכות ולטובת הציבור. בכח עמל ויגיעת התורה מבטל ומרחיק כל גזירות קשות ונתהפך הכל לטובה ולברכה עד בלי די.

תכלית הבריאה לגלות את המלך

הרבה פרשיות בתורה וכן גופי תורה תלויים בהבנת מהות היצור אליו מופנית התורה הקדושה. מהותו של היהודי עמוקה עד בלי די וכדי להבינה היטב מוכרחים להתחיל מבראשית ממש, כי שם נעוץ מקורו.

כל המביט סביבו עד למחזה מרהיב. הקב"ה ברא עולם מופלא ומורכב, גדוש בפרטים אין ספור. האם ישנו בריח תיכון החובק את כל המציאות הזו. כיצד נתמצת במילה אחת את מהות העולם. מנפלאות לשון הקודש שאין היא זקוקה למילון לפרשה. במילים עצמן מונחת הגדרתן. אמרו חז"ל "עולם" מלשון "העלם". איזה העלם יש כאן. העלמת כבוד מלכותו ית'. העולם המרהיב עין ביופיו פארו והדרו אינו אלא מקום בו נעלם מלכו של עולם. בבחינת א'ל מסתתר. זוהי מהות העולם להעלים כבודו ית'. ולשם מה?

בורא עולם מסתתר כדי שיגלו אותו מתוך הסתרה זו. כיצד ?

הנשמה היהודית החצובה מתחת כסא כבודו חשה בהעלם זה וכל תשוקתה אינה אלא לגבור על ההסתה ולגלות כבודו ית' [ע"י עשית רצונו ית' – היינו קיום התרי"ג מצוות שהן רצונו- כי בעומק תמיד "רצונו לעשות רצונך" עיין רמב"ם הל' אסורי ביאה]. נשמה זו הורכבה בתוך גוף המשתייך למהלך ההסתה פנים, ולכן נטיותיו רק לחיות כפי מציאות ההעלם. וממילא נכסף למלאות רק תשוקותיו הגשמיות. האדם נמצא במאבק תמידי בין חיים של גלוי כבוד שמים במעשיו ובין חיים של נתוק מבוראו ע"י השתקעות במסכי ההעלם.

אין שום מציאות לעולם מצד עצמו

נעיין בדברי הרמח"ל המפורסמים בתחילת מסילת ישרים ונראה שהדברים מפורשים. דבריו הקדושים שגורים על לשונו של כל צורב "לא נברא האדם אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו". לא תמיד שמים לב שאחרי שלימד אותנו מהי תכלית האדם הוא הגדיר לנו היטב מהי מהות העולם.

"אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד) העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר צונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה. על כן

הושם האדם בזה העולם בתחלה כדי שעל ידי האמצעים האלה המזדמנים לו כאן יוכל להגיע אל המקום אשר הוכן לו, שהוא העוה"ב".

יש כאן הארה נוראה של הרמח"ל [וכן הוא להדיא במהדורת המסילת ישרים סדר הויכוח עיין שם]. התפיסה השטחית ביותר לגבי העולם היא ש"יש עולם" העומד לעצמו. וממילא יש לנצל אותו, לשאוב ממנו כל טוב אפשרי בזמן המועט שנמצאים כאן. לכאורה זה תואם את עיקרי האמונה היהודית שיש עולם הבא והעוה"ז הוא מקום ההכנה לעולם הבא.

אבל רבים הם הטועים שלמרות שהעולם הוא רק פרוודור לעולם הבא אך עדיין אינו סתירה לכך שהעולם הזה הוא "גם עולם". מיליארדי בני אדם חיים בו. אלא שלהם פשוט לא גילו את הסוד. ולכן הם חיים כאן בלא לדעת שיש כאן בעצם מכרה זהב. חול שאפשר להפיק ממנו יהלומים יקרי ערך.

סדר הדברים ברמח"ל מורה שגם זו טעות. ראשית התכנית היא ש"לא נברא האדם אלא להתענג על ה'", בורא עולם רוצה להיטיב. כיצד יעשה זאת, הדרך היא על ידי קיום מצוות, שתהיה לאדם עבודה כדי שלא יתבייש בקבלת שכרו. ולכן בשלב השלישי של הוצאת רצונו לפועל "נברא העולם". כי הוא המאפשר לאדם לעמוד בניסיון לקיים את המצוות ותו לא.

נמצא שאין שום מציאות לעולם מצד עצמו. העולם נברא אך ורק לשמש כמקום קניית העונג הנכסף הנ"ל. על פי האמור בתחילת דברינו מתבאר עומק העבודה. גלוי כבודו, למרות המסכים הרבים. וזהו עצם התענוג לעתיד לבוא. אחרי שהיינו שותפים מלאים בגלוי כבודו ממילא נהנה מאורו ית'.

אבל עכ"פ אין כאן אפשרות חיים אחרת. כל צורות החיים האחרות הנראות לנו הם גם חלק מהנסיון, מההעלם. כל ארועי העולם אך ורק מכוונים לתכלית זו. בורא עולם לא מסיח דעת לרגע מהבאת העולם לתיקונו כדי להנעים מזיו העליון לבחיריו, וממילא אין שום ארוע שקורה בעולם שאינו קשור במישרין או בעקיפין לתכלית זו. הכל דרגות וצורות שונות של העלמה. ובתוכם צועד עם הנצח ואמונתו בפיו "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", "אין עוד מלבדו". וככל שיותר מתעמק החושך כך גלוי כבודו רב יותר [בשבוע הבא אי"ה נראה כיצד חזון העלמה זה קיבל גוונים שנים בד' גלויות אליהם הוטלה כנס"י ויחודה של הגלות האחרונה].

פנינים

משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

- פרשת משפטים תשע"ז -

דילמא רצה מזה גובה רצה זה גובה.

ב. גניבה או אונס

הנה יש לעיין אם לא היו מוצאים הגנבים, האם בעל הבית היה יכול לתבוע המוכרת לשלם מפאת דהויא שומר שכר וחייבת בגניבה, או דילמא נימא דלא הוה להמוכרת לאסוקי אדעתה לכל התוכנית הזו, ואם כן לא חשיב כגניבה אלא כאונס. ולא אדע.

והנה נחלקו קמאי בשומר שכר שנגב באונס גמור, וקיימא לן דפטור, [עי' שולחן ערוך חו"מ סי' ש"ג סעי' ב', ושי"ך סק"ד]. אך יש לומר דמכל מקום בעל הבית פטור מלשלם שכרה שטרם שילם, דבעל הבית מוחזק. [אך היא תוכל נמי לתפוס כנגד שכרה].

[ואכתי יש לעיין אם דינה כשומר שכר, וראיתי בספר נצח ישראל (סי' י"א) דאיייתי התם אם שפחה ועובדת דינא כשומר שכר לענין גניבה, וצריך עיון אם שייד לנידון דידן].

ג. לחלק בין פנויה לאשת איש

יש לדון דהני מילי בפנויה, אבל בנשואה שמעשה ידיה לבעלה, זה שהאשה הזיקה את בעל הבית, אינו פטור בעל הבית מלשלם השכר לבעלה, דהא מעשה ידיה שייד לבעלה, והרי חזינן בגמרא בבא קמא (פ"ז א') דאשה פגיעתה רעה, דהחובל בהם חייב, והם שחבלו באחרים פטורין, ולא נימא דהניזוק יגבה ממעשה ידיה.

ד. כהנ"ל בשעבודא דר' נתן

הנה למה שכתבנו נראה, דאם ראובן חייב לשמעון, ושמעון ספק אם חייב לראובן, נהי דראובן אינו חייב לשלם לשמעון מספק, דתפוס בחובו, אך אם שמעון חייב ללוי, הא יוכל לוי לתבוע החוב מראובן משעבודא דר' נתן, וזה שראובן פטור כלפי שמעון, לא יפטרו מלוי, כשם שמחילה לא תפטרו, וכשם שפרעון יש לומר דלא יפטרו. [עי' שי"ך חו"מ סי' פ"ו ס"ק י"א].

והנה כל זה כשחוב שמעון ללוי קדם לחוב שמעון לראובן, אבל בקדם חוב שמעון לראובן, יש לדון דפקע חוב ראובן לשמעון, ואין כלל שעבודא דר' נתן.

[ויש קצת לדון לא כך, דזה גובה וזה גובה לא חשיבא פרעון לאלתר, אלא רק כאשר אומר שיעשה כן, אך אם נימא כן, אם כן לעולם יוכל מי שחייבים לו ושחייב מספק למלוה, לגרום שהמלוה ישלם לו, שהרי ילוה סכום גדול מאדם שלישי שאינו יכול לשלמו, ויחול שעבודא דר' נתן ויגבה השלישי מהראשון, וצריך עיון].

עובדא במזוודה

פי' יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשומר וְגַב מִבֵּית הָאִישׁ וְגו' (כ"ב ו')

הנה עובדא הוה באדם שהלך עם מזוודה ברחוב, ובא אחד לסייעו ולקח המזוודה, והלך אחריו ונח קצת והניח המזוודה על הכביש קצת מאחוריו, והנה עבר אדם וגנב המזוודה, ונמלט מבלי שהמחזיק הרגיש. ומעתה יש לעיין האם המסייע חייב לשלם להבעלים:

א. שומר אבידה

הנה בפשוטו אין לחייבו כיון דהוא שומר חנם ופטור על גניבה.

אך יש לעיין, דהנה איתא בגמרא נדרים (ל"ג ב') לענין שומר אבידה, דדעת רב יוסף דהוה שומר שכר, דהרי חשיבא כקנין שכר, מכיון שבשמירת האבידה מרויח פרוטה, דאם יבוא עני לבקש ממנו צדקה, פטור מלתת לו פרוטה, דהעוסק במצות השבת אבידה פטור ממצות צדקה. ודעת רבה דהוא שומר חנם, דלא שכיחא שיבוא עני.

ואם כן יש לדון דהכי נמי בנידון דידן, הרי עשה חסד, נויש לדון

עובדא בחכמת הגנב

אם המצא תמצא בידו הגנבה וגו' (כ"ב ג')

הנה עובדא הוה באשה שנכנסה לחנות תכשיטים עם עגלת ילדים ובה תינוק, ואמרה שהיום עשר שנים לנשואיהם ובעלה אמר שתקנה תכשיט יקר. ולאחר שבחרה אמרה למוכרת שרוצה להראות לבעלה אם מסכים לקנותה, ולמה שתקח עמה התינוק ותחזור שבינתיים ישארו. המוכרת הסכימה ולא חששה על הטבעת שהרי משאירה את הילד.

ורק יצאה והנה נכנסה אשה ושואלת בזעקה הראיתם את ילדי? והנה רואה את העגלה עם התינוק ומיד לוקחתה, ואומרת שהיתה בחוץ עם העגלה, ועזבה לרגע קטן לראות דבר מה, ולא מצאתה.

ונתברר שהאשה לקחה העגלה להחנות תכשיטים, ולא חזרה עם הטבעת, כי היתה גנבה, וניצלה את העגלה עם התינוק שתוכל לעזוב את המקום.

המוכרת התקשרה מיד עם בעל הבית, והוא אמר לה, תעקבו אחר האשה השניה, ואפילו שתצטרכו לסגור החנות.

עקבה אחריה מבלי שתרגיש, והנה בקרן הרחוב השניה רואה אותה נפגשת עם הראשונה שחיכתה לה, מיד רדפה אחריהם, וזו שעם הטבעת נמלטה, והשניה נתפסה כי מחמת עגלת התינוק לא יכלה לרוץ מהר.

נתברר שהם היו שותפות לגניבה, ואמר בעל החנות כי חשד כן, כי אם כסיפור השניה שעמדה בחוץ ונלקחה העגלה, למה לא חששה הראשונה שהשניה תבוא באמצע לפני שלוקחת הטבעת, ואז יתגלה קלונה.

והנה ממעשה זה חזינן דיש תמיד לחשוד שמא פלוני או מחשבה פלונית גנבת.

תו ילפינן מהאי מעשה דיש ללמוד מחכמת הגנב את החכמה כנגד, להתחכם בחכמה ותבונה יתירה לקיום המצוות.

ואיתא בקרא (בראשית מ"ט) גָדְדוּ וְגִדְּדוּ וְהָיָה יָגֵד עֲקֵב, וביאר בספר 'פה קדוש' כיסוד הנ"ל, דעיקר הגבורה במלחמה, אשר אם יסבב האויב ויצור אותם, אז לא די שינצלו, כי אם יתאמצו לעשות לאויב כאשר עשה להם ולסבב אותו, כך אמר יעקב על גד, גדוד יגודנו, פירוש, אפילו אם גדודי האויב יגודנו ויסבבו אותו, אבל הוא בגבורתו יתגבר עליהם, וגם יגוד עקב, פירוש, עגוד את החיל הזה לסבב ולצור אותם, ולא יסתפק אך במה שינצל מהם.

דיני ממונות בעובדא הנ"ל

א. דינא דגרמי

הנה יש לעיין האם יש לחייב זו שנתפסה, אע"פ שהטבעת לא אצלה. ויש לדון דחייבת מדינא דגרמי, וכמו הנותן לאדם את המפתח כדי שיגנוב, או המראה לנכרי כריא דחיטי. [עיין בבא קמא קי"ז א'].

והיכא דתרווייהו קמן, יש לעיין אם נימא רצה מזה גובה רצה מזה גובה, או דנימא חצי חצי, או דנימא דעיקר הגניבה כלפי הגנב העיקרי ולא כלפי המסייע. ואם נימא דחצי חצי, יש לעיין אמאי כשהשני אינו קמן יגבה הכל מהראשון.

[והנה במוסר ממון ישראל לנכרי, משלם הכל. ויש לעיין במוסר ממון ישראל לישראל אחר, האם דיינינן כשנים שכל אחד משלם חצי, או

מפאת עזוב תעזוב עמו, ואם כן לדעת רב יוסף יהא שומר שכר.

ב. ספיקא דדינא

הנה להלכה בפלוגתא רבה ורב יוסף, כתב הש"ך (סי' רס"ז ס"ק י"ד) דהוה ספיקא דדינא ופטור מלשלם, ואם תפס המאבד, אין מוציאין מידו. והא דמהני תפיסה אע"פ שלדעת רבה אם תקפו מוציאין מידו, שאני ספיקא דדינא, דהתופס יכול לטעון דאולי הלכה כמו רב יוסף.

ג. שומר חנם יהא שומר שכר

הנה הקשו קמאי אמאי כל שומר חנם לא חשיב שומר שכר משום שמרויח פרוטה דרב יוסף, דהרי בשמירתו מקיים מצוות חסד. ומצאנו בריטב"א שני תירוצים, בשבועות (מ"ד א' ד"ה דאיתמר) תירץ דאינו שוטח מפאת המצוה, אלא מפאת השמירה, ומשום הכי לא חשיב עוסק במצוה.

אך בריטב"א בבבא מציעא (פ"ב א' ד"ה דאתמר) תירץ באופן אחר, דאין הכי נמי חשיב עוסק במצוה, ומיפטר מליתן פרוטה לעני, אך אפילו הכי לא חשיב שומר שכר, דכיון דמיד בעלים בא לו, וכל עיקרו לא נחת אלא לשמירה בעלמא, אגן סהדי דלא נחת אלא להיות שומר חנם, משא"כ באבידה שבאה לו שלא לדעת הבעלים, ולא באה לו משום שמירה אלא משום מצוה.

ולכאורה בנידון דידן, לתירוץ הריטב"א בשבועות ודאי הוה שומר שכר, דכל כהאי גוונא דשומר מחמת מצוות חסד, באמת חשיב דעוסק במצוות חסד, ופטור מפרוטה דרב יוסף. אך תליא במצוה שאינו מחוייב אלא עושה לפניו משורת הדין, אי הוה שומר שכר. [ודן בזה בדברות משה בבא מציעא, בהערות על אלו מציאות].

אך לתירוץ הריטב"א בבבא מציעא, יש לדון דהמסייע אינו שומר שכר, דלא נחית אלא להיות שומר חנם, ועיין.

ד. אינה מצוה גמורה

אך הנה לכאורה יש לדון דלא תליא בדין שומר אבידה, דהנה בספר אהבת חסד (לחפץ חיים, פ"א סע' ב' בנתיב החסד סק"ז) הקשה דכל משאיל יהא משכיר, דהרי בעת ההשאלה נפטר מלתת צדקה מפאת דעוסק במצות חסד. ותירץ דחסד לא חשיב מצוה גמורה דליהוי מחמתה עוסק במצוה.

[הנה נסתפקתי בהולך לעשות מנהג טוב אם נפטר ממצוה, כגון בהולך לעשות תשלוק, והשתא יהא מוכח מהכא דלא נפטר, דהרי מכיון דאף במצות חסד אמרינן דאינו נפטר מחמתה ממצוה אחרת, אם כן ודאי דבמנהג אינו נפטר].

אך באהבת חסד הקשה במשאיל לעני שיש גם צדקה, אם כן יהא המשאיל משכיר, [וכן יש לשאול בשומר חנם עבור עני], ותירץ דאינו מרויח דמיחלף צדקה בצדקה, וצריך עיון דהחויב לעניים שנפטר ממנו הוא יותר מההפסד שמשאיל או ששומר. [ועיין מה שהבאנו בזה לפני שבועיים בפרשת בשלח].

ולפי זה לא קשה כלל קושיית הריטב"א דשומר חנם יהא שומר שכר מכיון דעושה חסד, דהרי מצוות חסד אינו פוטר מצדקה.

ה. מצות פריקה

אך יש לדון דנידון דידן שאני מכל שומר חנם, דהנה איתא בקרא עזב תעזוב עמו (שמות כ"ג ה'), וילפינן מהכא מצות פריקה, והיינו דמי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה, הרי זה מצוה לפרוק מעליה.

וכתב הרשב"א בתשובות (ח"א סי' רנ"ב) דלא רק בבהמה איכא מצות פריקה, אלא הכי נמי באדם, ואם כן נימא דלקיחת המזוודה הוה מצות פריקה.

אך יש לדון דפריקה רק לטעון משאו, ולא לשאת את המשא במקומו.

ג' הערות בדיני שומרים

א. שמירה בבעלים

הנה שמעתי דאדם מהצלה הפקיד חפץ, והשומר פשע, וטענו שפטור מפאת דהוה שמירה בבעלים, דהמפקיד חייב לעבוד עבורו, וכדאמרינן בגמרא בבא מציעא (צ"ז א') דמקרי דרדקי, שתלא,

טבחא, ואומנא, וספר מתא, כולהון בזמן עבודתן כשאיילה בבעלים דמו. והעירו, דאם כן הוא הדין בעל חנות מכולת.

ובברוך טעם (אמרי ברוך גליון שולחן ערוך סי' רצ"א על ש"ך ס"ק ל"ה) כתב דבן שהפקיד אצל אביו פטור האב מפאת שמירה בבעלים. והעירו, דאם כן גם באח אצל אחיו הגדול, וכן בחמיו וחמותו, ונכד לסבא.

אך שאלו, דאם כן ברב ותלמיד, הא התלמיד חייב בכבודו, ובגמרא (שם) אמרינן דחשיב שמירה בבעלים רק מפאת דהתלמיד משועבד ללמוד מה שהרב לומד. ואולי אין התלמיד חייב לשמש את הרב אלא רק לכבדו. וצריך תלמוד.

ב. נגנב העגלה

הנה יש לדון באחד שקיבל שכר להשגיח על ילדים [ביבי סיטר], ולקח הילד לטיול בעגלה, ונגנב העגלה, האם חשיבא שומר חנם, שהרי אינו מקבל יותר שכר עבור שמירת העגלה, או דילמא נימא דחשיבא שומר שכר, דהשכר עבור הכל. ויש לדון עוד, דהוה שואל, דהרי כל הנאה שלו. אך אפשר שאינו שואל, שהרי עובד בעגלה לטובת התינוק. ונראה כהצד דהוה שומר שכר, דהשכר עבור הכל. אך אם נגנב מהעגלה ספר, הוה על זה שומר חנם.

ג. קופה של צדקה

היה לאדם קופה של מוסד בביתו, והניח שם כסף, והשאר ביתו פתוח, ונגנב הקופה. ויש לדון דהוה פשיעה. והנה המוסד קנה הכסף בקופה, ואע"פ שהקופה לא היה ברשות המוסד, מכל מקום יש לדון דדמי להא דאמרינן בגמרא בבא בתרא (פ"ו א') דכליו של לוקח קונה לו ברשות מוכר, כאשר המוכר אומר ללוקח זיל קני, והכי נמי כשמניח בקופת צדקה דומה לאומר זיל קני.

אך להיות שומר בעינן מעשה קנין, ונחלקו בזה רמב"ם ורא"ש (רמב"ם פ"ז מהל' שכירות ה"ח, ורא"ש בבא מציעא פ"ח ט"ו, ומובא ב' הדעות בשולחן ערוך חו"מ סי' רצ"א סע' ה') האם כדי להתחייב בחיובי שומר צריך מעשה קנין. והרי הכא לא היה מעשה קנין, דהרי הקופה של המוסד, ואם כן פטור מספק. כך שמעתי מהג"ר נפתלי נוסבוים שליט"א.

ואמנם על עצם הקופה יתחייב לשלם, דהרי זה קיבל מהמוסד, ואם ישלם עבור הקופה בשטר גדול יותר, לא יתחייבו להחזיר לו העודף, דהשתא אינהו מוחזקים, והרי בספיקא דדינא מועלת תפיסה.

בגניבתו ולא בזממו

וְנִמְכַּר בְּגִנְבָּתוֹ (כ"ב ב')

הנה איתא בקרא דגנב שאין לו ממון להחזיר גניבתו, נמכר בעבד עברי, ובהממון של המכירה יחזיר הגניבה.

והנה אמרינן בגמרא מכות (ב' ב') דאין עדים זוממין נמכרים בעבד עברי, וילפינן הכי מקרא דידן, 'ונמכר בגנבתו' אמר רחמנא, בגנבתו ולא בזממו. [ואיירי כאשר גם זה שהעידו עליו אין לו כסף, וגם לזוממין אין כסף, ובלא קרא הוה מזבנינן לעדים בעבד עברי, והכסף ילך לזה שהעידו כנגדו].

ובתשובות צפנת פענח (סי' רכ"ג) הקשה השואל, דהנה אמרינן בגמרא סנהדרין (מ"א א') דעדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין, מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו, ואם כן הכי נמי הכא, אמאי סלקא דעתך שימכרו, [ואיצטריך קרא למעטן], הרי יאמרו העדים סברנו שיש לו כסף, ואם כן חשבנו לחייבו רק כסף.

ויש לדון ליישב בכמה אנפי:

א. במסופקים

נראה לתרץ, דהרי התם בנערה המאורסה איירי דוקא כשסברו בודאי שלא יהא מיתה, אבל אם מסופקים בדבר, הא כתב בחתם סופר ...? דלא יוכלו לומר כן, ואם כן משכחת לן כשידענו

שהזוממין מסופקים אם אין לו כסף.

ב. באו כבר ב' עדים

עוד יש לתרץ, דאיירי ששני עדים העידו שגנב, ובית דין ביררו שאין לו כסף, והשתא באו שני עדים החדשים ומעידים כראשונים, ואחר כך הוזמו כולם, ואם כן הרי העדים השניים ידעו ודאי שאין לו כסף.

ואע"פ דעדים הראשונים לא יתחייבו, דהם יכולים לטעון דבאו לחייב רק ממון, מכל מקום נימא דהא דבעינן עד שיוזמו כולם, סגי בפעולת הזמה, ולא בעינן שיתחייבו כולם, כדדנו המפרשים לענין הא דאיתא בגמרא כתובות (כ' א') שאין מזימין את העדים אלא בפניהם, מהו באופן שהיו כמה עדים וכולם הוזמו, אלא חלק בפניהם וחלק שלא בפניהם.

ג. ידענו שאין לו

עוד יש לתרץ, דאיירי בגוונא דידענו שאין לו כסף, וכגון שהלואו לו, ובאו לתבוע כספם, ובית דין חפשו ולא מצאו.

ד. תירוצ צפנת פענח

בצפנת פענח תירץ, דהנה יש לדון אם לא היו עדים על הגניבה, רק הוא הודה שגנב, דחייב בקרן, האם ימכר.

והנה במנחת חינוך (מצוה מ"ב אות ו') כתב דימכר, ובחידושי תורת משה (לקידושין י"ז ע"נ שם באורן) האריך טובא בזה ואסיק דהמשמעות שימכרוהו, ובספר דברי סופרים (להגאון נזר הקודש) כתב דלא ימכר, דהודאת בעל דין רק על החיוב, ולא על מהות החיוב שהוא גנב.

והנה הצפנת פענח כתב דיש לדון דלא ימכר, והזכיר כמו סברת הדברי סופרים, ואם כן נתיישבה הקושיא, דאיירי באמת שהודה, ואחרי שהודה באו העדים, ואם כן על כרחך כוונת העדים שימכר בעבד עברי, דבשביל החוב ממון אמאי באו.

אך לכאורה יש לתמוה, דכיון דהוא מודה שגנב, אם כן אף כשיוזמו לא ישלמו, דהוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה, וכדאמרין בגמרא בבא קמא (ע"ה ב') דאם הגנב הודה שגנב, והגניבה היתה בפני שני עדים, מפאת הודאתו אין לחייבו בכפל, דמודה בקנס פטור, ומפאת העדים נמי אין לחייבו, דהוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה, דאם יוזמו לא יוכל לתובעם את ההזמה, מפאת שהודה שגנב בפניהם.

אך יש לדון דהכא שאני, דהוא באמת אמר שהעדים לא היו שם, רק הודה בגניבה, והאי גניבה אינו מחייבתו במכירה, ונמצא דהעדים הוסיפו את המכירה, ואם כן שפיר ישלמו לו את הפסד המכירה.

ואע"פ שגם לדבריו כשיעשיר ישלם, ונמצא דהם רק גרמו לו ההפסד שישלם מיד, ואם כן הוה ליה כמודה שהחוב לעשר שנים והעדים אומרים שלא לתור, דשיימין ההפרש, אין הכי נמי להסלקא דעתך ימכרום בעבד עברי רק עבור ההפרש, וצריך תלמוד.

לאפרושי מאיסורא

הנה עובדא הוה בראובן שעבר במעבר חציה באור אדום, ואחריו יש ילדים קטנים, שיש לחוש שיעברו גם כן, ושמעון הלך אחריו להחזירו, והחזיק בכנף מעילו, והוא ממשיך לרוץ, ונקרע המעיל, אם חייב שמעון לשלם לראובן.

ויש לעיין בהאי עובדא מכמה אנפי:

א. להזיק כדי לאפרושי מאיסורא

הנה אמרינן בהמניח (כ"ה א') גבי עבר עברי שרבו מסר לו שפחה כנענית, וכלו לו שש שנים, ואם כן השתא אסור בשפחה כנענית, ורבו מסרה בן לצאת, אבל העבד אינו רוצה לעזוב, יכול האדון להכותו כדי שיעזוב ולא יעבור על איסור של בן חורין בשפחה כנענית. שמעינן דלאפרושי מאיסורא שרי להזיק לחבירו.

ויש לעיין אם חשיבא נידון דידן לאפרושי מאיסורא. ונראה דזה דבר רחוק לומר כן, דאע"פ שאין ראשי לעשות כן, מכל מקום לא

מיקרי כולי האי לאפרושי מאיסורא דיש לחבול על זה.

שוב שמעתי שהעובדא היתה שהילדים כבר הלכו אחריו במעבר החציה, ובה שמחזירו יחזרו גם הם. ויש לדון דזה חשיבא לאפרושי מאיסורא טפי.

ב. היה לו עצה אחרת

אך יש לומר דהיה יכול לחבקו ולא ליתן לו להמשיך לילך. אך אז יתכן שלא יתפסנו, ואם כן היה מוכרח להחזיקו במעיל.

אך אכתי היה אפשרות שלא יחזיקו בכנף המעיל אלא באמצע המעיל, שאז פחות חשש שיקרע.

ואם כן בהיה לו ספק שמא באמצע המעיל לא ינזק, ובכנף המעיל ודאי ינזק, אז מחייבין ליה להחזיקו באמצע המעיל, דהיה לו לילך בדרך שספק נזק.

וכי תימא דלאחר מכן נימא דילמא היה נזק גם באופן השני, ואם כן המוציא מחבירו עליו הראיה, אינו כן, דמכל מקום היה לו למיעבד בדרך הפחות מזיקה, וכמבואר בט"ז (ח"מ סי' תכ"א סעי' י"ג) דהמציל ישראל מנזק על ידי שמכה את המזיק, צריך שיהא ברור שאין לו עצה אחרת, אך בספק אם יש עצה אחרת, ומכל מקום הכה המזיק, חייב לשלם לו.

אך כל זה כשהיה לו לנסות הדרך הפחות מזיקה ואינו מפסיד את כל ההפרשה מאיסור, אבל אם עלול להפסיד את ההפרשה לא יעשה את הספק. [והארכו בדברי הט"ז בפרשת וארא תשע"ו].

ג. אדם המזיק

הנה יש לדון דאין כאן אדם המזיק, דהרי הוא רק מחזיק במעילו והשני התקדם. אך הא חזינן בגמרא בבא קמא (ל"א ב') בגוונא דזה בא בחביתו וזה בא בקורתו, ועמד בעל הקורה, ונשברה חבית בקורה, חייב בעל הקורה בנזקי החבית, אע"פ שבעל הקורה עמד, ובעל החבית התקדם, ואם כן הכי נמי בנידון דידן.

ד. מתון מתון

אחר כך נתברר שזה שעבר במעבר חציה רץ לאמו שהיתה צריכה טיפול רפואי דחוף, ונמצא דהיה מוכרח לעבור הכביש, ולא היה כאן לאפרושי מאיסורא לעכבו באמצע.

והנה אשכחן בגמרא ברכות (כ' א') עובדא ברב אדא בר אבהה, דראה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא [שם לבוש חשוב], סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה, [ופירש בחכמת שלמה, דהיינו משום דאין דרך בנות ישראל ללכת בלבוש חשוב כזה בלא שיהיה עליו כסוי עליון], אגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה לשלם לה את נזקה בארבע מאה זוזי, אמר לה מה שמך, אמרה ליה מתון, אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויה. [ופירש רש"י, השם מאתן גרם לי, שהוא דומה למאתים. עוד פירש, מתון מתון לשון המתנה, אם המתנתי הייתי משתכר ארבע מאות זוזי].

והנה רב אדא כיון לאפרושי מאיסורא, ונתברר שלא היה איסור, ושלם לה. וצריך עיון אם היה חייב מדינא.

ה. אונס גמור

יש לדון לפוטרו משום אונס גמור כעין גניבה. אך צריך עיון האם גם בכהאי גוונא אמרינן באונס גמור פטור, שהרי יודע שמזיק רק חושב שיש לו היתר.

והיינו דיש לעיין בהאי עבד עברי בגמרא בהמניח, ובאמת לא כלו השש, אלא שהיה יום מעונן, וסברו שכבר הגיע לילה, [כדחזינן כהאי גוונא בברכות כ"ז ב'], ואם כן אסור בשפחה כנענית, אם יהא חייב על החבלה, כיון דמילתא דלא שכיחא שיהא יום המעונן כל כך.

[אך יש לדון דשאני התם דיהא פטור על חבלתו, דמכל מקום העבד הרי גם כן סבר שכלו השש שנים, ואם כן יש כאן נתכוין לאכול בשר חזיר, ואם כן ראוי לחבול].

וכעין זה במי שרואה כהן שנמצא בבית הקברות, וחובל בו על מנת להוציאו, ונתברר שאינו כהן, אלא חלל, והוא ידע על עצמו שהוא חלל, אבל החובל לא היה צריך לחוש שהוא חלל, שידע שאביו כהן.

מכה עבדו מכה כדי להמית

וְכִי יִכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אִמּוֹתָיו בְּשֶׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקָם יִנָּקֶם. אִךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֹד לֹא יָקָם כִּי כֶסֶף הוּא. (כ"א כ"א)
הנה איתא בקרא דמכה עבדו ומת לאחר יום או יומיים פטור, אבל אם מת בתוך יום או יומיים חייב.

וכתב רש"י, דאייירי דוקא בהכה העבד הכאה שיש בו כדי להמית, דילפינן בקל וחומר מהרג ישראל, מה ישראל דחמור, אין חייב עליו אלא אם כן הכהו הכאה שיש בו כדי להמית, עבד הקל לא כל שכן.

והנה במכילתא (פרשה ז') אסיק עלה דאין ללמוד מהקל וחומר, דאין עונשין מן הדין, שאתה מחייבו מיתה שלא כדין, אלא יליף הכי מקרא 'בשבט' דאייירי דוקא ביש בו כדי להמית.

ותיקשי, מהו טענת המכילתא, הרי אדרבה מהקל וחומר אנו באין להקל עליו, דמן הדין היה מחוייב מיתה אפילו אין בו כדי להמית, ומכח הקל וחומר פטור ממיתה.

ויש לדון ליישב בכמה אנפי:

א. רודף

בבעלי התוספות על התורה מתרצים, דמשכחת חומרא בהאי קל וחומר, כגון אם האדון רודף אחר עבדו כדי להורגו בדבר שאין בו כדי להמית, ובא ראובן והציל העבד והרג את האדון מדין רודף, הרי אחרי הקל וחומר ראובן יהא נהרג, לפי שהאדון לא היה חייב מיתה אם הרג את עבדו כיון שאין בו כדי להמית. נמצא דטענת המכילתא דראובן נהרג שלא כדין.

ותמה על זה במרכבת המשנה על המכילתא, דכל הנידון אם אחר כך מת ולא היה כדי להמית, אבל מקמי הכי אין לחוש שימות, ואם כן האדון לא הוה רודף, ואסור לראובן להרוגו, וגם לולא הקל וחומר נהרג ראובן.

[ויש להוסיף דאף אם הוה ספק השקול אין להורגו, דספק רודף אין להורגו, אבל זה טענותא, דהנידון לאחר שראובן כבר הרג האדון, ובזה הרי לאחר שכבר הרג הספק רודף, אינו חייב מיתה].

ועוד תיקשי, דאף אם נימא דפטור באין בו כדי להמית, מכל מקום רודף הוה, וכמו ברוצה להרוג על ידי גרמא. וכך הקשה בספר הר אפרים על המכילתא.

ב. גואל הדם

לכאורה יש ליישב דברי המכילתא, כעין אופן של בעלי התוספות, כגון שהאדון הרג באין בו כדי להמית, והשתא גואל הדם הרג את האדון, דבלא הקל וחומר יהא גואל הדם פטור, דהאדון חשיב רוצח, ואם כן אית ליה דין גואל הדם, משא"כ השתא מכח הקל וחומר,

מקלקל

הנה איתא במשנה בשבת (ק"ה ב') דכל המקלקל פטורין, והיינו כגון אם קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה, דאע"פ שעשה מלאכה בשבת, מכל מקום הואיל וכוונתו לקלקל פטור.

והקשה בתשובות בית יצחק (או"ח סי' ל"ד) דהנה מבואר בגמרא שבת (צ"א א') דזרק כזית תרומה לבית טמא חייב משום הוצאה, ותיקשי, אמאי חייב הרי הוה מקלקל, דבזריקתו פוסל התרומה.

א. מקלקל מצד הלכה

ומיישב הבית יצחק, דמקלקל בעינן מצד המציאות, אבל לא מצד ההלכה, והכא הקלקול של התרומה אינו אלא מצד הלכות תרומה.

ויש לעיין, דמקשינן בגמרא פסחים (ע"ג א') השוחט חטאת בשבת בחוץ לעבודה זרה, אמאי חייב עליה שלש חטאות, מה תיקון, הרי מיתסר בהנאה, חזינן דבדינא נאסר בהנאה חשיבא מקלקל. וכן כתבו תוספות בשבת (ק"ו א' ד"ה בחובל) בחובל כשצריך הדם,

האדון לא חשיב רוצח, ואם כן יהא גואל הדם חייב מיתה.

וכי תימא היאך שייך גואל הדם לעבד כנעני, יש לומר דנשתחרר בתוך יום או יומיים, והוליד בן דמתייחס אחריו, דפטור יום או יומיים אכתי איכא כיון דבשעת ההכאה היה עבדו.

[ויש לעיין לענין שלשים של עבד ונשתחרר לאחר ההכאה וקודם שמת, אם דינא בשלשים של עבד או בכופר או פטור לגמרי. ומהמבואר להלן איכא למילף דדינו דשלשים של עבד].

אבל זה אינו, דנהי דחשיב בנו, אבל לא לענין הפעולה שהיתה בו בהיותו עבד, כדמוכח מדאמרינן בגיטין (מ"ג א') דלא משכחת לן יורשים לחצי כופר דחצי עבד חצי בן חורין, אם אין קדושין תופסין, והא משכחת לן בנשתחרר, וכדאסברה בחזון איש נשים. [ומקושייתם ילפינן דאף בנשתחרר נשאר חיובא דשלשים של עבד].

אך אתי שפיר למאן דאמר (סנהדרין מ"ה ב') דאם אין לו גואל הדם בית דין מעמידין לו גואל הדם. ולא עיינתי.

ג. לא עבדינן גמר דין ויפטר ההורגו

ובפשוטו משכחת לן שהאדון המית באין בו כדי להמית, דלבתר קל וחומר דפטור, ההורג האדון חייב, ובלא קל וחומר ההורגו פטור. וכי תימא דאף בלא קל וחומר, הרי פטור רק כשיש על האדון גמר דין דחייב מיתה דאין לו דמים, ובלא גמר דין ההורגו חייב, ואם כן השתא דליכא גמר דין, אמאי הוה עונשין מן הדין, יש לבאר דזה גופא החומרא דהשתא דאיכא קל וחומר לא עבדינן גמר דין.

ד. כבר היה גמר דין

עוד יש לומר, דנפקא מינה היכא דכבר נגמר דינו דהיה הכאה שיש בו כדי להמית, ואחר כך באו עדים שלא היה בו כדי להמית, דבלא קל וחומר ההורגו פטור, ואחרי הקל וחומר ההורגו חייב.

אך בתרי ותרי, יש לומר דבלאו הכי פטור, ובהזמה, צריך עיון אם לא בעינן גמר דין חדש, ואם כן שוב אין נפקא מינה.

אך יהא הנידון דקבענו שהיה כדי להמית מכח רוב, ובא עדים שהיה מהמיעוט שאין בו כדי להמית, דודאי לא בעינן גמר דין חדש.

ה. כדי להמית לאחר יום או יומיים

הנה במרכבת המשנה תירץ המכילתא, דפסיקא ליה דברוצח רגיל אם יש בו כדי להמית לאחר זמן, ומת קודם חייב, והכי נמי בדינא דיום או יומיים, ויש בו כדי להמית לאחר יום או יומיים, ומת קודם, אם הוה ילפינן מרוצח דעלמא הוה חייב, ועל זה קאמרינן דאין עונשין מן הדין, והלכך בעינן קרא דשבט דבאמת פטור.

אך צריך עיון בזה, אמאי באמת פטרינן, הרי הוה כדי להמית, וההבדל רק בזמן המיתה, ואם איכא סברא דבכהאי גוונא פטור, כיון דהיה בזמן פטור, אם כן אף בלא קרא. ויש לומר דהא דפטרינן בהיה בזמן פטור, כיון דיש כאן קרא. וצריך תלמוד.

עניני שבת

ואשתכח דהדס אסר בהנאה, דחשיב מקלקל.

ב. מקלקל בהוצאה חייב

תו כתב הבית יצחק ליישב, דשאני מקלקל בהוצאה דחייב, דהוצאה אינו משביח בגוף החפץ.

ובתשובות לבושי מרדכי (או"ח תניינא סי' ל"ב אות ד') נחלק על הבית יצחק, דהרי אמרינן בגמרא כריתות (י"ט ב') דאם מקלקל חייב גם מתעסק חייב, והרי חזינן (שבת ע"ב ב') דפטור מתעסק גם בהוצאה.

ג. לחלק בהנ"ל

נראה שיש לבאר בדעת הבית יצחק, דחלוק אמאי חייב במקלקל, דבשלמא אם חייב במקלקל משום דלא קפדינן שאינו מלאכה מחשבת, ולא בעינן דומיא דמשכן, אם כן גם מתעסק פטור, דהרי לא בעינן דומיא למשכן, אבל בכגון גוונא דבית יצחק, דבהוצאה חייב במקלקל, לא מפאת דלא בעינן מלאכת מחשבת, אלא משום דבהוצאה לא שייך מקלקל, אם כן לענין מתעסק שפיר פטרינן.

יומא טבא לרבנן

בלב מלא גיל זכינו ויצא לאור הספר "גינת אגוז"

והוא ליקוט מכתבי רבינו זצ"ל על עניני שביעית

ניתן להשיגו אצל משפ' פיש, רח' קוטלר 21, [פינת הרב שך 7], טל 036188995

בס"ד בקרוב יראו אור עולם עוד מספרי רבינו

"תאיר נרי" "עמ"ס מכות, "בית אב" על ספר שב שמעתא

נא לתרום ל
'חמדת אברהם'
סוקולוב 17 א'
דירה 7 ב"ב פקס
0737263949
טל 035703949
בין 7.30 עד
8.30 בערב

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו ז"ל היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו זצ"ל בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת משפטים

"ניתנה רשות לרופא לרפאות - רפואת עם ישראל בידי הקב"ה"

"אם יקום והתחלך בחוץ על משענתו ונקח המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא". (פרק כ"א פסוק י"ט).

הם מבראים וקמים מחוליים.

בגמ' בברכות (דף ס' א') איתא, "דתני דבי רבי ישמעאל, ורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות".

ניתנה רשות לרופא לרפא ולא לייאש

מין החזון איש זצ"ל היה אומר, שהגמ' אומרת "ורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", הרופא ניתן לו רק רשות לרפא, אבל לא לייאש. שהרופא אין לו רשות לייאש את החולה, ולומר שלא יקום מחוליו, כי הרבה פעמים הרופא רואה שהמצב אנוש, ולבסוף הקב"ה מרפא את החולה בצורה פלאית.

בשלטי הגיבורים בסנהדרין, בסוף פרק בן סורר ומורה, כותב "הרבה נידונים למיתה בעיני הרופאים, ורפואתם קרובה".

בספר "שיחות חפץ חיים" (עמוד ל"ו אות ט"ז), כותב על פרשת וירא "וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, וירא וירץ לקראתם. כפול לשון (המילה וירא נכפלה פעמיים בפסוק הזה, ומה טעם הדבר).

אבל ידוע דרשת חז"ל שהיה זה כמה ימים אחר שמל את עצמו, ונשלח לו אחד מן המלאכים לרפאותו מחוליו. אמנם הרפואה היא לא כרפואת בשר ודם, שצריך לתת רטיות וסממנים על מקום האבר הנכאב, אלא מכיון שהתראה לפניו המלאך הרופא, מיד חזר לבריאותו, עד שהיה בו כח לרוץ לקראתם".

כלל הדברים שרפואתו של הקב"ה אינה כרפואה בשר ודם, אלא כאשר הקב"ה שולח את רפואתו, החולה מתרפא מיד בדרך נס ופלא, שלא לפי כללי הרפואה.

מלך פורץ לו גדר

הנה בברכת רפאנו אומרים לפני החתימה "כי א-ל מלך רופא נאמן ורחמן אתה", לכאורה יש להבין כאשר מבקשים על הרפואה היה צריך להיות שסיום הברכה יהיה רק על עניני הרפואה, וא"כ יש להתפלל למה מזכירים "מלך" לפני החתימה, מה ענין המלכות שייך לרפואה, היה צריך לומר "כי א-ל רופא נאמן ורחמן אתה" בלא להזכיר את ענין המלכות.

ונראה לומר דהנה מובא בחז"ל כמה פעמים שמלך פורץ לו דרך ואין ממחין בידו, כלומר שכל הכללים שנוהגים בדרך העולם אינם נוהגים אצל המלך, אלא המלך יכול לפרוץ לו דרך היכן שרוצה ללכת ואין ממחין בידו.

ומעתה י"ל לפי ביאורו של רבי יונתן אייבשיץ שבברכה הזו מדברים על רפואתם של ישראל "חולי עמו ישראל", שהקב"ה מרפא את ישראל בדרך נס ופלא שלא כדרך האומות, ושלא לפי כללי הרפואה. וגם חולי שאין לו תרופה, יכול הקב"ה ברגע אחד לשלוח לחולה רפואה ולהקימו מחוליו. א"כ רפואתו של הקב"ה אצל ישראל היה בגדר "מלך", שהקב"ה שהוא מלך רופא נאמן ורחמן, בכח מידת המלכות פורץ לו דרך חדשה ומרפא את החולה שלא לפי הכללים המקובלים, אלא כאשר קובע שצריך שהחולה יתרפא, מיד נשלחת לו רפואה שלמה.

פעם בא גוי אל הגאון רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל, ושאלו בתפילה בברכת רפאינו אתם אומרים "ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל", שהקב"ה מרפא את חולי ישראל, ומשמע שרק את חולי ישראל מרפא ולא את חולי הגויים, א"כ מי מרפא את הגויים.

ענה לו רבי יונתן אייבשיץ, שבברכת אשר יצר מסיימים "ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות", שהקב"ה רופא כל בשר, אפילו של הגויים. שהקב"ה רחמיו על כל מעשיו, ומרפא את כל בריות העולם בין חולי ישראל ובין חולי שאר אומות העולם. ומה שבתפילה אומרים "רופא חולי עמו ישראל", שמשמע שהקב"ה מרפא רק את חולי ישראל, הטעם לכך הוא משום שבגמ' במגילה (דף י"ז ב') מבואר שברכת רפאינו היא הברכה השמינית בשמונה עשרה, והטעם שתיקנו לבקש על רפואה בברכה השמינית הוא משום שמצוות מילה היא ביום השמיני, ובמילה התינוק צריך רפואה אחרי המילה, ומתוך שניתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה, לפיכך קבעו את ברכת הרפואה בברכה השמינית. ומבואר בזה שעיקר ברכת רפאינו שבשמונה עשרה הוא בקשת רפואה על המילה. ומצוות מילה היא מצווה שניתנה רק לישראל, לפיכך קבעו בנוסח הברכה לסיים בברכה פרטית על ישראל "רופא חולי עמו ישראל", כי הרפואה של מילה נצרכת רק לעם ישראל, שרק הם מליץ את בניהם.

לאחר שהלך הגוי אמר רבי יונתן לתלמידיו, שבאמת הקושיא של הגוי אינה קושיא כלל, שבאמת הקב"ה הוא "רופא כל בשר" בין ישראל ובין גויים, אבל הרפואה שהקב"ה מרפא את ישראל היא שונה לגמרי מהרפואה שמרפא בה את הגויים. אצל הגויים הכלל הוא שלחולי פלוני יש סם פלוני, שכל חולי יש לו תרופה מסויימת שהיא מרפאה אותו, ויש חולאים שאין להם תרופה, ומי שנחלה בו הוא מת, ואין שום סיכוי שיחזור ויתרפא מחוליו.

אבל אצל ישראל כתוב בפרשת בשלח (פרק ט"ו פסוק כ"ו) "כי אני ה' רופאך", שהקב"ה בעצמו מרפא את החולים, ואין הבדל בין אם יש לחולי הזה תרופה או אין, הקב"ה שולח את דבריו ומרפא את החולה בדרך נס ופלא. וגם כאשר הרופאים לא רואים שום דרך בחכמת הרפואה לרפא את החולה, כאשר הרפואה היא מיד הקב"ה, בידו לרפא את כל החולאים ובכל המצבים.

אצל היהודים ההנהגה היא אחרת

בפולין היה רופא מאוד גדול ומפורסם, ופעם אחת בא אליו יהודי שנחלה במחלה אנושה, הרופא בדק אותו וראה את מצבו האנוש. וכאשר שאלוהו מה מצבו של החולה, אמר שאם החולה היה גוי הייתי אומר שאין לו שום סיכוי לקום מחוליו, ואפשר כבר להכין תכריכים ליום המוות. אבל אצל היהודים הוא רואה שיש להם הנהגה מיוחדת, שלא לפי כללי הרפואה, ואפילו כשהם נמצאים במצבים קשים מאוד,

”ואם שור נגח הוא מתמול שלשום וחועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת. אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו.” (פרק כ”א פסוק כ”ט – ל’).

זריק צריך להיות שהבעלים יתחייבו בכופר. שהמעשה הזה מוגדר כמעשה שמחייב כופר, אלא דלרבנן כיון שכופר נישום בניזק, א”כ בפועל אין כאן מציאות לתשלום הכופר, שהרי הניזק אין לו דמים באותה שעה.

חיוב כופר במקום שאין חיוב מיתה כשאדם הורג כך

אבל בפירוש הר”ח חולק על רש”י, ומפרש את הגמ’ הפוך מרש”י, דלרבנן שתשלום כופר הוא דמי ניזק משלם כופר, ולרבי ישמעאל שהוא דמי מזיק פטור מן הכופר. וז”ל: ”לרבנן דאמרי דמי ניזק חייב בעל השור בכופר שהרי שורו הרג, לר’ ישמעאל דאמר דמי מזיק פירוש המזיק הוא היה חייב מיתה מפני שלא שמר שורו כאילו הוא הרג, ורחמנא חס עליה לשלם כופר לפי שלא עשה מעשה בידים, והכא אפילו הוא בעצמו בכי האי גוונא לא היה מתחייב, דהא רבנן דפליגי עליה דר’ יהודה בן בתירא פטרי ליה וכל שכן על שורו”.

והנה מה שפירש שלרבנן כיון שתשלום כופר הוא דמי ניזק, חייב לשלם כופר, שהרי שורו הרג. לכאורה צ”ע איך ישלם כופר הרי הניזק אין לו דמים, שהשור הרג אדם שהולך למות שאין לו שוויות ממון. וזה הרי הסברא של רש”י, שלכן לרבנן פטור מכופר שאין לו מה לשלם בתשלום הכופר. ומדברי הר”ח נראה שבאמת ישלם בפועל כופר, וצ”ע.

אמנם במה שפירש דלרבי ישמעאל בנו של ריב”ב, שכופר הוא דמי מזיק פטור מכופר, מבואר סברא הפוכה מדברי רש”י שבציור הזה שהשור הרג את התינוק מעיקר הדין לא חל חיוב כופר כלל. שלדעת ר’ ישמעאל לא חל חיוב כופר באופן שאם אדם היה הורג בכזו צורה, לא היה עליו חיוב מיתה. שיסוד תשלום כופר הוא שהיה צריך להיות שכיון שהבעלים לא שמר על שורו, ומחמת זה השור הרג אדם, א”כ יחשב הדבר כלפי הבעלים כאילו הוא הרג את האדם הזה. והתורה חסה עליו לפדות את חיוב מיתתו בכופר. והסברא הזו שייכת דווקא אם באמת אילו הבעלים היה הורג אדם בכזו צורה היה עליו חיוב מיתה, א”כ כאשר שורו הרג היה צריך להיות שיתחייב מיתה. אבל אם באדם שהורג אין חיוב מיתה באופן כזה, וודאי שגם כאשר שורו הרג אין עליו שום חיוב מיתה, וממילא לא שייך לחייבו בתשלום כופר שהוא כפרה על המיתה שהיה צריך למות, כיון שבצורה כזו אין באדם חיוב מיתה. ולדבריו הפסוק ”וגם בעליו יומת” מתפרש היטב כפי תרגומו של התרגום וביאורו של הרמב”ן, שכאשר השור הורג אדם, חל חיוב מיתה על בעליו, ומעיקר הדין היה צריך להיות שזה יחשב כאילו שהבעלים בעצמו הרג, וע”כ מתחייב מיתה. אלא שלמעשה ממשיך הפסוק ”אם כופר יושת עליו, ונתן פדיון נפשו”, שהתורה חסה עליו והוא פודה את חיוב מיתתו בכופר.

ופרש”י, ”וגם בעליו יומת, בידי שמים, יכול בידי אדם תלמוד לומר מות יומת המכה רוצח הוא, על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו”. ובתרגום אונקלוס כתב על המילים, ”וגם בעליו יומת”, ”ואף מריה יתקטל”. ומשמעות דבריו היא שמפרש את הפסוק כפשוטו שהבעלים יומת בידי אדם. וברמב”ן הקשה על דבריו, הרי הגמ’ דורשת שאין על הבעלים חיוב מיתה בידי אדם, אלא רק בידי שמים, וגם בזה אם יתן כופר, יפטור מחיוב מיתה. וכתב, ”וגם בעליו יומת, קבלו רבותינו ז”ל שהיא מיתה בידי שמים וכו’.” ולא ידעתי טעם לתרגומו של אונקלוס שאמר יתקטל. ואולי ירצה לומר כי ראוי הוא שיהרג אלא שיש עליו כופר וכו’”.

מבואר בדברי הרמב”ן שבעיקר הדין כאשר השור הרג אדם, היה צריך להיות שבעל השור יומת, שכיון שהוא חייב בשמירת שורו, ממילא כאשר השור הורג היה צריך להיות שיחשב כלפי בעל השור כאילו שהוא בעצמו הרג. ולכן שייך לומר עליו בעל השור יומת שבעל השור מתחייב במיתה. אלא שלמעשה אינו נהרג, אלא פודה את נפשו בכופר. וע”כ התרגום מתרגם את הפסוק כפשוטו שבעל השור יהרג, שברגע ששורו הרג, דינו במיתה. אלא שמיד הפסוק ממשיך אם כופר יושת עליו, שהוא פודה את נפשו בכופר.

זרק תינוק מראש הגג וקיבלו השור בקרניו

הנה בגמ’ בבבא קמא (דף כ”ז א’) איתא, זרק תינוק מראש הגג ובא שור (מועד, רש”י) וקבלו בקרניו (ומת, רש”י), פלוגתא דר’ ישמעאל בנו של יוחנן בן ברוקא ורבנן, דתניא ונתן פדיון נפשו דמי ניזק ר’ ישמעאל בנו של ר’ יוחנן בן ברוקא אומר דמי מזיק”.

ופרש”י, ”פלוגתא דר’ ישמעאל ורבנן, לענין כופר לר’ ישמעאל דאמר כופר במזיק שיימנן משלם כופר, אבל לרבנן דשיימנן בניזק האי לא הוה ליה דמים ופטור”.

מבואר מדברי רש”י שלרבנן שסוברים שבכופר משלמים דמי ניזק, אם בשעה שהשור הרג את הניזק לא היה לו דמים, אין חיוב כופר. ולכן כאשר השור הורג תינוק בשעה שנזרק מראש הגג, הבעלים פטור מכופר. שהרי באותה שעה אין לתינוק - הניזק דמים, שכיון שהוא הולך למות אין לו שוויות ממון, וממילא אין לבעלים מה לשלם.

ולפי זה פירוש הגמ’ הוא דלדברי רבנן שתשלום כופר הוא נישום בניזק, אין חיוב כופר כאשר השור הורג תינוק שנזרק מראש הגג, כיון שאין לתינוק הזה דמים. אבל לר’ ישמעאל בנו של ר’ יוחנן בן ברוקא שתשלום כופר נשים במזיק, יש בזה חיוב כופר, שהרי המזיק לא מת ויש לו שוויות ממון. ולפי זה לכולי עלמא, מעיקר הדין כאשר שור נגח בקרניו תינוק שנזרק מראש הגג והרגו קודם שנפל על הארץ,

”מלאתך ודמעך לא תאחר - באיסור הקדמת מעשרות לתרומה”

”מלאתך ודמעך לא תאחר וגו’.” (פרק כ”ב פסוק כ”ח).

מפני הטומאה, כתב הרמב”ם (הלכות תרומות פרק ג’ הלכה א’) שלא צריך להפריש כפי השיעורים דרבנן, אלא מספיק להפריש כל שהוא על כל הכרי. וז”ל הרמב”ם, ”תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה וכו’, ולכתחילה לא יפריש אלא כשיעור שנתנו חכמים, ובזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה יש לו להפריש כל שהוא לכתחילה”.

אחרי שהפריש תרומה גדולה, מפרש מעשר ראשון, לוקח עשירית מכל הכרי, ונותן אותה ללוי. והלוי לוקח אחד מתוך העשר שקיבל ומפריש אותה תרומת מעשר לכהן.

ופרש”י, ”לא תאחר, לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר, שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה”.

הנה בהפרשת תרומות ומעשרות, מפורשים בתחילה תרומה גדולה, ונותנים אותה לכהן. ומדאורייתא אין שיעור לתרומה, ואפילו חיטה אחת פוטרת את כל הכרי, שאפשר לקחת חיטה אחת מכרי גדול ולהפריש אותה תרומה גדולה. אבל רבנן נתנו בו שיעור כמבואר במשנה בתרומות (פרק ד’ משנה ג’) ”שיעור תרומה עין יפה אחת מארבעים, והבינונית מחמשים, והרעה משישים”.

ובזמן הזה שהתרומה הולכת לאיבוד, שאי אפשר לאכול את התרומה

המקדים מעשר לתרומה עובר בלא תעשה

והנה בפסוק כתוב "מלאתך ודמעך לא תאחר", ורש"י מביא את דרשת חז"ל שצריך להפריש את התרומות והמעשרות לפי הסדר ולא להקדים מעשרות לתרומה. ובמשנה בתרומות (פרק ג' משנה ו') איתא, "המקדים תרומה לבכורים, מעשר ראשון לתרומה, ומעשר שני לראשון, אע"פ שהוא עובר בלא תעשה מה שעשה עשוי שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר".

לישאל על המעשרות - לתקן את האיסור

מי שעבר על הלא תעשה והקדים את המעשרות, כתב החזון איש (דמאי סימן ד' סקכ"א) שיש לו עצה לתקן את האיסור, והוא שישאל על המעשרות ויעקור את ההפרשה למפרע, ואח"כ יפריש את התרומות ומעשרות כדינם וכסדרם. וז"ל: "נראה שהמקדים מאוחרת באיסור מצוה לאתשולי, [וכדין נשאלין על התרומה ועל המעשרות וכמו שכתב הר"מ פרק ד' מהלכות תרומות הלכה י"ז], ויתקן האיסור".

ויסוד הדבר הוא דבגמ' בנדרים (דף נ"ט א') מבואר שכמו שאפשר לישאל על נדרים ושבועות, ולבטל את הנדר על ידי פתח וחרטה, כך אפשר לישאל על תרומות ומעשרות ולעקור את ההפרשה. והרמב"ם הביא את הדין הזה להלכה, (הלכות תרומות פרק ד' הלכה י"ז), וכתב "וכן המפריש תרומה ומעשרות וניחם עליהן, הרי זה נשאל לחכם ומתיר לו כדרך שמתירין לו שאר נדרים, ותחזור חולין כמו שהיתה עד שיפריש פעם שנייה אותה שהפריש תחילה או פירות אחרות".

ומעתה כתב החזון איש דלפי זה מי שהקדים במעשרות והפריש מעשרות לפני תרומה וכדומה, כדי לתקן את האיסור שעבר על "מלאתך

*

שליח שהקדים את המעשרות אם בטלה השליחות

עשה שליח לטבוח בשבת

והכתב המשנה למלך, "מדקדוק דברי רבינו ז"ל נראה לי דדוקא בשעשאו שליח סתם שישחוט לו, והלך השליח ושחט בשבת אז הוא דחייב הגנב בתשלומי ארבעה וחמשה. וטעמא משום דמה שמתחייב הגנב בשחיטת השליח חידוש הוא שחידשה תורה, דהא בכל התורה כולה קי"ל דאין שליח לדבר עבירה, אלא דשאני טביחה ומכירה דגלי קרא דאיתיה ע"י שליח, וכיון דחדוש הוא אין לנו אלא היכא שלא נצטרף איסור אחר בשליחות זה, דלא עשאו שליח כי אם על הטביחה. אבל היכא דעשאו שליח שישחוט בשבת, דמלבד איסור הטביחה איכא איסור שבת, ולגבי איסור שבת פשיטא דאין שליח לדבר עבירה, הכא נמי לענין הטביחה לא נעשה שלוחו וכו'".

מבואר במשנה למלך חידוש, שכל הסיבה שהגנב מתחייב לשלם כאשר השליח טבח בשבת היא משום שהגנב לא שלח את השליח לטבוח בשבת, אלא השליח הלך וטבח על דעת עצמו בשבת. ולכן אנו אומרים שכיון שלגבי איסור בשבת השליח לא היה שלוחו של המשלח, אלא עשה זה על דעת עצמו, ממילא האיסור הזה לא נכנס בעצם השליחות, וכלפי הגנב אנו דנים כאילו שהמעשה הזה נעשה ביום חול ולא בשבת. אבל אם הגנב בעצמו שלח את השליח לטבוח בשבת, בזה החלק של הטביחה נכנס בעצם השליחות, וממילא אם הגנב טבח בשבת, הגנב לא מתחייב בתשלומי הטביחה. שכשם שאין שליח לדבר עבירה לגבי איסור שבת, כך לגבי דיני טביחה אינו נעשה שלוחו.

שליח לדבר עבירה בהקדמת המעשרות

ומעתה לפי הסברה הזו נראה לדון לגבי שליח בהפרשת תרומות ומעשרות, והשליח הקדים והפריש מעשרות לפני תרומה, ועבר על איסור "מלאתך ודמעך לא תאחר", י"ל שאם המשלח שלח אותו להפריש תרומה כדת וכדין ולא אמר לו להקדים את המעשרות, יש לדון ולומר שהאיסור הזה שעבר השליח כשהקדים את המעשרות לתרומה לא מתייחס לגבי המשלח. ולגבי גוף האיסור יהא הכלל שאין שליח לדבר עבירה, והשליח לבדו הוא עובר על האיסור כשהקדים את המעשרות.

ומעתה אחרי שהאיסור לא מתייחס למשלח, א"כ לגבי המשלח נחשב הדבר שההפרשה נעשתה כדת וכדין, שהרי היום הפירות מתקונים ללא שום פקפוק. וממילא הדבר הזה דומה לדין טביחה שהגנב שלח שליח לטבוח סתם, והשליח טבח בשבת, שאנו אומרים שאיסור הטביחה בשבת לא נכנס בגוף השליחות, ולגבי המשלח נחשב הדבר שנתקיימה שליחותו והבהמה נשחטה בלא שיש בה איסור שבת. כך כאן לגבי המשלח, האיסור שעבר השליח כשהקדים את המעשרות לתרומה, אינו נכנס בעצם השליחות, ולגבי נחשב הדבר כאילו שלא נעשה כאן

ובתרומות ומעשרות אין שליח לדבר עבירה, ממילא השליחות לא חלה. וזה יהא דומה לגנב ששלח שליח לטבוח את הבהמה בשבת, שהשליחות לא חלה אפילו לגבי דיני טביחה דכיון שעצם השליחות הוא לדבר עבירה חל על כל השליחות את הדין שאין שליח לדבר עבירה.

שום איסור בהפרשה! ולכן הדין ברור שההפרשה חלה כדת וכדין, ואי אפשר לבטל את השליחות וההפרשה מדין אין שליח לדבר עבירה.

אבל אם המשלח ישלח את השליח במפורש שיפריש את המעשרות לפני התרומה, בזה נאמר שאין שליח לדבר עבירה וההפרשה לא חלה, שכיון שעצם השליחות היתה לעשות איסור להקדים מעשרות לתרומה,

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם"

במשנה ברורה (סימן תר"ו סק"א) כותב לענין דיני ממונות, שכאשר יש לאדם איזו תביעה בדיני ממונות על חברו, "יסדר לפני הרב ומו"ץ את הענין בשלימות ובאמת בלא שקר, ולשאל הא"י להתנהג. כללו של דבר כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצר הרע יש לו היתרים הרבה".

רבנו בשיעורים היה מעורר מפעם לפעם על ענין הזהירות בדיני ממונות, והביא על כך כמה עובדות וידיעות מענינות.

ההבדל בין איסור והתר לדיני ממונות

אבי המוסר רבי ישראל סלנטר זצ"ל שאל מה ההבדל בין איסור והתר לבין דיני ממונות. מדוע באיסור והתר מספיק הוראה של רב אחד כדי לפסוק את הדין, ואילו בדיני ממונות צריך לפחות שלשה דיינים. הרי גם באיסור והתר הרבה פעמים מכח הפסק יש הפסד של כמה אלפים, שכאשר הרב פוסק על שור ששווה הון רב שהוא טרף, בכך נגרם הפסד גדול לבעליו. ומצד שני בדיני ממונות לפעמים הדין הוא על סכום פגוט ביותר, ואעפ"כ כדי לפסוק את הדין חייבים דווקא שלשה דיינים. וא"כ איך יתכן שלגבי הפסד כה רב באיסור והתר מספיק הוראה של רב אחד, ואילו בדיני ממונות על סכום זעום ביותר צריך דווקא שלשה דיינים.

וביאר הגר"ס שבאיסור והתר כל אדם יודע שהרב יודע את ההלכות, וכאשר פוסק שהבהמה טרפה הוא לא ממציא מעצמו את הדין, וממילא אפילו שההפסד גדול וכואב, הוא מקבל את דין התורה ועושה כהוראת הרב.

אבל בדיני ממונות קשה לאדם לראות שהוא מפסיד וחברו מרוויח, וההשפלה הזו שפוסקים שהוא לא צודק זה כואב יותר מהכל. ועל כן אפילו כאשר הסכום הוא קטן ביותר, יתכן שאדם יהפוך את העולם ויראה לכולם את צדקת דרכו, כדי שלא ייצא מושפל ונבזה שהפסיד בדין. ולכן כדי שאדם יקבל את הפסק צריך לפחות שלשה דיינים, שעל ידי כך יהא לו יותר קל לקבל את הפסק כהלכתו, ולא לחשוש בדיינים שעוותו את הדין.

צער ההפסד בדיני ממונות

פעם אחת כאשר היה רבנו אצל מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, הגיע אל הגר"נ אדם אחד שהיתה לו תביעה ממונית על חברו בבית הדין, והגר"נ פסק לטובת חברו. והאדם הזה הגיע עתה אל הגר"נ, והתחיל לצעוק ולבזותו על זה שפסק לרעתו.

רבנו שישב במקום, נדהם מעוצמת החוצפה, איך הוא מעז לדבר לפני "גאון ההלכה" בכזו עזות פנים.

אבל הגר"נ, לא התייחס לדברים, והיה נראה כאילו ואין זה נוגע לו כלל וכלל.

אמר רבנו למדתי מזה, שכך הוא הדרך בדיני ממונות, שכאשר אדם מפסיד את ממונו בדין, הבזיון וההפסד שמפסיד לטובת חברו הם גדולים עד למאוד, וצערו מעבירו על דעתו, ובמיריותו הוא מסוגל לעשות הכל אפילו לצעוק על הדיין בכבודו ובעצמו.

היום אני רואה את הכסף בצורה אחרת

היה סוחר פלוני שאברך אחד קנה אצלו דבר מה, ושילם על כך בצ"ק. וכאשר הסוחר הפקיד את הצ"ק בבנק, חזק הצ"ק. הסוחר הודיע על כך לאברך, והאברך התנצל וענה לו שמיד יבוא לסדר את החוב.

עבר זמן והסוחר שוב תבע את האברך שישלם לו את הסכום של הצ"ק שחזר, האברך טען שמיד כשהודיע לו שהצ"ק חזר, שילם לו את חובו ועתה אינו חייב לו מאומה. הסוחר השיב לו כי "לא היו דברים מעולם", והחוב עדיין נותר על כנו.

החליטו ביניהם שבינתיים האברך יפקיד את הסכום שחייב אצל אדם שלישי שנאמן על שניהם, ושניהם יבדקו שוב את הדבר ואם יתברר להם שבאמת החוב לא שולם, ילך הכסף לסוחר, ואם יתברר שהחוב שולם יחזור הכסף לבעליו.

ומתוך הסכמה זו באו אל רבנו, וסמכו על נאמנותו והפקידו בידו את הכסף.

לאחר זמן בא האברך אל רבנו ואמר לו שבדק שוב את הדבר, והוברר לו שטעה בדבר, ובאמת עדיין לא שילם את החוב, וממילא הכסף שייך לסוחר.

באותו זמן הסוחר לא היה בארץ, והיה אמור לשהות בחוץ לארץ תקופה ממושכת. אמר לו רבנו שיחליף את הכסף בדולרים משום שהערך של הכסף יכול לרדת עד שישוב הסוחר, ובינתיים הכסף ישאר למשמרת עד שיבוא הסוחר.

עברה שנה והסוחר שב ארצה, כאשר הגיע אל רבנו, הביא לו את הכסף שהונח אצלו למשמרת בעבורו.

אמר הסוחר, בתקופה ההיא שהיה לי דין ודברים עם האברך חיתתי בהרגשה כאילו שהחיים זה הכסף, וכל מי שהיה לי כלפיו דין ודברים בדיני ממונות הרגשתי כאילו הוא נוגע בבבתי עיני. ולכן כשאותו אדם טען לי שהוא שילם לי את חובו, כעסתי עליו עד למאוד. אבל היום השתנו התקופות וקיבלתי את המבט האמיתי מהו כסף, ואני מסתכל על כסף בצורה אחרת ממה שהייתי פעם.

ולכן שאל הסוחר, מה מצבו של האברך שהוא בפרנסתו. השיב לו רבנו, כי כפי הידוע לו האברך דחוק בתכלית בפרנסתו. אמר הסוחר, א"כ אני נותן לו במתנה את הכסף, לקח את כספו והביאו אל האברך...

שלש תקופות בחיים

כאשר רבנו סיפר את המעשה הזה, הוסיף בענין זה דבר מענין ממרן הגר"ח מבריסק זצ"ל.

הגר"ח מבריסק היה אומר שהנסיגות של האדם בחיים מתחלקים לשלש תקופות, בשליש הראשון של החיים עיקר הנסיגות ומלחמת היצר הם על תאוה, בשליש השני עיקר הנסיגות הוא על חמדת הממון, ובשליש האחרון עיקר הנסיגות הוא על מידת הכבוד.

והיה מוסיף רבנו ואומר, שפעם לאחר שאמר בשיעור את דברי הגר"ח ניגש אליו אדם ואמר, שהוא נבון מהדברים הללו, משום שהוא רואה שיש לו את שלשת הדברים יחד, תאוה, חמדת הממון וכבוד, א"כ אינו יודע באיזו תקופה של החיים הוא עומד עתה...

גליון השבוע מוקדש לע"נ הגאון רבי עוזיאל משה בן הגה"צ רבי חיים אברהם יצחק רוטשטיין זצ"ל

מחבר הספר הנודע "נחלת משה" על הש"ס, "דבריו נאמרו בעיון, בסברא ישרה, בבקיאות רבה, ובעומק הפשט"

(מתוך הסכמת גדולי הדור על ספרו) **גלב"ע כ"ה בשבט תשל"ג ת.נ.צ.ב.ה.**

ניתן להשיג את העלון בכל שבוע בטלפון 0527120854 או במייל 7120854@gmail.com

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

237

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א

וכל שכן אם הייסורים והחולשה בבריאות גורמים לו ביטול תורה, אז בודאי שזה סימן לביטול תורה, וזהו כבר מידה כנגד מידה ממש, שמן השמים מענישים בחסרון תורה, ומבטלים אותו מן התורה, מפני שהוא בעצמו לא נזהר כראוי מביטול תורה.

ויכול להיות אפילו אם אין לו חטא של ביטול תורה, מכל מקום בלבו אינו מחשיב כראוי את התורה, וכגון אם אירע לו איזה אונס שהיה צריך לבטל תורה, ובאמת הרי אונס רחמנא פטריה, ואין זה נחשב לחטא, אבל ראוי שיצטער על מה שחסר לו תורה באונס, ואם אינו מצטער זהו מפני שאינו מחשיב כראוי את התורה.

חשיבות התורה

ובאמת הרי האונס עצמו הוא גם כן עונש מן השמים, וכפי הנראה שהיה לו חטא קודם של ביטול תורה, שעל זה הענישוהו בביטול תורה מידה כנגד מידה, ואף אם הוא לומד בהתמדה ואינו מתבטל, יכול להיות שחסר בהכרת חשיבות התורה במעמקי הלב.

כמו שמצינו בגמרא (נדרים פא, א) מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' על מה אבדה הארץ וגו', דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר השם על עוזם את תורתו וכו' לומר שלא ברכו בתורה תחילה, וכבר הקשה הר"ן שם למה לא ידעו החכמים והנביאים לפרש חטא זה שהוא דבר גלוי הניכר לעין, ומדוע הוצרכו שפירשו הקב"ה בעצמו.

וכתב הר"ן על זה "מצאתי במגילת סתרים של הרב רבינו יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא על עוזם את תורתו כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקים בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקים היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכים בתורה תחילה כלומר שלא הייתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שהיא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה".

והיינו שעיקר החטא היה בפנימיות הלב שלא החשיבו את התורה, ודבר זה יכול להכיר רק הקב"ה היודע מעמקי הלב, שאף על פי שהיו עוסקים בתורה, מכל מקום בפנימיות הלב לא החשיבו את התורה, ולא היו שמחים בגודל הזכות שזוכים לעסוק בתורה.

אנחנו אומרים בברכות אהבה רבה "אהבה רבה אהבתנו, חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו", היינו שהתורה היא סימן לאהבה רבה שהקב"ה אוהב אותנו, ובחמלה גדולה נתן לנו את התורה, ומבקשים על תורה בכמה לשונות של תחנונים, אבינו, האב הרחמן, המרחם, רחם עלינו! ותן בלבנו להבין ולהשכיל וכו', כי בלי התורה אין לנו כלום, ומבקשים גם ויחד לבנו לאהבה וליראה וכו', שהם דרגות נוספות שזוכים על ידי התורה, זוהי החשיבות של תורה!

ואם לא מחשיבים את התורה באים גם לידי מה שאמרו (סנהדרין צט, א) כי דבר השם בזה – מי שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, היינו שמי שאינו עוסק בתורה, הרי זה מפני שאינו מחשיב את התורה שהיא דבר השם ומבזה אותה בלבו, וכבר הזכרתי מה ששמעתי ממו"ר הגרא"א דסלר בשם הגר"ח מבריסק כי דבר זה שייך לא רק במי שאינו עוסק בתורה כלל, אלא אפילו מי שעוסק בתורה, אבל חסר בעמקות ובריכוז המחשבה בכל כוחו, הוא גם כן מבטל תורה באיכות, וגם זה בכלל כי דבר השם בזה, שאינו מחשיב את התורה.

אמנם אפילו מי שמתאמץ ולומד עם כל הכוחות, יכול להיות שהוא עושה כן מפני שהלימוד מעניין ומושך אותו, ובלבו אינו מחשיב כראוי את ערך התורה, ואמנם בשעת עסק התורה עצמו לא שייך לחשוב

מצות האמונה

"אנכי השם אלוהיך", זוהי המצוה הראשונה מעשרת הדיברות, מצות האמונה. וכך גם כתב הרמ"א בשולחן ערוך בסעיף הראשון "שויתי השם לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים" ומקורו במורה נבוכים להרמב"ם. אמנם במציאות לא נראה שמקיימים את זה כל כך. כולם מאמינים ויודעים את עשרת הדיברות, אבל למעשה ההנהגה לא תמיד מתאימה עם האמונה.

וכגון אדם בריא שנחלש באופן פתאומי, בדרך כלל חוקרים ודורשים מה היא סיבת החולשה, אם מחמת התאמצות יתירה, או שנדבק באיזה וירוס, והתועלת בכך היא לדעת מה התרופה ומהו הטיפול הרפואי לזה. אבל לפעמים שוכחים שהכל בידי שמים, נכון שיש סיבה טבעית, אבל האם הסיבה הטבעית הייתה מוכרחת להיות? הרי זה לא מוכרח להיות, רק מן השמים סיבבו שנחלש באופן כזה.

אם כן, בית דין של מעלה דנו עליו ופסקו שמגיע לו חולשה וייסורים, וצריך לחשוב מה הסיבה שכך פסקו בבית דין של מעלה.

חז"ל אמרו (שבת נה, א) אין ייסורים בלא עוון, היינו שכל ייסורים שיש לאדם הם מחמת עוונות שעשה, והייסורים ממרקים ומכפרים את העוונות, ומצינו בגמרא (ערכין טז, ב) שאפילו קושי קטן ביותר נחשב לייסורים, יש כל מיני דרגות בייסורים, וכל הייסורים הם לתועלת לאדם לכפר על החטאים. ממילא צריך לשמוח בייסורים, אבל גם צריך לדעת מה החטא כדי לזהר בו מכאן ולהבא, שאם אינו יודע מהו החטא, עלול שוב להיכשל בו, ואף על פי שהוא שוגג, הרי זה חטא וצריך כפרה, וכל פעם שנכשל צריך שוב כפרה.

לכן טוב הוא לאדם שיש לו ייסורים המכפרים, שאם לא היו לו ייסורים היה נענש בגיהנום, ומה עדיף, האם ייסורים בעולם הזה או ייסורי גיהנום? הגמרא אומרת (ברכות נז, ב) שהאש שלנו היא אחד מששים באש של גיהנום, אם כן ייסורי הגיהנום הם קשים ואיומים הרבה יותר מכל הייסורים האחרים, וכשיש לאדם ייסורים צריך לשמוח במה שנתכפר לו החטא. אבל זה לא מספיק, וצריך גם להתבונן לדעת מהו החטא כדי שלא להיכשל בו שנית.

מידה כנגד מידה

ונתבונן מה עושים וכיצד אפשר לדעת על מה צריכים לחזור בתשובה, הנה אמרו חז"ל (ברכות ה, א) אם רואה אדם שייסורים באים עליו יפשפש במעשיו, ובעירובין דף י"ג מצינו שתי לשונות בזה, יפשפש במעשיו או ימשמש במעשיו, וביאר המסילת ישרים פרק ג' שהם שני עניינים, פשפוש הוא לחפש ולבדוק אם הוא עושה מעשים לא טובים, ומשמוש היינו לבדוק גם את המעשים הטובים שהוא עושה, שמא יש בהם איזו נגיעה ופנייה שלא בשלמות, ועל ידי הפשפוש והמשמוש יכולים לדעת מה הם החטאים ולתקן אותם.

ואמרו בברכות שם "פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה", וכבר העירו המפרשים בזה, שאם יש בידו ביטול תורה, הרי מצא עוון ביטול תורה, ומהו הלשון שאמרו פשפש "ולא מצא".

וביאר הנפש החיים (ד, כט) כי בכל עבירה הקב"ה מעניש את האדם מידה כנגד מידה, כדי שמתוך העונש יוכל ללמוד מהו החטא ולתקן אותו, ועל זה אמרו "פשפש ולא מצא", היינו אם לא מצא עבירה המתאימה לייסורים במידה כנגד מידה, אזי צריך לתלות בביטול תורה, שעל התורה נאמר (משלי ד, כב) "ולכל בשרו מרפא", וכשם שהתורה היא רפואה לכל מחלות הגוף, כך גם להיפך, ביטול תורה הוא סיבה לכל המחלות והקשיים, ולכן "יתלה" בביטול תורה, היינו אפילו שלא מצא עבירה המתאימה ממש מידה כנגד מידה על הייסורים שהיו לו, יתלה בביטול תורה שזה סיבה לכל הייסורים.

מחשבות על המצוה של תלמוד תורה, ובאותו הזמן צריך להיות שקוע ומרוכז בחשבונות הסוגיא, מתוך התעניינות וסקרנות לזה, אבל קודם הלימוד ולאחריו, או ברגע של הפסק ומנוחה, צריכים להרגיש את השמחה והאושר במה שזוכים לעסוק בתורה.

אם כן, יכול להיות שיש ביטול תורה באונס, והאונס עצמו הוא עונש על חיסרון בהכרת חשיבות התורה, וידוע שכל עונשי שמים אינם נקמה על העבר, אלא הם לתיקון המעשים, ראשית שהייסורים ממרקים ומכפרים, וגם כדי שאדם יתעורר מתוך הקשיים והייסורים שיש לו, ויפשפש במעשיו למצוא את החטאים ויחזור בתשובה מכאן ולהבא, זוהי כל המטרה בקשיים ובייסורים – לטובת האדם, וכמו שאמרו (ברכות ס, ב) כל דעביד רחמנא לטב עביד.

מי שחושב ומתבונן בדברים כאלו זה נקרא "אמונה", לחשוב על כל דבר מה הפירוש לפי האמונה, מה הם הקשיים, ומה הקב"ה דורש ממני בהם, ולזה צריכים התבוננות ומחשבה, ולימוד המוסר. ספרי המוסר נותנים לאדם הרבה ידיעות והרבה מחשבות, שתהיה לו ביקורת עצמית על המעשים ועל הדיבורים ועל המחשבות, המסילות ישרים (פרק ג') כתב שצריכים לזה קביעות יום יומית, זהו הענין של סדר המוסר הקבוע בישיבות, שיהיה זמן קבוע לחשבון הנפש למצוא את הדברים הצריכים תיקון, ומי שעוסק בזה זכותו גדולה מאד.

בעזרת השם נזכה כולנו להתחזק בדברים האלו!

ב

בענין הנ"ל

דברים שנאמרו בסוף השיעור כללי בישיבת פוניבז' לרגל מצב בריאותו של ראש הישיבה הגאון רבי **חיים שלמה** בן **צייטא לאה** לרפו"ש

ברצוני לומר דבר הנוגע למצבו של ראש הישיבה הגאון רבי חיים שלמה שליט"א, הייתה לו השפעה גדולה, וכבר זמן ממושך שנפסקה ההשפעה, עלינו להתבונן "מה זאת עשה אלוקים לנו", הרי הכל בהשגחה, אין דבר שאינו בהשגחה, וכך גם ברוחניות, כל ההצלחה תלויה בזכויות, אם יש זכויות – יש הצלחה, ואם אין זכויות – אין הצלחה, וכשחסר ההשפעה זהו מחמת חוסר זכויות.

ידוע שכל ההנהגה מן השמים היא במידה כנגד מידה, כמו שאמרו (מובא בנפש החיים א, ז) השם צלך על יד ימינך, כצלך, מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מוסברות אף הוא נותן לך כך, אף הקב"ה, השם צלך, כשם שאתה הוה עימו הוה עימו.

ממילא **עכשיו שחסר לנו ההשפעה של תורה**, גם חסר השפעה של יראת שמים ומידות טובות, מה שמשפיע אדם בעל מדרגה, אבל כעת אנו מדברים בעיקר על חסרון ההשפעה של תורה, **זהו סימן שחסר בזכות התורה, ואפילו שעוסקים בתורה יכול להיות שחסר באהבת התורה, ובהכרת חשיבות התורה**. לומדים תורה מתוך מתיקות וסקרנות, אבל חסר בהכרת הערך והמעלה של תורה.

באמת הרי יש גם חילונים שלומדים גמרא ונהנים מזה, עורכי דין מתעניינים לדעת דברי הקצות והנתיבות בענייני חושן משפט, שזה מושך ומעניין מאד. סיפר לי אחד שנותן הרצאות בפני גויים ומלמד אותם הלכות חושן משפט, מה שנקרא בלשונם "המשפט העברי", והם מקשיבים בהתעניינות גדולה ונהנים מאד, עד כדי כך שפעם לאחר ההרצאה ניגשה אליו סטודנטית גויה ואמרה כי הגיעה למסקנה שצריך להתגייר מרוב התפעלות מהדברים. אבל זה לא **מספיק שלומדים מתוך**

התעניינות, אלא צריכים להרגיש מעלת וחשיבות התורה, שהיא תורת השם, והתורה מקדשת את האדם. מרן החזון איש זצ"ל עבר פעם במקום אחד, ואמר כי הוא מרגיש שבאותו מקום עברו קודם בני ישיבה ודיברו בלימוד, ועסק התורה קידש את המקום.

כשאדם עוסק בתורה השכינה שרויה עימו! כמו שאמרו (אבות ג, ו) עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו' ומנין אפילו אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך, ואמרו (תנא"ר פי"ח) כשאדם עוסק בתורה הקב"ה יושב כנגדו ושונה עימו, ומובא בגמרא (גיטין ו, ב) שרבי אביתר ורבי יונתן נחלקו בדברי תורה, ופגשו את אליהו הנביא ואמר להם כי באותה שעה הקב"ה יושב ושונה "אביתר בני כך הוא אומר יונתן בני כך הוא אומר".

דבקות בתורה

וכאשר חסר השפעה של תורה, יש לחשוש שחסר זכות התורה, כיון שיש הרבה דרגות באהבת התורה, ויכול להיות שבמעמקי הלב חסרה הרגשת החשיבות של תורה, שאם היו מבינים ויודעים את חשיבות התורה אזי הדבקות בתורה הייתה אחרת לגמרי.

דבקות בתורה שייך כמו שאמרו על רבי אלעזר בן פדת (עירובין נד, ב) שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון וסדינו מוטל בשוק העליון, וקראו עליו את המקרא "באהבתה תשגה תמיד" שמרוב דבקות ואהבת תורה שכח היכן הניח את בגדו, ועל רבא אמרו (שבת פח, א) שבשעת הלימוד מעך את אצבעו וירד ממנה דם ולא הרגיש כלל בזה מרוב שהיה שקוע בתורה. עד כדי כך שייך דבקות בתורה במדרגה כזו, ומי יאמר זכיתי לבי, מן השמים תובעים מכל אחד ואחד.

לכן אם יש חסרון השפעה של תורה, מן השמים רוצים מאיתנו שנתחזק ונוסיף בדבקות בתורה. **אני זוכר בצעירותי בישיבה, כשהיו הולכים מתפילת מנחה לחדר האוכל בדרך היו מדברים בלימוד, וגם כשהמתניו בתור לנטילת ידיים, לא היו הרבה ברוזים בחדר האוכל, ואחד מבני הישיבה החזיק בידו ספר 'חיי אדם' ולמד בו לניצול הזמן**. כך הייתה הדבקות בתורה בשנים עברו.

והנה היצר הרע חזק מאד, וכבר אמרו חז"ל (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. אמנם היצר הרע מפריע גם לזה, ומסית את האדם לביטול תורה, לכן העצה היא בקביעות לימוד המוסר. המשנה ברורה בסימן א' הביא מקדמונים כי התבלין ליצר הרע הוא דברי התורה שבספרי המוסר, להוסיף יראת שמים.

יש הרבה מדרגות ביראה, יראת העונש ויראת הרוממות, והרמב"ם כתב (הלכות תשובה י, א) שיראת העונש היא מדרגה נמוכה שמלמדים אותה לנשים ועמי הארץ, אמנם כבר אמר רבי ישראל סלנטר כי בדורנו הלוואי שתהיה לנו יראת העונש, וצריכים לכל הפחות להתחיל מיראת העונש, וזה שייך על ידי התבלין של ספרי היראה.

סדר המוסר שבישיבה אינו מידת חסידות או חומרא יתירה, אלא הוא פיקוח נפש רוחני, כל אחד כמה שיותר דבוק במוסר יש יותר סייעתא דשמיא, ואם פחות, יש פחות סייעתא דשמיא. ואמנם אין צורך לעסוק בזה יותר מדי, ובנפש החיים שער ד' כתב שיש רשות באמצע הלימוד להפסיק להתבונן במחשבות של יראה והרהורי תשובה כפי הצורך, אבל לא יותר מדי, זהו ה"קב חומטין" שצריכים כדי לחזק את היראה שלא תרד. בדרך הטבע היראה יורדת אם לא מחזקים אותה, וידוע מבעלי המוסר שאמרו "אם אינך עולה – דע שאתה יורד", ואמרו (סוכה מה, ב) ראיתי בני עלייה והם מועטים, בני עלייה הם אלו שעולים ועולים תמיד בלי הפסק, אין סוף למדרגות של עלייה.

אלו הם העניינים הצריכים סייעתא דשמיא, שכולנו, כל אחד ואחד בפרט וכולם בכלל, נתחזק בכל מה שצריך חיזוק!

מוקדש לזכות החולה

משה בן ליזט

לרפואה שלמה

בתוך שאר חולי ישראל!

גיליון זה מוקדש לעילוי נשמת

ר' **עזרא ב"ר אלטר שמשון יהודה** ז"ל

וזוג' מרת **צביה ב"ר משה אליהו** ז"ל

נלב"ע כ"ד שבט - תנצב"ה

לעילוי נשמת

הרה"ג **חיים מנחם ישועה** זצ"ל

בן הרה"ג **מנחם ורג'נה מלכה**

נלב"ע כ"ד שבט תשע"ב - תנצב"ה

מוקדש לידידינו החתן המופלג הרב **שמשון וינבך** שיחי' לרגל שמחת נישואיו בשעה טובה ומוצלחת, יזכו לבנות בית נאמן בישראל בניין עדי עד!